

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντι

Περίοδος Β', Τεύχος 28, Σάββατο 20 Σεπτεμβρίου 1975

Δρχ. 20

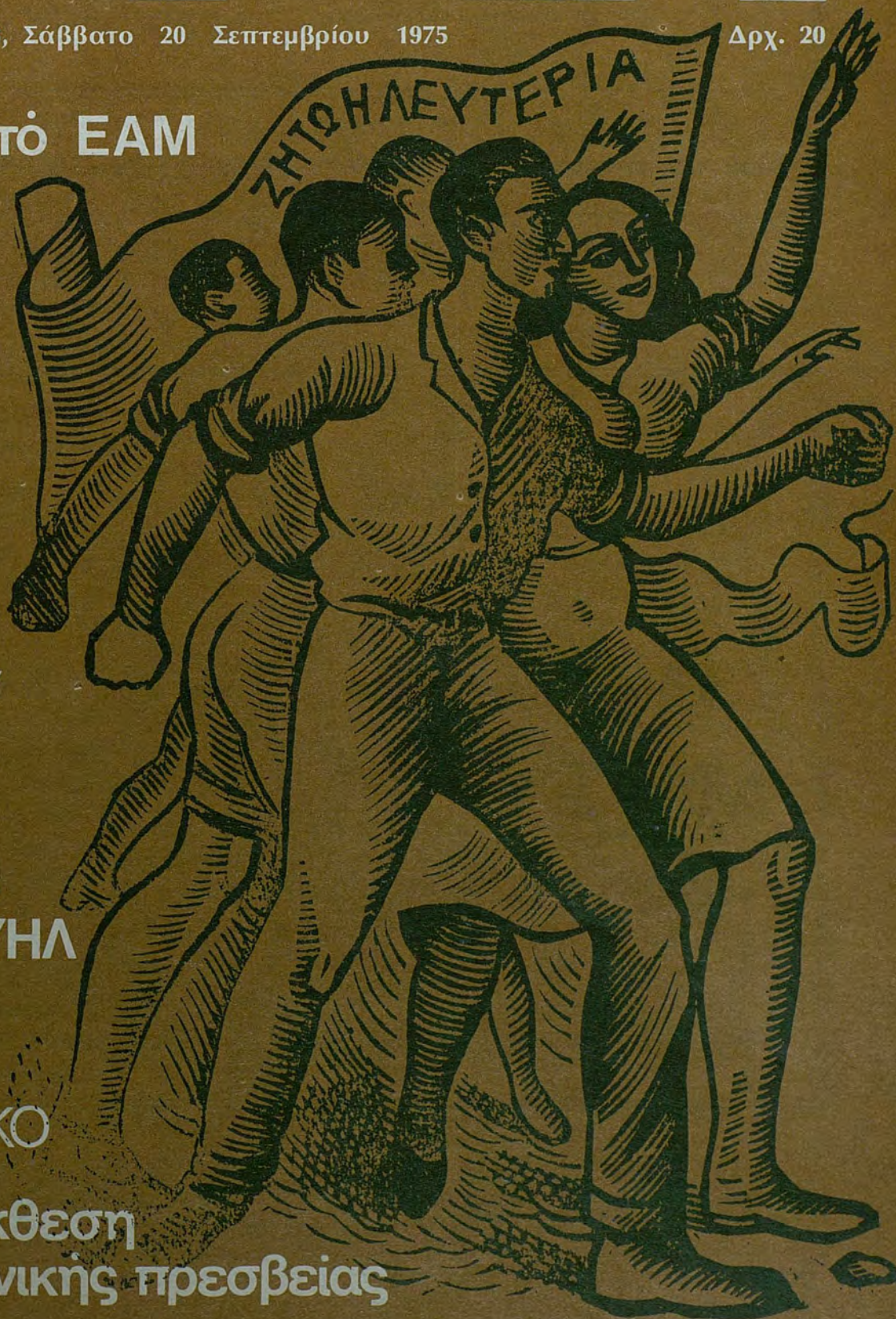
αφιέρωμα στο ΕΑΜ

τά παιδιά
της ΚΥΠΡΟΥ
θυμούνται...

συνέντευξη :
Α.ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟ

απόρρητη έκθεση
της αμερικανικής πρεσβείας

ΑΝΤΙ 28

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κύριο Άρθρο Σελ.	3	Ε. ΜΑΛΙΚΕΝΤΖΟΥ: Τὰ Κυπρίοι ποὺ ἀποθνήσκουν ...	28
Ἀντίλογος	4	ΑΡ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ: Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξη ...	36
Ἀντιθέσεις	5	Α. ΦΑΚΙΝΟΥ: Ὁ Ἰσπανικὸς στρατὸς ...	43
Μ. Π. Ἐκθεση τῆς Ἀμερικ. Πρεσβείας	6	Π. ΤΡΩΓΑΔΗ: Νεώτερα ἀπὸ τὴν μαντὰν Κουάνγκ	45
Μ. ΝΙΚΟΛΑΪΝΑΚΟΥ: Πενταετὲς πρόγραμμα ...	8	Δ. ΜΑΡΩΝΙΤΗ: Τὸ Θέατρο LA MAMA ...	47
Β. ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ: Ἡ Δίκη τῶν θασανιστῶν ...	9	ΧΡ. ΝΤΟΚΑ: Ὁ Ἑλλήν. Κινηματογράφος ...	48
ΠΛ. ΣΕΡΒΑ: Τὸ Κυπριακὸ	11	ΑΝΤΙ: Διάλογος μὲ τοὺς ἀναγνώστες	49
ΘΑΝ. ΧΑΤΖΗ: Τὸ ΕΑΜ, γέννημα μᾶς ἱστο- ρικῆς ἀνάγκης	13	Α. ΚΟΛΤΣΙΔΟΠΟΥΛΟΥ: Τὸ Φεστιβάλ	50
ΣΠ. ΜΕΛΕΤΖΗ: Ἀνέκδοτες φωτογραφίες ἀπὸ τὴν Ἀντίσταση	19	ΜΝΗΜΗ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ	52
Τ. ΣΠΗΤΕΡΗ: Ἡ Τέχνη στὴν Ἀντίσταση ...	24	Α. ΦΡΑΝΤΖΗ: Βιβλιοπαρουσίαση	53
		Ἐπιστολὲς	54

Κάθε ἐνυπόγραφο ἄρθρο ἐκφράζει τὴν προσωπικὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα του. Μόνο τὸ κύριο ἄρθρο καὶ τὰ σχόλια ἐκφράζουν τὴ γνώμη τοῦ περιοδικοῦ, ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο κείμενο ποὺ εἶναι ἀνώνυμο ἢ ὑπογράφεται ἀπὸ τὸ ΑΝΤΙ.

● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ἐξάμηνη 260 δρχ. - ἐτήσια 520 δρχ. Ἐτήσια Ὁργανισμῶν, Τραπεζῶν, κ.λπ. 1.000 δρχ. - Γιά μαθητές, σπουδαστές ἐκπτώση 15%. ● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εὐρώπη - Μεσογ. χώρες: ἐξάμηνη: ἀπλὴ δολ. 10, ἀεροπ. δολ. 13· ἐτήσια: ἀπλὴ δολ. 20, ἀεροπ. δολ. 25 - Η.Π.Α - Καναδὰς - Ἀνατ. Ἀσία: ἐξάμηνη: ἀπλὴ δολ. 10, ἀεροπ. δολ. 17· ἐτήσια: ἀπλὴ δολ. 20, ἀεροπ. δολ. 34· Αὐστράλια - Ὠκεανία: ἐξάμηνη: ἀπλὴ δολ. 10, ἀεροπ. δολ. 24 - ἐτήσια: ἀπλὴ δολ. 20, ἀεροπ. δολ. 47 ● Ἐμβάσματα, τραπεζικὲς ἐπιταγές: ΧΡΗΣΤΟΝ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΝ, Δημοχάρους 62, ΑΘΗΝΑ 601. ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ δρχ. 20.

ΙΟΛΑΣ

ΓΚΑΛΕΡΙ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ

ΜΑΤΤΑ

22 Σεπτεμβρίου 1975, ὥρα 8 μ.μ.

πλατεία Κολωνακίου 20, τηλ. 608278

gutenberg

ΣΟΛΩΝΟΣ 103 ΤΗΛ.: 626.684, 624.606

κυκλοφοροῦν
Χ. ΚΟΡΥΖΗ

Τὸ αὐταρχικὸ καθεστῶς
1967 - 1974

δομὴ - λειτουργία - διδάγματα
Π. ΤΕΡΛΕΞΗ

Πολιτικὴ Κοινωνικοποίηση
ἢ γένεση τοῦ πολιτικοῦ ἀνθρώπου
Κ. ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΗ

Ἡ Εὐρώπη μπρὸς στὴν κρίση
καὶ τὸ σοσιαλισμὸ
Κρίση καὶ ἐξέγερση
τοῦ Τρίτου Κόσμου
Σ. ΒΑΛΙΟΥΛΗ

Πολίτης Β' Κατηγορίας
Κ. ΜΑΡΞ - Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ

Γερμανικὴ Ἱδεολογία
Μετάφραση ἐπιμέλεια: Κ. Φιλίνη
Δεύτερη ἔκδοση

Κεντρικὴ διάθεση γιὰ τὰ βιβλιοπωλεῖα Βορείου Ἑλλάδος:
Βιβλιοπωλεῖο «ΞΕΝΟΣ ΤΥΠΟΣ» Ν. Κοτζιάς καὶ Σία Ο.Ε.
Τσιμισκῆ 78, τηλ. 279-720, Θεσσαλονίκη

Κεντρικὴ διάθεση τοῦ ΑΝΤΙ, γιὰ τὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς Ἀθήνας:
ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ
Βιβλιοπωλεῖο «δέντρο», Χαρ. Τρικοῦπη 13, τηλ. 606-393

Η ΠΙΣΤΩΣΗ ΧΡΟΝΟΥ

Ο κ. πρωθυπουργός, μάς βεβαίωναν, πολλά είχε διδαχτεί από τα έντεκα χρόνια της αυτοεξορίας του στο Παρίσι. Είχε προπαντός καταλάβει, μάς έλεγαν, τί εσήμαινε παρακράτος της Δεξιάς, τί εσήμαινε να τρέφεις στους κόρφους σου τους «μαθητευόμενους μάγους» της ανωμαλίας και της ύποτέλειας στους ξένους. Καί γι' αυτό, επέμεναν, θα έπρεπε να του δοθεί ο απαραίτητος εκείνος χρόνος που του χρειαζόταν για να ξεπεράσει τα επικίνδυνα εκείνα χαρακτηριστικά που ήταν έγγενη στο είδος της μεταπολίτευσης που τον έφερε στην εξουσία. Να τα ξεπεράσει και να οδηγήσει τη χώρα-σε τούτη την καινούργια φάση της παντοδυναμίας του-στο δρόμο προς μια στέρεη άστική δημοκρατία.

Παρά τη φυσική, τη δικαιολογημένη από τις παλιότερες εμπειρίες μας δυσπιστία, πεισθήκαμε τότε όλοι. Και δώσαμε στον κ. Καραμανλή την πίστωση χρόνου που μάς είχε ζητήσει. Του τη δώσαμε αφειδώλευτα. Και υποχρεώσαμε τον εαυτό μας να μη σπεύδει σε συμπεράσματα κάθε φορά-και υπήρξαν άπειρες οι φορές-που οι ένδείξεις ήταν ανησυχαστικές. Συχνά πολύ ανησυχαστικές.

Αλλά τώρα περιθώρια δεν υπάρχουν πιά. Τώρα τα σημάδια δεν επιδέχονται δυο ειδών έρμηνειες. Δεν επιδέχονται ελαστικότητες. Είναι πεντακάθαρα. Το όμολογεί ως και αυτή η εφημερίδα της καλούμενης «φωτισμένης Δεξιάς». Το όμολογεί και με τα παλαιότερα, κυρίως, όμως, με το άρθρο της της περασμένης Κυριακής, της 14ης του Σεπτεμβρίου.

Ο δρόμος που διάλεξε ο κ. Καραμανλής δεν οδηγεί σε κανενός είδους στέρεη άστική δημοκρατία. Δεν οδηγεί σε κανενός είδους καινούργιους δρόμους. Οδηγεί κατευθείαν στην περιπέτεια: στον ελεγχόμενο συνδικαλισμό και στην εξουθένωση των εργαζομένων, στην ύποταξη του φοιτητικού κόσμου και της νεότητας, στη φίμωση του τύπου και γενικότερα της σκέψης, στην παντοδυναμία των μηχανισμών καταπίεσης, στη συμβίωση με άπειρους «μαθητευόμενους μάγους», στη δημιουργία ενός ανέλεπτου, άνεξελεγκτου κράτους της Δεξιάς. Μιάς Δεξιάς που τίποτα απολύτως δεν διδάχτηκε από τη δικτατορία που η ίδια εξέθρεψε.

Μας ψιθυρίζουν, βέβαια, ότι για όλα αυτά δεν φταίει ο κ. Καραμανλής. Ότι φταίνε άλλοι: ο κ. Γκίκας, ο «μόνος εθνικόφρων» κ. Αβέρωφ, ο κ. Μπίτσιος και μύριοι άλλοι. Για την πολιτική φιλοσοφία και την πολιτική πρακτική των οποίων δεν έχουμε την παραμικρή αμφιβολία. Αφού και οι ίδιοι φροντίζουν με επιμέλεια να μην έχουμε καμιά αμφιβολία, αφού μάς τις βροντοφωνάζουν καθημερινά με τις χίλιες πράξεις τους, που οδηγούν όλες στον ίδιο τελικό σκοπό.

Όμως, ο κ. Καραμανλής είναι πρωθυπουργός. Αυτός καθορίζει – ή θα έπρεπε να καθορίζει – την κυβερνητική στρατηγική. Αυτός συντονίζει-ή θα έπρεπε να συντονίζει- την κυβερνητική πολιτική. Αυτός επιλέγει τους υπουργούς του και τους άλλους συνεργάτες του. Και αυτός θα έπρεπε να ελέγχει την πολιτική τους πρακτική.

Καί, δυστυχώς, ο κ. Καραμανλής καλύπτει συστηματικά, καλύπτει με πείσμα αυτούς τους συνεργάτες του και τις πράξεις τους. Και συνεπώς φέρνει την ευθύνη. Και θα τη φέρνει, όσο θα εξακολουθεί να τους καλύπτει. Θα τη φέρνει - και δεν θα μπορεί να μάς ζητά πίστωση χρόνου. Αφού κατάφερε να μάς πείσει ότι η πίστωση χρόνου που του δώσαμε, μάς οδήγησε στην επιδείνωση και όχι στη βελτίωση της κατάστασης.

ΔΙΑΛΕΞΕ ΤΟ ΔΡΟΜΟ ΤΗΣ

Οι μεγάλες δίκες των ενόχων της Έφταετίας - με εξαίρεση, βέβαια, τη δίκη για την προδοσία της Κύπρου - τέλειωσαν. (Αυτές που απομένουν, είναι δευτερεύουσας σημασίας.) Και μās πήγαν ένα βήμα μπρός και δυο βήματα πίσω. Γιατί οδήγησαν στην τιμωρία μερικών ενόχων και καταδίκασαν τα βασανιστήρια. Και γιατί επέτρεψαν σε δυο δικαστές να καυτηριάσουν, έστω μερικά, τη μισαλλοδοξία του τυφλού αντικομμουνισμού, που χώρισε τους Έλληνες σε πρώτης και δεύτερης κατηγορίας πολίτες. Άλλα και έδειξαν ότι η «καινούργια» πολιτεία που οικοδομεί η Δεξιά δεν θέλει να απαλλαγεί παρά από ένα μόνο μέρος των «μαθητευόμενων μάγων» της ανωμαλίας και της υποτέλειας.

Παράλληλα, η κυβέρνηση μοιάζει να αποφάσισε να δείξει πεντακάθαρα πώς δραματίζεται τη «δημοκρατία». Να το δείξει όχι απλώς με το σύνταγμα που ψήφισε, με τα γεγονότα της 21ης Απριλίου και της 23ης Ιουλίου, ή και παραπέμποντας στις ελληνικές καλές τρεις ανακρίσεις για τον «υπερβάλλοντα ζήλο» κάποιων οργάνων της και για τον τραυματισμό πολιτών από σφαίρες περιστροφού. Ή έστω και με το νομοσχέδιο για το φοιτητικό συνδικαλισμό, καθώς και με τις προσπάθειές της να δημιουργήσει ελεγχόμενο συνδικαλισμό.

Αποκαλυπτικές ενέργειες

Αποφάσισε να το δείξει και με τις διώξεις έναντι του Γιάννη Κάτρη και των υπευθύνων των «Προσανατολισμών». Μετά τις όποιες λέγεται ότι θα ακολουθήσουν και άλλες, έναντι πολλών έφημερίδων και πολιτικών περιοδικών. Καθώς και με τις συλλήψεις αγωνιστών που κολλούσαν άφισες για νόμιμη πολιτική συγκέντρωση ή και με τις απαγορεύσεις αντιφασιστικών εκδηλώσεων στην έπαρχία. Και ίσως θα βοηθούσε να καταλάβουμε τί ακριβώς συμβαίνει στο έσωτερικό της κυβερνητικής πλειοψηφίας, αν κάποιος μās απαντούσε στα παρακάτω ερωτήματα: 1. Όταν οι κ.κ. Χατζηζήσης και Σπανός ύπηρετούσαν πέρσαι (Αύγουστος - Οκτώβριος) στο στρατόπεδο Πολίτσας, έμεναν ή όχι στο Μέτσοβο; Και πού φιλοξενήθηκαν; 2. Στις 18 Αυγούστου του 1974 παρατέθηκε ή όχι κάποιο γεύμα στο Μετσόβιτικο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου και αν ναι, από ποιόν παρατέθηκε και προς τιμήν τίνων; 3. Έχουν αναρτηθεί ή όχι στο Τσίτσιτσι Ιδρυμα φωτογραφίες του Κωνσταντίνου και της Άννας Μαρίας και αν ναι, με έκλογη τίνος αναρτήθηκαν;

Η Αντιπολίτευση

Από την πλευρά της, εξ άλλου, η αντιπολίτευση μοιάζει να μένει βυθισμένη στα δικά της έσωτερικά προβλήματα και να μην μπορεί να βγει από τη σύγχυση που χαρακτηρίζει την πολιτεία της. Παράδειγμα, η στενομυαλιά των εκπροσώπων του Κ.Κ.Ε. στο Δήμο Καισαριανής, που έδωσε στο σκοταδισμό και στην αντίδραση να βυσοδομούν - ακόμη και από του άμβωνος - έναντι του λαϊκού κινήματος και να προσπαθούν να ξαναζωντανέψουν όλα τα θλιβερά φαντάσματα του παρελθόντος. Ή και από την ασυγκράτητη τάση των στελεχών της Ε.Κ.-Ν.Δ. να τσακώνονται για την ήγεςία και να μην μπορούν να δώσουν λύση στα προβλήματα του κόμματός τους. Όπως φαίνεται από τη «διαψευδόμενη» διένεξη Μάυρου-Δ. Τσάτσου, γύρω από τα θέματα των άρχων του κόμματος, της δημιουργίας Πολιτικού Γραφείου και της εκπόνησης του Καταστατικού του. Ή και από το χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο «φλέρτ» μερικών ήγετικών στελεχών του με το Κ.Κ.Ε. Έσ., με την ΕΔΑ και με το ΠΑΣΟΚ, παρά το ότι είναι βέβαιο ότι τα στελέχη αυτά δεν διακατέχονται από βαθύν έρωτα για τη μαρξιστική άριστερά. Ή, τέλος, και από την ελαφρότητα με την οποία το ΠΑΣΟΚ πρότεινε «έκλογες» και με τον τρόπο που η ήγεςία του προσπαθεί να επιβάλει στο κόμμα τον αρχηγικό του χαρακτήρα. Τρόπο που αποκαλύπτεται με την τελευταία οργανωτική του εγκύκλιο, που αποτελεί άμιμητο δείγμα τραγικής οργανωτικής σύγχυσης και παραχάραξης της έννοιας της δημοκρατικής διαδικασίας. Και που δείχνει ότι οι Συνδιασκέψεις, το Συνέδριο και όλα τα συναφή θα χρειαστεί να περιμένουν πολύ - ώσπου να έχει εξασφαλιστεί ο πλήρης και εξουθενωτικός έλεγχος των πάντων εκ των άνω.

...με διην προσοχή

ΤΟΥ ΠΑΝΟΥ ΚΟΥΤΡΟΥΛΑΡΗ

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ (ΟΚΤΑΕΤΙΑ)

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ +
ΣΥΝΟΔΟΙΠΟΡΟΙ =
= ΕΘΝΙΚΟΣ
ΚΙΝΔΥΝΟΣ

ΠΑΠΑΚΑΡΕΟΥ (ΙΣΑΜΗΝΟ)

~~ΠΑΠΑΚΑΡΕΟΥ~~
= ΕΘΝΙΚΟΣ
ΚΙΝΔΥΝΟΣ

ΧΟΥΝΤΑ (ΕΠΤΑΕΤΙΑ)

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ + ΣΥΝ-
ΟΔΟΙΠΟΡΟΙ +
ΑΡΙΣΤΕΡΟΙ +
ΚΕΝΤΡΟΙ +
ΛΙΓΟΙ ΔΕΞΙΟΙ +
ΠΑΙΔΕΙΑ + ΔΟΥΛΕΙΑ +
ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ =
ΕΘΝΙΚΟΣ
ΚΙΝΔΥΝΟΣ

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ (Ο ΘΕΟΣ ΝΑ ΒΑΦΕΙ ΤΟ ΧΕΡΙ ΤΟΥ)

ΟΛΑ ΠΛΗΝ ΤΗΣ
ΝΕΑΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
=
ΕΘΝΙΚΟΣ
ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Φτάνουν;

Βέβαια, θα μπορούσε κανείς να σημειώσει, στο χώρο της Αντιπολίτευσης, ότι το Κ.Κ.Ε. Έσ. μοιάζει κάτι να διδάχτηκε από την τελευταία του έμπειρία. Και να σκλήρυνε τη στάση του προς την κυβέρνηση. Πράγμα που ισχύει επίσης και για την ΕΔΑ. Ή και θα μπορούσε να προσθέσει κανείς το γεγονός ότι και το Κ.Κ.Ε. Έσ. και η ΕΔΑ και η ομάδα της «Σοσιαλιστικής Πορείας» βρίσκονται σταθερά σε μία πορεία προς συνδιασκέψεις και συνέδρια που μοιάζει να σέβονται αυστηρά τη δημοκρατική διαδικασία, τη δημοκρατία στην έσωτερική τους ζωή. Άλλα φτάνει αυτό;

αντι·θέσεις

ΛΑΘΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ

Η δίωξη του γνωστού δημοσιογράφου και συνεργάτη μας Γιάννη Κάτρη, των «Προσανατολισμών», και οι πληροφορίες για επικείμενες διώξεις άλλων εξέχοντα «αδικημάτων τύπου», προκαλούν μεγάλη ανησυχία για το είδος και την ποιότητα της Δημοκρατίας που θα έχει τελικά αυτός ο τόπος. Και ακόμα περισσότερο, γιατί στη μιὰ περίπτωση, του κ. Κάτρη, στο αδίκημα «της περιϋβρίσεως αρχής», ως αρχή θεωρείται το καθεστώς της 21ης, ενώ στο δημοσίευμα των «Προσανατολισμών» καταγγέλλεται η λειτουργία παρακρατικών ομάδων, που έδρασαν στο πλευρό της χωροφυλακής στη Θεο/νίκη.

Δεν θα επιχειρηματολογήσουμε για την αδιάρρηκτη σύνδεση ελευθερίας του τύπου και Δημοκρατίας. Ούτε σε ένα μικρό σχόλιο χωράνε οι πολιτικές εκτιμήσεις, για τη σημασία της τέτοιας κυβερνητικής τακτικής. Θα υπενθυμίσουμε μόνον ότι η προσπάθεια των συντηρητικών αστικών κυβερνήσεων να ασφαλίσουν τη «δική» τους δημοκρατία, υπονομεύει την όποια δημοκρατία. Και ότι ο ελληνικός λαός δεν αγωνίστηκε και βασανίστηκε 7 ολόκληρα χρόνια για να οδηγηθεί και πάλι σε μιὰ καθοδηγημένη και υπό αστυνομικό έλεγχο πολιτική συμπεριφορά. Όσοι θέλουν να το άγνοουν και υπολογίζουν αλλιώς, θα διαψευστούν οικτρά...

ΤΑ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ανάπτυξη στην Ελλάδα μιὰς δημοκρατίας «Δυτικού τύπου» είχε υποσχεθεί κατά την άφιξή του ο κ. Καραμανλής. Και μιὰ και το πρότυπό του φαίνεται να είναι ο Ντέ Γκωλλ, γαλλικού τύπου δημοκρατία προσπαθεί να εφαρμόσει. Μετά λοιπόν τα γαλλικά όπλα που μὰς δόθηκαν, τις διατάξεις του Γαλλικού Συντάγματος που πέρασαν στο δικό μας, νέες εμπειρίες από τη Γαλλία θα μεταφερθούν στην Ελλάδα. Έτσι, ο κ. Καραθανάσης και άλλοι αξιωματικοί της Αστυνομίας, μαθητεύουν κοντά σε Γάλλους συναδέλφους τους τα περί καταστολής των «κοινωνικών αταξιών», προς υπεράσπισιν προφανώς της δημοκρατίας. Άλλοι συνάδελφοί τους φοιτούν για τους ίδιους λόγους σε στρατιωτική μονάδα, στο Μεγάλο Πεύκο. Στόχος, η δημιουργία ειδικού μηχανοκινήτου τμήματος της Αστυνομίας, αντίστοιχου των Γαλλικών C.R.S., που έχουν καταγγελθεί επανειλημμένα, ακόμα και από τους Γκαλλικούς, σαν ανεξέλεγκτο σώμα, με φασιστική νοοτροπία, που η σκληρότητα και βαρβαρότητά του είναι πρωτοφανής.

Εμείς πιστεύουμε πώς η Ελληνική Αστυνομία δεν έχει ανάγκη από τέτοια μαθήματα. Και πιστεύουμε πώς ο έκδημοκρατισμός και η δημοκρατία απαιτούν άλλα πράγματα στον τόπο μας. Όχι, όπωσδήποτε, μηχανιστική μεταφορά προτύπων...

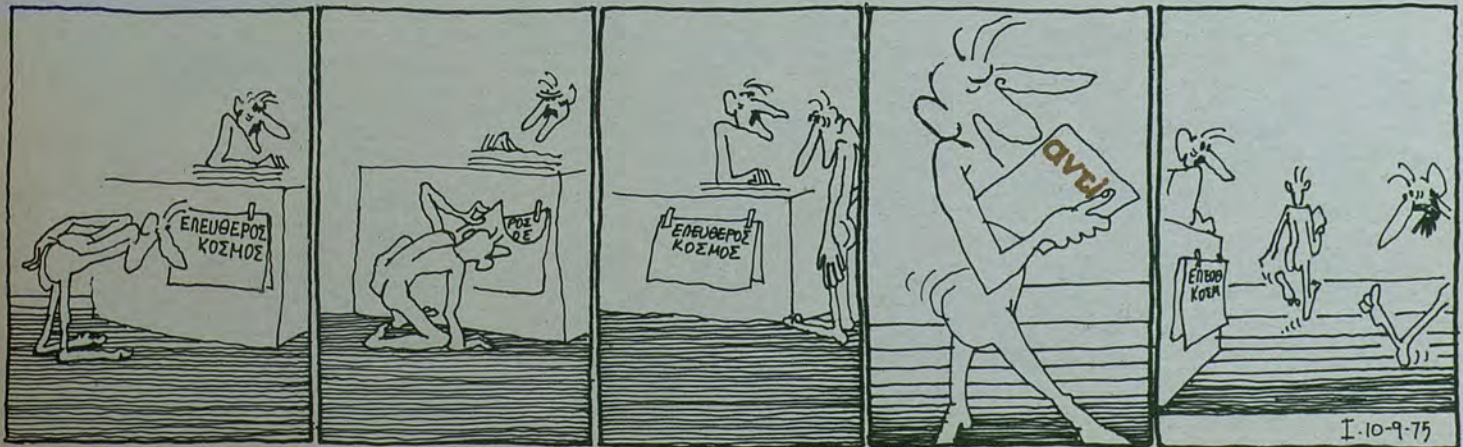
ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΕΝ ΑΡΚΕΙ;

Παρ' όλους τους περιορισμούς στο χαρακτήρα της δίωξης των βασανιστών, παρ' όλα τα κενά και τα αναπάντητα ερωτήματα, αρκετά είναι τα θετικά που προκύπτουν απ' αυτή τη δίκη. Δεν θέλουμε να υποτιμήσουμε όσα βήματα συνειδητότητας φαίνεται να αποκτήθηκαν μέσα από την αποκάλυψη της φρίκης που επικρατούσε στην «κρεατομηχανή» του Ε.Α.Τ.-Ε.Σ.Α. Από την ιστορικής, πράγματι, σημασίας αγόρευση του επιτρόπου κ. Ζούβελου απομονώνουμε ένα σημείο για μιὰ παρατήρηση. Καταδίκασε ο κ. Ζούβελος την έννοια «εθνικόφρων», που έγινε καταφύγιο της αυθαιρεσίας και του έγκληματος, και ζήτησε να αντικατασταθεί με την έκφραση «Ελληνόφρων», ή όποια δεν μπορεί να στεγάσει διαχωρισμό των Ελλήνων ανάλογα με τις πολιτικές τους προτιμήσεις.

Εμείς δεν βλέπουμε την ανάγκη ούτε κάποιας «εθνικοφροσύνης» ούτε «Ελληνοφροσύνης». Από μόνες τους αυτές οι έννοιες κρύβουν μιὰ διάκριση κατά το φρόνημα, που επιδέχεται διάφορη έρμηνεία, κατά τις περιστάσεις. Επιτέλους, Έλληνες δεν αρκεί;

ΒΟΡΡΑΣ, ΝΟΤΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΗ

Δίκαιη ή αγανάκτηση του ελληνικού λαού για την απόβαση των Αμερικάνων πεζοναυτών στο Γύθειο. Δίκαιη άλλο τόσο, τουλάχιστον, η άπορία για τη δήλωση του κ. Αβέρωφ, ότι η άσκηση των Αμερικάνων στο έδαφός μας, συνδέεται με το «εθνικόν συμφέρον». Εμείς δεν κατανοούμε, ούτε βρίσκουμε οποιοδήποτε συμφέρον στην, με όποιο τρόπο, παρουσία των Αμερικάνων στην Ελλάδα. Ακόμα περισσότερο, που η άσκηση αυτή στο Νότο, φαίνεται να συνδέεται με τόν από ... Βορρά κίνδυνο. Αν, όπως λέγεται, νοτιότερα, στην ίδια ευθεία απ' το Γύθειο, βρίσκεται ένα από τα σημαντικότερα αγκυροβόλια του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο, τότε η άσκηση εντάσσεται στα πλαίσια της ανάσχεσης του «κομμουνιστικού κινδύνου». Εμείς ξέρουμε πώς οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουμε έρχονται έξ ανατολών. Δεν χρειάζεται να έχουμε και τους εμπρηστές τους στο Νότο.

Ἐκθεση τῆς Ἀμερικανικῆς Πρεσβείας γιά τήν ἑλληνική πολιτική κατάσταση

“Τὸ ἴδιο παλιὸ κρασί ἀπὸ τὶς ἴδιες παλιὲς μπουκάλες”

Τὸ ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖ νευραλγικὸ στρατηγικὸ χῶρο στὴ Μεσόγειο καὶ τὰ Βαλκάνια δὲν εἶναι αὐτάρεσκη νεοελληνικὴ αὐταπάτη, ἀλλὰ πραγματικότητα τόσο ὀδυνηρὴ κάποτε ὅσο καὶ οἱ αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις τοῦ λεγόμενου «συμμαχικοῦ παράγοντα» ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν περίοδο τῆς «ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας». Σήμερα, μετὰ τὴν ἐμπειρία τῆς δικτατορίας καὶ τὶς σκοτεινὲς διεθνεῖς συνδέσεις της, ἡ θέση τῆς Ἑλλάδας ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα καὶ γιὰ τὴ στρατηγικὴ τῆς ἀξία καὶ τὸν πολιτικὸ της προσανατολισμό.

Τὰ ἐνδιαφέροντα στὸ χῶρο αὐτό, ὅπως καὶ τὰ συμφέροντα, εἶναι ποικιλότροπα καὶ ποικιλόμορφα. Οἱ ἐπιθυμίες, οἱ συνστάσεις, οἱ φιλικές «ὑποδείξεις», οἱ διακριτικὲς ἐπεμβάσεις καὶ τόσα ἄλλα μεθοδεύονται μὲ τὸ δικό τους τρόπο καὶ χάρις στὰ δεδομένα, πὺλ τὰ διαμορφώνουν.

Ἡ ἐπεξεργασία τῶν πληροφοριῶν

Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὅλες οἱ Πρεσβεῖες, σὰν κεραῖες πληροφοριῶν, συγκεντρώνουν καθημερινὰ πολλὰς πληροφορίες, τὶς ὁποῖες ἐξετάζουν, διασταυρώνουν καὶ ταξινομοῦν ἀνάλογα μὲ τὸ χαρακτῆρα τους.

Μία σειρά ἐιδικῶν, ἀνάλογα μὲ τὸ «μέγεθος» τῆς Πρεσβείας, τὶς ἀξιολογεῖ καὶ συντάσσει καθημερινὰ τὰ ἐνημερωτικὰ δελτία. Τὰ δελτία αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴ βασικὴ ὕλη γιὰ συνθετότερες ἀναλύσεις καὶ ἐκτιμήσεις, μὲ τὴ μορφή ἐβδομαδιαίων ἢ μηνιαίων ἐκθέσεων. Κύριας σημασίας εἶναι τὰ δελτία μὲ πολιτικὲς εἰδήσεις, τὰ ὁποῖα ὑποβάλλονται στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν κάθε χώρας.

Οἱ ἐκθέσεις αὐτὲς παραμένουν γιὰ χρόνια ἀπολύτως ἀπόρητες καὶ μετὰ 20 ἢ περισσότερα χρόνια – ἀνάλογα μὲ τὴ νομοθεσία – παραδίδονται στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ στὴν Κοινὴ Γνώμη. Ἔτσι ἡ ὁποία «καταλυτικὴ» τους ἀξία ἀφορὰ τὴν ἐρμηνεία καὶ ποτὲ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων.

Στὴ χώρα μας ἡ Ἀμερικανικὴ Πρεσβεῖα θεωρεῖται μαζί μὲ τὴ Γερμανικὴ ἡ καλύτερα ἐνημερωμένη σὲ κάθε πτυχὴ τῆς δημόσιας ζωῆς, χάρις ὅχι μόνο σ' ἓνα ἄρτιο καὶ πολὺπλοκο δίκτυο πληροφοριῶν πὺλ διαθέτει, ἀλλὰ καὶ σὶς συχνὲς κοινωνικὲς ἐπαφὲς πὺλ πραγματοποιοῦν οἱ διπλωματικοὶ τῆς ὑπάλληλοι.

Στὴν ἐκθεση σημειώνεται ὅτι βασικὴ πηγὴ πληροφοριῶν εἶναι οἱ κοινωνικὲς ἐπαφές, κάτι πὺλ πρέπει νὰ σημειωθεῖ μὲ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἀποκαλύπτει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἓνα ἄρκετὰ μεγάλο μέρος τῆς «ἐλληνικῆς ἡγετίδος τάξεως» συμπεριφέρεται καὶ συναγελάζεται μὲ τὸν ξένο παράγοντα στὸν τόπο μας.

Ἀπὸ τὴν ἐκθεση τῆς Ἀμερικανικῆς Πρεσβείας παρουσιάζουμε στὸ τεῦχος αὐτὸ μερικὰ βασικὰ σημεία. Τὰ συμπεράσματά της βασίζονται σὲ ἐπὶ μέρους ἐκθέσεις γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα, οἱ ὁποῖες ἔχουν ὑποβληθεῖ στὸ State Department. Τὸ «ΑΝΤΙ» γνωρίζει καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν ἐκθέσεων καὶ τὸν κωδικὸ ἀριθμὸ τους.

Ἡ ἐκθεση, ὅπως καὶ κάθε ἐκθεση ξένης Πρεσβείας, διακρίνεται γιὰ τὸν ρεαλισμὸ της, τὴν ψυχρὴ ἐκτίμηση τῶν ἀντικειμενικῶν δεδομένων, ὅπως τὰ ἀντιλαμβάνονται οἱ συντάκτες της, γιὰ κάποιους χαρακτηρισμοὺς καὶ συμπεράσματα πὺλ δίνουν στοὺς «ἀμύητους» μιὰν ἐντύπωση κυνικότητος.

Πρὶν ἀποκαλύψουμε μερικὰ βασικὰ σημεία τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ αὐτοῦ ντοκουμέντου, θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι παρελείφθησαν ὁρισμένα τμήματά της γιὰ πολλοὺς λόγους καὶ ὅτι κάποιοι χαρακτηρισμοὶ μεταφέρονται μὲ κάποιο ὑπαινικτικὸ τρόπο.

«Τὸ ἴδιο παλιὸ κρασί...»

1. Ὁ τίτλος τῆς ἐκθέσεως εἶναι ἄρκετὰ χαρακτηριστικὸς καὶ τυπικὰ ἀμερικανικὸς, καθὼς ζητᾷ νὰ προσδιορίσει τόσο ἐπιγραμματικὰ μιὰ ρευστὴ πολιτικὴ κατάσταση, ὅπως αὐτὴ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας.

Ὁ χαρακτηρισμὸς «Τὸ ἴδιο παλιὸ κρασί ἀπὸ τὶς ἴδιες παλιὲς μπουκάλες»

εἶναι σφάλμα νὰ θεωρηθεῖ ἀπλὰ κυνικός, ἱσοπεδωτικός. Πάνω ἀπ' ὅλα χαρακτηρίζει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἀμερικανικὴ πολιτικὴ βλέπει κατ' ἀρχὴν τὴ σημερινὴ πολιτικὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα, τὶς σχετικὲς προοπτικὲς καὶ τὶς δυνατότητες συνεργασίας της.

2. Ἀπὸ τὰ διάφορα σημεία τῆς ἐκθέσεως σημειώνεται ἡ παρατήρηση ὅτι οἱ «Ἕλληνες πολιτικοὶ συνήθως ὅταν λέγουν ὅχι, ἐννοοῦν ἴσως». Κι ἀκόμα ὅτι μετὰ τῶν περισσοτέρων Ἑλλήνων πολιτικῶν δὲν ἐπικρατεῖ ἀποκαλύπτο ἀντιαμερικανικὸ πνεῦμα.

3. Ἀναφορικῶς μὲ τὴν παρατάξη τῆς «Νέας Δημοκρατίας» παρατηρεῖται ὅτι διαθέτει τὸν ἀρτιότερο ἐκλογικὸ μηχανισμό ἀπ' ὅλα τὰ ἑλληνικὰ κόμματα.

Ἡ δομὴ καὶ ἡ ἀποτελεσματικότητά τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ, δὲν ὀφείλεται μόνο σὶς ὀργανωτικὲς ἱκανότητες τῶν στελεχῶν τῆς παρατάξεως, ἀλλὰ στὴ δομὴ τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας καὶ στὴν ὀργάνωση τῶν θεσμῶν ἐξουσίας.

Ὁ κ. Καραμανλὴς θεωρεῖται σὰν ἡ κορυφαία πολιτικὴ προσωπικότητα τοῦ τόπου, μὲ λαϊκὴ ἀποδοχὴ πολὺ μεγαλύτερη τῆς κομματικῆς του δυνάμεως.

Πέραν τοῦ κ. Καραμανλὴ ὁρισμένα στελέχη τῆς παρατάξεώς του δὲν θεωροῦνται «ἐτοιμοὶ» γιὰ Πρωθυπουργοὶ καὶ μάλιστα μὲ τὸ ἀνάλογο κύρος ἐκεῖνου.

4. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ παρατήρηση, σ' ἄλλο σημεῖο τῆς ἐκθέσεως, ὅτι ὁ τρόπος διακυβερνήσεως στὴ σημερινὴ Ἑλλάδα εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐναλλακτικῆς τακτικῆς «θερμὸ-κρύο» σὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς δημόσιας ζωῆς.

5. Στὴν τακτικὴ αὐτὴ ἐντάσσονται καὶ οἱ ἑλληνοαμερικανικὲς σχέσεις, ἀλλὰ μὲ μικρότερη ἐνταση αὐτῆς τῆς ἐναλλαγῆς.

«Ε.Κ.-Ν.Δ. – ΠΑΣΟΚ»

6. Ὅσον ἀφορᾷ τὶς παρατάξεις τῆς ΕΚ-ΝΔ καὶ τοῦ ΠΑΣΟΚ, ἡ ἐκθεση παρατηρεῖ βασικῶς ὅτι οἱ προθέσεις ἀλλὰ καὶ οἱ προσπάθειες γιὰ ἐξισογισμὸν πολιτικὰ-κομματικὰ σχήματα, δὲν ἔχουν ἀποδώσει μέχρι στιγμῆς.

Δὲν παραλείπεται τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ κομματικὴ συνοχὴ εἶναι τὸ μεγάλο πρόβλημα τῶν κομμάτων φιλελεύθερου χαρακτῆρα καὶ ὅτι ἡ λεγόμενη

Ο Λαός διαληθώνει τὰ ἀντιαμερικανικά του αἰσθήματα. Μέσα στὴν Πρεσβεία πολιτικοὶ καὶ ἄλλοι σύμβουλοι δυσασομοῦν...

... στὴ Μάνη, οἱ Ἀμερικανοὶ πεζοναῦτες ἔχουν τσαντηρώσει στὰ πλαί-
σια ἄσκησης γιὰ τὰ «ἐλληνικά ἔθνηκα συμφέροντα».

γενικῶς «κεντρώα» παρατάξη ἔχει θλι-
βερὴ παράδοση σ' αὐτό.

Σύμφωνα μὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐκθέσεως,
βασικὸ χαρακτηριστικὸ καὶ τῶν δύο
παρατάξεων εἶναι τὰ ἀρκετὰ νεωτερι-
στικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα περιλαμβάνον-
ται στοὺς κόλπους των. Ὅρισμένα ἀπὸ
αὐτὰ ἐξελέγησαν γιὰ πρώτη φορὰ βου-
λευτὲς καί, ὅπως σημειώνεται χαρακτη-
ριστικά, αἰσθάνονται ἀρκετὰ ἱκανοὶ γιὰ
νὰ κυβερνήσουν.

Ἡ ἐκθεση σημειώνει τὴν πτυχή αὐτὴ μὲ
ἐνδιαφέρον.

7. Σημασία ἀποδίδεται ἀκόμα σὸ γε-
γονὸς ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νε-
ωτεριστὲς αὐτοὺς ἔχουν ἐπὶ χρόνια σπου-
δάσει καὶ ζήσει στὸ ἐξωτερικόν, ἰδιαίτερα
στὴν Ἀμερική καὶ τὴ Δυτικὴ Γερμανία.

Στὶς χώρες αὐτὲς διατηροῦν ἰσχυροὺς
ἐπιστημονικοὺς καὶ πολιτικοὺς δεσμούς,
οἱ ὁποῖοι κάποτε εἶναι ἀποφασιστικῆς
σημασίας γιὰ τοὺς πολιτικοὺς προσανα-
τολισμούς τους.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ κατονομάζονται ὀρι-
σμένα κοινοβουλευτικὰ στελέχη καὶ τῶν
δύο παρατάξεων, καὶ ἰδιαίτερος τῆς
ΕΚ-ΝΔ, τὰ ὁποῖα ὑπολογίζεται ὅτι θὰ
παίξουν ἀξιοσημείωτο ρόλο σὲ μελλοντι-
κὲς πολιτικὲς ἐξελίξεις.

Ἐκεῖνο πὺν μπορεῖ νὰ ἀποκαλυφθεῖ
ἀπὸ τὴ σχετικὴ περικοπή τῆς ἐκθέσεως,
εἶναι μόνον ὅτι τὰ στελέχη αὐτὰ τῆς «δη-

μοκρατικῆς παρατάξεως» δὲν ἀνήκουν
ἀποκλειστικά στὴ μερίδα τῶν «Νέων Δυ-
νάμεων».

Οἱ Ἕλληνες «Νεότουρκοι»

8. Ἰδιαίτερο ἀντικείμενο ἐρεῦνης ἀπο-
τελεῖ ἡ ὑπαρξὴ ἢ μὴ στὸν πολιτικὸν κόσμον
τῆς Ἑλλάδας κινήματος ἀναλόγου μὲ
αὐτὸ τῶν «Νεοτούρκων».

Πρόκειται γιὰ πιθανότητα τὴν ὁποία
διερευνοῦν μὲ μεγάλη προσοχή ὅλες οἱ
ἀμερικανικὲς πρεσβεῖες στὸν κόσμον.
Ἰδιαίτερα διερευνοῦν τὶς πιθανότητες
στὸν στρατὸ καὶ στοὺς νέους πολιτικούς.

Διαπιστώνεται ἔτσι ὅτι μεταξὺ πολλῶν
νέων βουλευτῶν ὧν τῶν παρατάξεων
ὑπάρχει συναντίληψη κυρίως σὲ θέματα
ποῦ ἀφοροῦν τὴ δικτατορία καὶ τὴ δια-
σφάλιση τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν.

Ὡστόσο, μπορεῖ νὰ ἐξαχθεῖ τὸ συμπέ-
ρασμα ὅτι μεταξὺ τοῦ νέου πολιτικοῦ κό-
σμου, δὲν ὑπάρχει ἓνα «Κίνημα» μὲ
ἐθνικὸ χαρακτήρα καὶ ἐκσυγχρονιστι-
κοὺς σκοποὺς.

Σημειώνονται μερικὲς ἀνάλογες προσ-
πάθειες πολὺ μεμονωμένες καὶ χωρὶς δυ-
νατότητες ἀκόμη καὶ πρὸς μιὰ μικρὴ κομ-
ματικὴ ὁμάδα.

9. Στὴν ἐκθεση ἐξετάζεται μὲ ἰδιαί-
τερη προσοχή ἡ δυναμικότητα τῶν κομ-
μουνιστικῶν παρατάξεων καὶ ἡ συσχέ-

τισή τους μὲ τὰ προβλήματα καὶ τὴ φυ-
σιογνωμία τῆς μαρξιστικῆς ἀριστερᾶς σ'
ὁλόκληρη τὴ Μεσόγειο.

Σχετικὰ μὲ τὴ μερίδα τοῦ ΚΚΕ (ἐσωτ.)
ὑπογραμμίζονται οἱ γνωστὲς διαφορὲς,
ἱστορικὲς καὶ ἰδεολογικὲς, ἀπὸ τὸ ΚΚΕ

Γιὰ τὸ ΚΚΕ (ἐσωτ.) ὑπογραμμίζεται –
μεταξὺ ἄλλων – ἡ δραστηριότητά του γιὰ
τὶς ἀμερικανικὲς βάσεις στὴν Κρήτη καὶ ἡ
σχετικὴ ἐντυπωσιακὴ ἐνημερότητα τῆς
κομματικῆς του ἐφημερίδος «Αὐγή».

Ἀντικείμενο ἐρεῦνης ἀποτελεῖ ἡ φύση,
ἡ συγκρότηση, ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ δραστη-
ριότητα τῶν λεγομένων «ἀχιδικῶν» ὁρ-
γανώσεων καὶ τῶν δύο κομμουνιστικῶν
μερίδων. Ἀντίθετα μὲ τὰ ἀστικά κέντρα,
διαπιστώνεται ὅτι ἡ ἐπιρροή τῶν κομ-
μουνιστικῶν παρατάξεων εἶναι περιορι-
σμένη στὴν ὑπαιθρο Ἑλλάδα καὶ στὸν
γεωργικὸν κόσμον, πὺν ἀποτελεῖ τὰ 45%
τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Παρὰ τὸ δυναμικὸ τοῦ αὐτοῦ, ὁ ἐλλήνι-
κὸς ἀγροτικὸς κόσμος δὲν ἔχει τὴ δυνατό-
τητα, λόγω τοῦ ποικιλόμορφου κατακερ-
ματισμοῦ του, νὰ ἀσκήσει μαζικὴ πίεση
καὶ νὰ προκαλέσει κινητοποιήσεις.

Γενικὰ συντηρητικὸς, δὲν ὁργανώνεται
σχεδὸν ποτὲ ὁ Ἕλληνας ἀγρότης σὲ κομ-
ματικὲς παρατάξεις καὶ – ὅπως σημειώνει
ἡ ἐκθεση – ἰδιαίτερα σὲ κομμουνιστικὲς.

Μ. Π.

Πενταετές Πρόγραμμα για τὸ κεφάλαιο

Τοῦ Μάριου Νικολινάκου

Για πρώτη φορά τὸ 1959 ἡ τότε κυβέρνηση Καραμανλῆ εἶχε λανσάρει ἕνα πρόγραμμα οικονομικῆς ἀνάπτυξης ποὺ δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἕναν κατάλογο ἔργων καὶ μέτρων ποὺ ἡ τότε κυβέρνηση τῆς ΕΡΕ ὑποτίθεται πὼς εἶχε σκοπὸ νὰ πραγματοποιήσει. Τὰ πολιτικὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν, ἀλλὰ βασικά τὸ γεγονὸς ὅτι οὔτε ἡ τότε κυβέρνηση, οὔτε ἡ γραφειοκρατία πῆσαν σὲ προγραμματισμένη ἀνάπτυξη, εἶχαν σὰν συνέπεια τὸ πρόγραμμα αὐτὸ νὰ μείνει στὰ χαρτιά.

Αργότερα ἡ "Ἐνωση Κέντρου" ἀνάθεσε στὸ ΚΕΠΕ τὴν κατάρτιση ἑνὸς πενταετοῦς προγράμματος, τὸ σχέδιο τοῦ ὁποῖου δημοσιεύθηκε τὸ 1965. Πάνω σ' αὐτὸ εἶχαν δουλέψει οἱ οικονομολόγοι ποὺ φρέσκοι εἶχαν γυρίσει ἀπὸ τὴν Ἀμερική καὶ εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐφαρμόσουν τὶς μεθόδους καὶ τὶς τεχνικὲς ποὺ εἶχαν μάθει ἐκεῖ. Τὰ πολιτικὰ γεγονότα μετὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1965 εἶχαν σὰν συνέπεια νὰ μὴν προχωρήσει ἡ δουλειὰ αὐτή.

Ἡ χούντα μὲ βάση τὸ παραπάνω σχέδιο δημοσίευσε ἕνα πενταετές καὶ αὐτὴ - στὴν οὐσία ἕναν κατάλογο πάλι μέτρων καὶ ἔργων - τὸ ὁποῖο γρήγορα ξεχάστηκε, ἀφοῦ δὲν ἐφαρμόστηκε στὴν πράξη. Κάποια ἄλλη προσπάθεια γιὰ ἕνα δεκαπενταετές πρόγραμμα ἔγινε ἀπὸ τὴ χούντα, τὸ ὁποῖο ἡ ἴδια γρήγορα τὸ ἐπνίξε καὶ τὸ καταχώνιασε στὰ συρτάρια τοῦ ὑπουργείου.

Δὲν εἶναι ἔτσι ἡ πρώτη φορά ποὺ θὰ ἔχουμε πρόγραμμα στὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἀνάγγειλε ὁ πρωθυπουργὸς στὰ ἐγκαίνια τῆς Ἐκθεσῆς Θεσ/νίκης. Βασικὰ πρόκειται γιὰ παραλλαγὲς τοῦ ἰδίου ὕλικου ποὺ ἔχει μαζευτεῖ στὸ ΚΕΠΕ ἀπὸ χρόνια, τὸ ὁποῖο κάθε φορά ἐμπλουτίζεται ἀπὸ τὰ καινούργια στοιχεῖα καὶ γίνονται νέοι ὑπολογισμοὶ τῶν παραμέτρων καὶ τῶν μεταβλητῶν. Δὲν πρέπει νὰ λησμονιέται πὼς στὸ ΚΕΠΕ ἐργάζονται στὴν πλειοψηφία τους τὰ ἴδια στελέχη ποὺ εἶχαν ἐργαστεῖ καὶ στὰ προηγούμενα προγράμματα. Τόσο οἱ μέθοδοι ὅσο καὶ οἱ γενικὲς ὑποθέσεις πάνω στὶς ὁποῖες στηρίζονται οἱ ὑπολογισμοὶ καὶ οἱ προβολές, παραμένουν, ἔτσι, τὰ ἴδια. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ κριτικὴ θὰ πρέπει νὰ σταματήσει, πρὸς τὸ παρόν, μέχρις ὅτου δημοσιευτεῖ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τοῦ προγράμματος. Τότε θὰ ἐπανελάθουμε στὸ θέμα αὐτό. Ἀξίζει ὅμως νὰ ρίξει κανεὶς μιὰ ματιὰ:

Τὸ πρῶτο σημεῖο ποὺ κάνει ἐντύπωση εἶναι ὅτι τὸ πρόγραμμα θὰ εἶναι «ἕνα σύστημα συνεχῶς ἐξελλισσομένων καὶ ἀναπροσαρμοζομένων διαδικασιῶν καὶ ὄχι μιὰ προκατασκευασμένη ἐκθεση περὶ τοῦ πρακτεῦν». Τοῦτο εἶναι κάτι πρωτοφανές, ἔτσι ὅπως διατυπώνεται, γιατί εἶναι βασικὰ ἀντιφατικὸ. Ἀντὶ νὰ ὑπάρχει μιὰ

δυναμικὴ προβολὴ τῶν βασικῶν μεγεθῶν μέσα στὴν πενταετία, θὰ γίνετα μιὰ συνεχὴς ἀναπροσαρμογὴ τῶν μεγεθῶν καὶ ἄρα καὶ τῶν στόχων. Θὰ ὑπάρχουν δηλαδὴ στὴν οὐσία πέντε, ἂς ποῦμε, ἐτήσια προγράμματα, τὰ ὁποῖα θὰ γίνονται γνωστά, ἂς ποῦμε, στὴν ἀρχὴ κάθε χρόνου, ἐνῶ ὁ τελικὸς στόχος, ἐξ ὁρισμοῦ, θὰ εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κινητὸς. Δὲν βλέπω τί σχέσι ἔχει αὐτὸ μὲ προγραμματισμό, ὅπως τὸν ξέρουμε. Ἐκτὸς ἂν μὲ τὸν ὁρο πρόγραμμα ἐννοεῖται μόνο ἕνα ὄργανο βοηθητικὸ γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς, βραχυχρόνια. Μακροχρόνιος προγραμματισμὸς ὁμῶς αὐτὸς δὲν εἶναι.

Μετὰ προβλέπεται «ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν παραγωγικῶν καὶ ἐργαζομένων τάξεων εἰς ὅλα τὰ στάδια τῆς καταρτίσεως καὶ ἐφαρμογῆς» καὶ ἡ δημιουργία τῶν καταλλήλων ὁργάνων γι' αὐτό. Τὸ δεύτερο δὲν ξέρω τί σημαίνει. Θὰ δοῦμε ἀργότερα. Τὸ πρῶτο ὅμως εἶναι παλιὰ καὶ γνωστὴ ἱστορία. Θὰ κληθοῦν σὲ σύσκεψη ἢ συσκέψεις οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἐπαγγελματικῶν, συνδικαλιστικῶν καὶ συνεταιριστικῶν ὁργανώσεων.

Τί σχέσι ἔχει τώρα αὐτὸ μὲ τὸν συμβιβασμὸ «τῆς δημοκρατίας μὲ τὴν τεχνοκρατία», ποὺ ἐπιδιώκεται στὸ πρόγραμμα, δὲν ξέρω. Ἡ κατασκευὴ αὐτῆς εἶναι γνωστὴ τόσο ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ γερμανικὴ περίπτωσι, γιὰ νὰ φέρουμε μόνο δύο παραδείγματα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐπιδιώκεται νὰ ἐξασφαλιστεῖ «ἡ συνεργασία τῶν τάξεων», νὰ ἐλεγχθοῦν οἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἐργαζομένων, νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ «κοινωνικὴ συνεργασία» ἀνάμεσα στὸ Σύνδεσμο Βιομηχανῶν, στὴ Γενικὴ Συνομοσπονδία Ἐργατῶν καὶ στὴ Συνομοσπονδία τῶν Συνεταιρισμῶν, κατὰ τὴν ἔκτασι ποὺ ἐκπρὸσωπεῖ τοὺς ἀγρότες. Αὐτὸ, ὁ ἔλεγχος καὶ ὁ πειθαναγκασμὸς τῶν ὁργανώσεων στοὺς κυβερνητικοὺς στόχους κάθε φορά, ἐμφανίζεται σὰν πραγμάτωση τῆς δημοκρατικῆς ἀρχῆς!

Λέγεται, μετὰ, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οικονομία μπορεῖ στὰ ἐπόμενα χρόνια νὰ ἐπιτύχει ρυθμοὺς ἀνάπτυξης πολὺ ὑψηλότερους ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ προβλέπονται γιὰ τὶς χώρες τῆς Δυτ. Εὐρώπης. Δὲν γνωρίζω τί οικονομικὰ ἔχουν μάθει οἱ συντάκτες τοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ ἕνας φοιτητὴς ποὺ ἔχει διαβάσει καὶ ἕνα βιβλίο γιὰ τὴν οικονομικὴ ἀνάπτυξη, γνωρίζει πὼς οἱ βιομηχανικὲς χώρες ἔχουν γιὰ πολλοὺς λόγους χαμηλοὺς ρυθμοὺς ἀνάπτυξης, τὸ πολὺ 4-5% ἐτήσια, καὶ πὼς ὑψηλοὶ ρυθμοὶ ἀνάπτυξης εἶναι δυνατοὶ μόνο σὲ μιὰ οικονομία ποὺ δὲν ἔχει φτάσει ἀκόμη τὸ στάδιο ὀριμότητος. Ἄν μάλιστα μιὰ τέτοια οικονομία δὲν ξεπερνάει τοὺς παραπάνω ρυθμοὺς,

σημαίνει πὼς ἡ ἀνάπτυξή της καρκινοβατεῖ. Ἀλλοίμονο ἂν δὲν ὑπάρχουν οἱ δυνατότητες γιὰ μεγαλύτερους ρυθμοὺς ἀνάπτυξης. Τότε θὰ πρέπει νὰ πᾶν νὰ μιλάμε. Δεδομένου μάλιστα ὅτι μεγαλύτεροι ρυθμοὶ εἶναι φυσιολογικοὶ καὶ μόνο ἀπὸ τὸν αὐτοματισμὸ ποὺ χαρακτηρίζει μιὰ καπιταλιστικὴ σῶρευσι κεφαλαίου σὲ μιὰ οικονομία σὰν τὴν ἑλληνικὴ, κάτω ἀπὸ ὁμαλὲς συνθήκες, ἀναρωτιέται ποῖο εἶναι τὸ βάθος τῆς σοφίας ποὺ περικλείει ἡ παραπάνω πρότασι τοῦ προγράμματος. Ἡ συνηθισμένη σύγκρισι ποὺ γίνεται στὴν Ἑλλάδα μὲ τὶς δυτικοευρωπαϊκὲς χώρες εἶναι ἐπομένως βασικὰ ἀνεδαφικὴ.

Προβλέπεται παραπέρα «ἡ συγκράτησι τῆς καταναλώσεως» γιὰ νὰ «ἀφιερωθεῖ σημαντικὸν ποσοστὸν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς παραγωγικὰς, δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς ἐπενδύσεις». Αὐτὸ σημαίνει ἔλεγχος καὶ πίεσι τῶν μισθῶν. Βασικά, ἡ ἀρχὴ ποὺ θεσπίζεται, εἶναι ἐκείνη ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει ὁ Καραμανλῆς καὶ κατὰ τὴν πρώτη ὀκταετία ποὺ κυβέρνησε τὴ χώρα.

Ἀς ἀναφέρω τέλος καὶ ἕνα μόνο σημεῖο ἀκόμα. Προβλέπεται ὁ ἐξαγωγικὸς προσανατολισμὸς τῆς οικονομίας μὲ τὴ βοήθεια ξένου κεφαλαίου καὶ τὴν εἰσαγωγὴ ξένων τεχνολογικῶν καὶ ὁργανωτικῶν μεθόδων. Προγραμματίζεται δηλαδὴ ἡ πλήρης σύνδεσι ἑλληνικοῦ καὶ ξένου κεφαλαίου καὶ ἡ πλήρης ἔνταξι τῆς ἑλληνικῆς οικονομίας στὸ οἰκονομικὸ σύστημα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Τὸ μοντέλο ποὺ ἐφαρμόζεται εἶναι καθαρὰ ἕνα μοντέλο γιὰ τὴν ἐπίσπευσι τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, ἔτσι, οἱ ἀναγγελίες τοῦ πρωθυπουργοῦ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ γνωστοποίησι τῶν προθέσεων τῆς κυβέρνησις γιὰ τὴν οικονομικὴ πολιτικὴ ποὺ θὰ ἀκολουθήσει κάτω ἀπὸ τὸ φιλόδοξο ὄνομα τοῦ «Προγράμματος». Σὲ μιὰ καπιταλιστικὴ οικονομία ὁ προγραμματισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ἐνδεικτικὸς, στοχεύσεις προγραμματισμοῦ γιὰ τοὺς βιομηχανοὺς καὶ τὸ πλαίσιο μέσα τὸ ὁποῖο ἐλέγχονται οἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἐργαζομένων. Ὁ προγραμματισμὸς αὐτὸς ἔχει ἔτσι ἐνδιαφέρον μόνον γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἐπιχειρηματίες. Τοὺς δείχνει τὸ δρόμο καὶ τὸ πλαίσιο, τοὺς καθορίζει ἀκόμα καὶ τὰ ἐχέγγυα τῆς δράσεως τους. Ἐνα τέτοιο πρόγραμμα δὲν ἐνδιαφέρει ἐπομένως τὸ λαό, οὔτε τοὺς ἐργαζόμενους, γιατί δὲν ἀποβλέπει στὴ δική τους ἐξυπηρέτησι. Τοὺς ἐνδιαφέρει μόνο κατὰ τὴν ἔκτασι ποὺ τοὺς δείχνει ποῖες εἶναι οἱ προθέσεις τοῦ κεφαλαίου καὶ τὰ μέτρα τῆς ἐπιβολῆς τους ἀπὸ τὴν κυβέρνησι ποὺ τὸ ἐκπρὸσωπεῖ. Καὶ τὸ πρόγραμμα ποὺ ἀνάγγειλε ἡ κυβέρνησι μαρτυρεῖ πὼς ἡ κυβέρνησι αὐτὴ εἶναι ἀκριβῶς κυβέρνησι τοῦ κεφαλαίου, ὄχι τῶν ἐργαζομένων τάξεων.

Μάριος Νικολινάκος

Η ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΒΑΣΑΝΙΣΤΩΝ

του Βασίλη Βασιλικού

Ἐάν ἡ δίκη τῶν Ἀπριλιανῶν ἦταν μιὰ χαμένη παρτιτούρα τῆς ὁποίας σῶθηκαν ὀρισμένα μέτρα (κι αὐτὰ παίχτηκαν στὸ κοινό, ἢ «ἡμιτελὴς τοῦ Καραμανλῆ»), ἡ δίκη τῶν βασανιστῶν ἔμοιαζε μ' ἓνα φριχτὸ ἔργο ὅπου ἡ ἐπανάληψη τῶν ἰδίων σκηνῶν μὲ ἄλλα πρόσωπα κάθε φορὰ ἀποτελοῦσε ἓνα ἀπ' τὰ βασικά του ἐλαττώματα. Ἀπὸ τὴν πρέσα τῆς ΕΣΑ τσαλακώθηκαν ὅσοι πέρασαν, ὁμοιοτρόπως.

Ἐάν ἡ δίκη τῶν Ἀπριλιανῶν ἦταν ἡ τάξη ποὺ δίκαιζε τὸν ἑαυτό της, στοὺς βασανιστὲς ἦταν ἡ κάστα ποὺ δίκαιζε τὴν κάστα. Στρατιωτικοί, καὶ πάνω στὴν ἔδρα καὶ στὰ ἐδώλια. (Ἀκόμα κ' οἱ μηχανεὲς λήψεως ἦταν τῆς Υ.Ε.Ν.Ε.Δ.). Στὸ ἀντικομμουνιστικὸ κήρυγμα τοῦ κατηγορούμενου Γκόρου, δάκρυσε ἓνας στρατοδίκης.

Ὁ Γκόρος ἀποτέλεσε τὴν κορώνα τοῦ κομμουνιστοφάγου, μὲ δεῦτερο κατὰ σειρὰ θεωρητικὸν τὸν Θεοφιλογιαννάκο. Ἀντίθετα ὁ Χατζηζήσης ὑπῆρξε πιὸ φλόγ, ἐνῶ ὁ Σπανὸς ἀπόφυγε νὰ χτυπήσει εὐθέως τὸν κομμουνισμό, λέγοντας πὼς σεβόταν τὶς ιδεολογικὲς τοποθετήσεις ἐκάστου ἐκ τῶν συλληφθέντων. Τοὺς ἀνέκρινε μόνο γιὰ τὴν ἀντικαθεστωτικὴ τους δράση.

Ὅπωςδήποτε, οἱ βασανιστὲς δὲν μετεκπαιδεύτηκαν σὲ καμιὰ σύγχρονη σχολή, γιὰτὶ ἤρθαν μὲ τὸ ὄπλοστάσιο τῆς παράδοσης: ξίλο, ἀντικομμουνισμὸς καὶ πατριδοκαπηλεία.

Περὶσσότερο ἐνδιαφέρον ὑπῆρξε στὶς μεταξὺ τους σχέσεις. Ὅπου ἀπ' τὸ ἀλληλοφάγωμα περνοῦσαν στὴν πλήρη ἀλληλοὑποστήριξη. Π.χ. ὅταν ὀρισμένοι μάρτυρες πῆγαν νὰ ἀπομονώσουν τὸν Κουλουμβάκη, εἴτε σὰν κρυπτοβασιλόφρονα, εἴτε σὰν μὴ-σαδιστὴ, ὁ προστατευτικὸς κλοιὸς τῶν ἄλλων σφίχτηκε γύρω του γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξουν διαρροές. Ἐνῶ οἱ ὀπλίτες κατηγοροῦμενοι σαφῶς διεχώρισαν τὴ θέση τους ἀπ' τοὺς ἀξιωματικούς τους.

Ἡ ὑπεράσπιση τῶν ὀπλιτῶν κράτησε τὴ γραμμὴ ὅτι αὐτοὶ (οἱ ἐσατζήδες) ἐκτελοῦσαν ἐντολὲς ἀνωτέρων τους, ἐνῶ ὁ ἐπίτροπος ἐπέμενε στὴ βιαιοπραγία ἀνωτέρου, ποὺ ἐπισύρει τὴ μεγαλύτερη ποινὴ γιὰ τοὺς ἀξιωματικούς.

Αὐτὰ σ' ἓνα κλίμα κόσμου, εἰρηνικό, ποὺ καμὶά μάννα δὲν οὐρλιαζε, «μοῦ σακατέψατε τὸ παιδί μου», ὅπου κανένα λαϊκὸ ἐπεισόδιο δὲν ἔδειξε τὸ μέτρο τῆς ἀγανάκτησης τοῦ λαοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, ἡ δίκη

ἔμοιαζε μὲ παρωδία γιὰτὶ ὁ λόγος δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀναπαραστήσει τὴ φρίκη τοῦ γεγονότος. Ὁ, τι καὶ νὰ πεῖς, δὲν μπορεῖς νὰ δώσεις στὸν ἄλλο νὰ καταλάβει τὸν ζόφο μιᾶς ὥρας στὴν ΕΣΑ. Μονάχα ὁ ἡρωϊκὸς Μουστακλής, στὴν κατάσταση ποὺ ἦταν, ἔδωσε τὸ μέτρο τῆς φρίκης. Ἀλλὰ πρέπει κανεὶς νὰ πάθει τέτοια ζημιὰ γιὰ νὰ πείσει τὸ «σεβαστὸν δικαστήριον»;

Ἐνῶ ἀπελογεῖτο ὁ βασανιστὴς Σπανός, ἓνας ναύτης δίπλα μου ποὺ εἶχε καταθέσει σὰ μάρτυρας κατηγορίας, ἔλεγε σ' ἓνα διάλειμμα τῆς δίκης: «Μὰ αὐτός, ὁ Σπανός, κάνει ὅτι ἔπεσε μὲ ἀλεξίπτωτο στὴν ΕΣΑ. Δὲν ἤξερε τίποτα, δὲν ἔκανε τίποτα λείει. Ἀλλὰ ὅταν ἔμπαινε στὸ κρατητήριό ὅπου μᾶς εἶχαν, ἀκόμα καὶ οἱ φύλακες, οἱ στρατονόμοι, τὸν ἔτρεμαν». (Δεσμοφύλακας εἶναι αὐτὸς ποὺ κρατᾷ ὅλων τῶν ἄλλων τὰ κλειδιά, ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ του).

Ὁ Σπανὸς λοιπὸν αὐτὸς τώρα, γέματος καὶ βαραίνοντας πρὸς τὰ κάτω, μιλάει, ἤρεμα, σὰν ἀξιωματι-

κὸς πρὸς ἄλλους ἀξιωματικούς, ἤσυχος. Ἡ ΕΣΑ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει. Δυὸ ἐσατζήδες κυκλοφοροῦν ἔξω ἀπ' τὴν αἴθουσα τοῦ δικαστηρίου. Ὁ ταγματάρχης Μπάκας ποὺ ξέφυγε τὴν ποινικὴ δίωξη, συνάδελφος κι ὁμογάλακτος τοῦ Σπανοῦ, διοικεῖ ἀκόμα ἓνα λόχο ἐσατζήδων. Ἐνας ἄλλος κατηγορούμενος σήμερα εἶναι ἀστυφύλαξ εἰδικευμένος στὶς παρακολουθήσεις. Ὁ μοχθηρὸς Γκόρος ἀποφυλακίστηκε μὲ ἐγγύηση. (Αὐτὸς ἔδερνε γιὰτὶ τοῦ ἄρρεσε νὰ δέρνει. Ὁ Σπανὸς κι ὁ Θεοφιλογιαννάκος ἂν ἀποσποῦσαν ὅ,τι ἤθελαν μετὰ δὲν σὲ πείραζαν. Ὁ Γκόρος εἶναι «κᾶζο» ψυχολογικό. Ἐλεύθερος τώρα...)

Ἀποθρασύνθηκε καὶ ἐξηγεῖ στὸν συνταγματάρχη Παπανικολάου ὅτι δὲν τὸν εἶχε κρατούμενο στὸ Μπουγάτι, ἀλλὰ «φιλοξενούμενο». Ὁ Παπανικολάου εἶναι ἓνας ψηλὸς, εὐγενικὸς κύριος ποὺ ἔχει τὴν ἀμέριστη συμπάθεια τῶν ὁργάνων τῆς τάξεως (ἴσως γιὰτὶ εἶναι φιλοβασιλικὸς) καὶ πολλῶν δημοσιογράφων. Ζεστός χαρκτήρας, ἄνθρωπος ποὺ συγχωρεῖ, δὲν παραδέχεται ὥστόσο γιὰ τὴ «φιλοξενία» τοῦ Γκόρου. Βλέπει κανεὶς πὼς ἔρχονται σιγὰ-σιγὰ οἱ ἄνθρωποι στὴν παράταξή μας. Ὅσπου μιὰ διανοουμένη μὲ χοντροὺς φακὸς τὸν ρωτᾷ γιὰτὶ οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ δὲν μοιάζουν μὲ τοὺς Πορτογάλους συναδέλφους τους. Κ' ἐκεῖ ὁ μέχρι τότε δημοκρατικὸς συνταγματάρχης Παπανικολάου βγάξει ἀπ' τὴ φάρετρα τοῦ τὸ παλαιὸ ἐπιχείρημα: εἶναι ἐναντίον τῶν δύο φασισμῶν, λείει. Τοῦ μαύρου, ὅσο καὶ τοῦ κόκκινου. Στάλιν ἴσον Χίτλερ.

Ἡ κοπέλα αὐτῇ, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ξεχνοῦν, ἔχουν τὴν τάση αὐτὴ τουλάχιστον, τὴν ἱστορία: ὅτι οἱ Πορτογάλοι ἀξιωματικοὶ ριζοσπαστικοποιήθηκαν ἀπὸ ἓνα μακροχρόνο ἀποικιακὸ πόλεμο, ὅπου ὅλοι τους φάγαν τουλάχιστο δέκα χρόνια τῆς καριέρας τους, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ βγῆκαν ἀπ' τὴν ἐμπειρία τοῦ ἐμφύλιου πολέμου καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ περιμένουμε ἀπ' αὐτοὺς ὄχι νὰ μοιάσουν τοὺς Πορτογάλους συναδέλφους τους, ἀλλὰ νὰ γίνουν πρῶτα ἀντιφασίστες, ἀντιχουντικοί, ἀντιαμερικάνοι. Ὅπως ἡ περίπτωση τοῦ συνταγματάρχου Παπανικολάου ποὺ διωγμένος ἀπ' τὴν κριτικὴ τῆς κοπέλας, εἶχε τάσεις ἐπειτα νὰ ἐπιστρέψει στὴν ἀγκαλιὰ τῆς τάξης του, τῆς κάστας του, ἀπ' ὅπου μόλις τὸν εἶχε διώξει ὁ Γκόρος.

Ἀνέφερα τὸ περιστατικὸ μὲ κάποιες λεπτομέρειες, γιὰτὶ νομίζω πὼς εἶναι ἐνδεικτικὸ μιᾶς ὀρισμένης νοοτροπίας. Σήμερα ἡ μεγάλη μάχη πρέπει νὰ δοθεῖ μέσα στὶς τάξεις τῶν νεωτέρων ἀξιωματικῶν ἀποφοίτων

της 'Σχολής Ευελπίδων που κυφο-
ρούν το επόμενο πραξικόπημα, μα-
θηματικά, όπως ή ανυδρία προκαλεί
το μάζεμα της βροχής, την επόμενη
μπόρα. Κι ο επίτροπος κ. Ζούβελος,
ο καταπέλτης στη δίκη των βασανι-
στών, που με το πλάγιο μικρόφωνο
έριχνε κατευθείαν φαρμακερά βέλη
στος κατηγορουμένους, σήμερα
διδάσκει ακριβώς στη Σχολή των
Ευελπίδων (το «ευ» είναι σίγουρα
ευφημιστικό, γιατί καμιά έλπίδα δεν
υπάρχει) μαθήματα δημοκρατίας,
άποχυντοποίησης, απόπλυσης έγ-
κεφάλου απ' τη φασιστικοειδή επτα-
ετία.

Γιατί η λύση δεν μπορεί να 'ναι
άλλη από αυτή: να εισαχθεί ο θεσμός
του πολιτικού επιτρόπου στο στρατό
και να βγούν οι στρατιωτικοί απ' τις
μονάδες τους. Για να μην έχουν βλέ-
ψεις σε πολιτική εξουσία πρέπει να
διαβρωθούν απ' τους πολιτικούς
μέσα στις μονάδες τους. Κι οι ίδιοι οι
άξιωματικοί να ξαναχυθούν μέσα
στο καλούπι της μάζας, βγαίνοντας
απ' το έναστρο γκέτο τους.

Όπως επίσης το σώμα των αντι-
προσώπων του έθνους να εκλέγεται
με βάση τους θεσμούς της τοπικής
αυτοδιοίκησης για να 'χει μεγαλύ-
τερη επαφή με τη μάζα και τα συγκε-
κριμένα προβλήματα του τόπου που
εκπροσωπεί. Σήμερα έχουμε κοινο-
βούλιο ονομάτων, οικογενειών που
ασχολούνται με την πολιτική από
πεντηκονταετίες και που δεν έχουν
καμιά σχέση με το λαό και τα προ-
βλήματά του, που τους εκλέγει.

ΓΝΩΡΙΖΟΜΕΝ ΔΙΑΒΑΣΑΝΙΖΜΟΥΣ
ΕΙΣ ΓΕΝΤΙ ΚΟΥΛΕ
-ΗΠΙΑΣ ΜΟΡΦΗΣ- ΒΕΒΑΙΑ-
ΑΛΛΑ ΔΕΝ ΘΕΛΟΜΕΝ ΝΑ ΤΟ ΠΟΥΜΕ
ΑΡΑ....
ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΣΑΙ ΕΙΣ ΔΕΚΑ ΕΤΗ

ή αγήθεια είναι...
οτι χρησιμοποιούσαν
και βαλβήνη ποτε ποτε

Δεν είναι δικές μου οι απόψεις αυ-
τές, παρ' όλο που τις ένστερνίζομαι.
Είναι ενός παλιού στελέχους της αρι-
στεράς που δεν ανήκει σε καμιά απ'
τις τρεις γνωστές διασπάσεις. Μου
λέει λοιπόν (και κάθε φορά που μιλά
νομίζω πως ανοίγει μια σελίδα ενός
νέου Μακρυγιάννη) - σύντομα θα
διαβάσουμε τα απομνημονεύματά
του, όποτε και τότε θα αποκαλύψω
το όνομα - ότι στο στρατό ανέκαθεν
γίνονταν βασανιστήρια. Αυτόν
προσωπικά, στα 1926 τον βάζαν να
ποτίζει τηλεγραφόξυλα για να φυ-
τρώσουν. Κι όσο δεν φυτρώναν τόσο
έπεφτε ιδιώνυμο ξύλο. Γιατί τώρα
πήραν οι δίκες τόση δημοσιότητα;
Για να τρομάξουν τον κόσμο, λέει.

Μιά που καμιά δομή δεν άλλαξε, κα-
μιά αλλαγή δεν δομήθηκε.

Η δίκη των βασανιστών άφησε τ'
αποτυπώματά της στη λαϊκή συνεί-
δηση, όπως τα πέλματα ενός άγριου
θηρίου που πέρασε από ένα χωριό.
Τα παιδιά είπαν ο μπαμπούλας
(Θεοφιλογιαννάκος, Χατζηζήσης,
Σπανός). Εμείς πρέπει να βρούμε το
άντρο του θηρίου για να το εξουδε-
τερώσουμε. Η δίκη των Έξ είχε απο-
τέλεσμα γιατί πότισε την ιστορική
μνήμη με αίμα. Η δίκη των βασανι-
στών πως θα ξεπεράσει το στάδιο του
γκραγκινιόλ; Πως θα γίνει θετικό
κτῆμα του λαού ή φοβερή έμπειρία
της;

Βασίλης Βασιλικός

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ Ο.Ε. κυκλοφόρησαν

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 7, τηλ. 605501, ΑΘΗΝΑ
ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ 141, τηλ. 4116530, ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΚΥΠΡΟΣ:

Η ΚΟΡΟΪΔΙΑ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ μὲ διεθνή - δυτική κάλυψη

Τοῦ Πλουτῆ Σέρβα

Δεκάτη Σεπτεμβρίου. Δύο εικοσιτετράωρα ἔχουν περάσει ἀπὸ τὴν ὥρα πού, στὴ Νέα Ὑόρκη, ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀρχίσει ὁ τέταρτος γύρος τῶν ἐνδοκυπριακῶν διαπραγματεύσεων καὶ στὸ γραφεῖο τοῦ Κούρτ Βαλντχάϊμ συνεχίζονται οἱ διαβουλεύσεις μὲ θέμα: Ποιὰ εἶναι ἡ γραμμὴ πὺν πρέπει νὰ στηρίξει τὴν ἐπίσημη συνενδρίαση γιὰ νὰ μὴν ξανακαταλήξει στὸ ἀδιέξοδο; Ἔτσι τὸ θέμα τῆς ἀδικίας, ξαναδιογκώνεται μ' ἀνυπόφορα ἐκνευριστικὲς διαστάσεις. Κι αὐτό, νὰ γίνεται ἕνα ὁλόκληρο χρόνο ὕστερα ἀπὸ τὴν κρυσταλλικὴ ἀπόφαση 3212 τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ ΟΗΕ, ἀφοῦ εἶχε μεσολαβήσει ἡ «κορυφαία συνάντηση» τοῦ Ἑλσίνκι καὶ ὁ τρίτος γύρος τῆς Βιέννης εἶχε χαρακτηριστεῖ «αἰσιόδοξος». Στὸ μεταξύ, «βάσει ἑλληνο-κυπριακῆς καλῆς θελήσεως» ὅλοι οἱ Τουρκοκύπριοι τοῦ Νότου, μεταφέρθηκαν στὸν τουρκοκρατούμενο βορρᾶ, ἐνῶ οἱ τραγικὲς σκηνὲς παρατείνονται στὰ ἑλληνοκυπριακὰ προσφυγικὰ παρατήγματα.

Εἶναι φυνισκὸ νὰ τρομάζουν τοὺς Κυπρίους τὰ παρασκήνια. Γιατὶ κανένα καλὸ δὲν δύνανται νὰ προμηνύουν, ἐφόσον παντοῦ καὶ σ' ὅλα πρυτανεύει ὁ ἐμπαιγμὸς καὶ ἡ προπέτεια τοῦ Ραούφ Ντενκτάς, πὺν ἀδάμαστα ἐξακολουθεῖ νὰ ἐνεργεῖ κάτω ἀπὸ τὶς ἐντολὲς τῶν στρατιωτικῶν τῆς Ἀγκυρας καὶ τοῦ Λευκοῦ Οἴκου, ἐνῶ τὸ Κρεμλίνο παραμένει ἀμέτοχο. Καὶ ἀδιαφορεῖ σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε οὔτε κὰν νὰ διεκδικήσῃ θέση παρατηρητοῦ στὶς συνομιλίες, πράγμα πὺν ἐξασφαλίστηκε γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς καὶ τοὺς συνεταίρους τους, τοὺς Βρετανούς.

Ἀπὸ τὴ μέρα πούχε τερματιστεῖ ὁ «αἰσιόδοξος» τρίτος γύρος τῆς Βιέννης, ὡς τὴ μέρα πὺν εἶχε καθοριστεῖ (8 τοῦ Σεπτεμβρίου) ὁ τελικὸς γύρος, στὴ Νέα Ὑόρκη, ὁ Ραούφ Ντενκτάς παρέλασε μὲ ἐξοργιστικὴ θρασύτητα. Ἐπέστεφε ἀπὸ τὴ Βιέννη μὲ τὴ ρητὴ ὑπόσχεση ὅτι πολὺ πρὶν νὰ μεταβεῖ στὴ Νέα Ὑόρκη, θὰ παρέδινε τὴν ἑλληνο-κυπριακὴ πλευρὰ τὶς συγκεκριμένες τουρκο-κυπριακὲς προτάσεις πρὸς μελέτη. Χωρὶς ἐξήγηση ἀνέβαλε, ἀπερίσπαστος, τὴν ἐκτέλεση τῆς ὑπόσχεσής του. Ἔτσι, ἀμφότεροι, Κληρίδης καὶ Ντενκτάς, κατέφθασαν στὴ Νέα Ὑόρκη γιὰ τὶς τελικὲς διευθετήσεις, χωρὶς νὰ ἔχει προηγηθεῖ καμιά προκαταρκτικὴ συνάντηση, ὅπως προνοοῦσαν οἱ ἀποφάσεις τῆς Βιέννης, κάτω ἀπὸ τὴν προεδρία τοῦ

Γενικοῦ Γραμματέα τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ἐξακολουθοῦσε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ στηρίζει τὶς σκέψεις τῆς στὰ ὑποτιθέμενα. πὺν ἀπόρρεαν ἀπὸ τὸν κόμψασμὸ ἐνὸς ἑξαλλου διαπραγματευτῆ.

Πρὸς-στιγμὴ, ὁ Ραούφ Ντενκτάς «φιλοτιμήθηκε» νὰ δηλώσῃ ὅτι ἦταν ἔτοιμος νὰ καταθέσῃ τὶς προτάσεις του στὴν τράπεζα τῶν διαπραγματεύσεων, πράγμα πὺν ἐξανάγκασε τὸν Ἑλληνα ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ παρατηρήσῃ: «ὅταν ἀρχίσουν οἱ διαπραγματεύσεις, ἡ θὰ ξεκινήσουν χωρὶς κανένα συγκεκριμένο σχέδιο, ἡ καὶ ἂν ἀκόμη ὑποβληθῇ τὴν τελευταία στιγμή στὸν κ. Κληρίδη, δὲν θὰ ἔχει προϋπάρξει χρόνος γιὰ τὴ μελέτη του».

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἔγινε. Στὶς πι-

εῖσεις τῶν ἀνταποκριτῶν τοῦ διεθνούς τύπου, ὁ Ντενκτάς δὲν δυσκολεύονταν ν' ἀπαντήσει: Ἄς μὴ περιμένῃ κανένας ὅτι θὰ παρουσιάσω συγκεκριμένο χάρτη. Θὰ παρουσιάσω μόνο ἐνδείξεις καὶ προϋποθέσεις. Ποιές; Οὔτε αὐτὸ δὲν καθορίστηκε.

Κανένας, μέχρι τῆς στιγμῆς, δὲν γνωρίζει κατὰ πόσον οἱ προϋποθέσεις ἔχουν ἀπλωθεῖ στὴν τράπεζα τῶν στεγανῶν διαβουλεύσεων. Εἶναι φανερὸ πὺς ὁ Ντενκτάς προτιμᾷ ὡς τὴν τελευταία στιγμή νὰ καλύπτει τὰ τουρκικὰ σχέδια (στηριζόμενα στὴ διζωνικὴ) μὲ πλήρη συσκότιση. Κι αὐτὸ γιὰ νὰ διευκολύνει τοὺς Φόροντ καὶ Κίσσινγκερ στὸ σκληρὸ κυνηγητό τους, γιὰ τὴν ἀλλοίωση τῆς ἀπόφασης τοῦ ἀμερικανικοῦ κογκρέσσου, πράγμα πὺν, αὐτὴ τὴ στιγμὴ, ἀποτελεῖ τὴ μάχη γιὰ τὴν ἐπαναπόκτηση τῆς κύριας ἀναπνευστικῆς συσκευῆς γιὰ τοὺς στρατοκράτες τῆς Ἀγκυρας. Σ' αὐτό, ἀναμφισβήτητα ἔχει ἐνθαρρυνθεῖ, ὁ Ραούφ Ντενκτάς, ἀπὸ τὴν πρόσφατη ἐπίσκεψη τοῦ δημοκρατικοῦ, «φιλέλληνα» καὶ «φιλοβασιλικοῦ» δημοκρατικοῦ βουλευτῆ Πέλλ, στὴ Λευκωσία καὶ τὴν Ἀθήνα (παρενθετικά, ἂς σημειωθεῖ ἐδῶ ἐκεῖνη ἡ πρόταση - τὴν ἔχει δημοσιεύσει κυπριακὴ ἐφημερίδα καὶ ὁ Κύπριος κυβερνητικὸς ἐκπρόσωπος ἀρνήθηκε νὰ τὴ σχολιάσῃ - πὺν ὁ ἀξιότιμος κ. Πέλλ ἔκαμε στὸν πρόεδρο Μακάριο: «Δεχτεῖτε τὴ διζωνικὴ καὶ ἐμεῖς θὰ σᾶς κάμουμε τὴν Κύπρο παράδεισο. Βλέπετε τὶς πλαγιὲς καὶ τὶς πεδιάδες; Θὰ γίνουν καταπράσινες. Δὲν ἔχετε νερό; Θὰ σᾶς φέρουμε, ὅσο νερὸ θέλετε»).

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνο αὐτὰ καὶ ἄλλα τινὰ τῶν Δυτικῶν «φίλων», πὺν ἔχουν ἐνθαρρύνει τὸ Ραούφ Ντενκτάς. Εἶναι, ἀκόμη, καὶ ἡ σιγὴ τοῦ Κρεμλίνου, ἐρημνευόμενη μέσα στὰ εὐρύτερα ἀπωανατολικά, ἀντικινεζικά σχέδιά του. Εἶναι ἀκόμη καὶ οἱ στραβοτιμονιὲς τῶν ἀρμοδίων, μὲ τὸ

παράλληλο αλληλοφάγωμα της Κυπρο-ελληνικής κομματικής ήγερσίας, που συντείνουν στη ραουφική αδιαλλαξία. Όμως, αυτά δεν είναι του παρόντος. Σε κατάλληλη στιγμή αναμένουν την τοποθέτησή τους. Και την έρμηνεία τους.

Κείνο που να παρήγορο κατά την κρίσιμη τούτη στιγμή, είναι η προσγείωση και η απόφαση του Έλληνο-κύπριου διαπραγματευτή να απαγκιστρωθεί επιτέλους από κείνη την δλέθρια (τάχα διπλωματική) θέση του, ότι «όλα μπορεί να συζητηθούν, μη εξαιρουμένης και της διζωνικής».

Ασφαλώς, σε κλίμα υγιών διαπραγματεύσεων, όλα μπορούν να συζητηθούν, φτάνει μόνο αυτά να βρίσκονται μέσα στα πλαίσια των όρων έντολης. Όμως, είναι και στα μικρά παιδιά φανερό (και κατ' επέχταση, εύτυχως, και σ' όλους τους Κυπρίους πρόσφυγες) ότι η διζωνική δε βρίσκεται μέσα στους όρους έντολης της θεμελιακής απόφασης της Γενικής Συνέλευσης των Ήνωμένων Έθνων. Διζωνική είναι η διχοτόμηση. Και η

διχοτόμηση είναι ο προάγγελος για την πλήρη τουρκοποίηση.

Ούτε στην τελική συνάντηση κατέθεσε οτιδήποτε ο Ραούφ Ντενκτάς, παρά τις αναγνωρισμένες προσπάθειες του Γ.Γ. του ΟΗΕ. Στο διεθνές στρίμωγμα αποτόλμησε και είπε: «Ό,τι είχα κατά νουν να προτείνω, δεν δύναται να προταθεί σήμερα. Διαφοροποιήθηκαν (!) οι συνθήκες». Έτσι, φτάσαμε στη μοιραία αναμενόμενη στιγμή της παταγώδους αποτυχίας του τετάρτου γύρου. Για νάχει το θράσος ο Τουρκός έντολοδόχος να προσμένει έναν πέμπτο γύρο, ενώ ο Γλαύκος Κληρίδης όρθα απάντησε: «Τέρμα στην κοροϊδία. Το προσεχές βήμα καθορίζεται ξανά προς τη Γενική Συνέλευση».

Είναι εύτύχημα, που ο Πρόεδρος Μακάριος συμπλήρωσε την απάντηση του Κύπριου αντιπροσώπου, ότι, όχρωμένος με πολυμελή αντιπροσωπεία (έλπίζουμε διακομματική), θα πορευθεί στη Γενική Συνέλευση, απαιτώντας τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την εχτέλεση

των αποφάσεών της.

Εύχη μεγάλη, να μην ξαναξεστράτισει η Κυπριακή ήγερσία. Νήμα κατευθυντήριο, από την πρώτη μέρα της τραγωδίας, ήταν και παραμένει η όμοφωνη απόφαση 3212 της Γεν. Συνέλευσης των Ήνωμένων Έθνων. Μέσα στα πλαίσια αυτής της απόφασης, χωρίς παρέκκλιση και περιοσές διπλωματίες, βρίσκεται η λύση. Και στην παρέκκλιση απ' αυτά τα πλαίσια, προβάλλει η ολοκληρωτική καταστροφή. Σ' αυτή την απόφαση ως έμμένουν οι υπεύθυνοι. Προς αυτή, και μόνο προς αυτή, την κατεύθυνση, ως αναπτυχθεί ή κάθε δραστηριότητα. Προς όλα τα μήκη και τα πλάτη. Και οι συμπαρασάτες – πλήθος αυτοί – μόνο όταν προς αυτή την κατεύθυνση θα προχωρούμε, θα μπορούν να μās βοηθήσουν αποτελεσματικά παρ' όλη την αντίδραση. Σ' αυτή – κυβέρνηση και λαός – ως έμμένουμε, όσο μακρόχρονη κι αν διαφαίνεται η πορεία. Οί έξαλλοι, όπωσδήποτε θα λυγίσουν.

Του Πλουτή Σέρβα

Παρακολουθήστε στα ΝΕΑ
στην μεγαλύτερη δημοκρατική
έφημερίδα
με την πρώτη πάντα
κυκλοφορία

ΤΟ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ

Το πιο συγκλονιστικό, αλλά και πιο τεκμηριωμένο, το πιο ζωντανό, αλλά και πιο αντικειμενικό, χρονικό της αντίστασης του Έλληνικού λαού, του λαού που διάλεξε να μείνει ελεύθερος

ΤΟ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ

Το ιστορικό αφήγημα «ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ» στην πιο κρίσιμη, την πιο συναρπαστική περίοδο, την περίοδο των μεγάλων σαμποτάζ – Γοργοπόταμος κ.λπ. – με τα φρικώδη γερμανικά αντίποινα κατά των πατριωτών και των αμάχων πληθυσμών

ΤΟ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ

Μια μεγάλη συμβολή στην νεώτερη ιστορία του λαού μας, ένα φρεσκάρισμα των αναμνήσεων μιās μαρτυρικής και ήρωϊκής γενιάς, μιὰ πολύτιμη προσφορά στην αδάμαστη νεολαία του σήμερα

ΕΑΜ

ΕΛΑΣ

γέννημα μιᾶς ιστορικής ανάγκης αναλυτική προσέγγιση μιᾶς μεγάλης ιστορικής στιγμῆς

Τοῦ Θανάση Χατζῆ

Οἱ σκοποὶ τοῦ ΕΑΜ

Ἡ πιὸ βαρυσήμαντη πράξη τῆς περιόδου τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς ἦταν ἀναμφισβήτητα ἡ δημιουργία, στὶς 27 τοῦ Σεπτεμβρίου 1941, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου, τοῦ θρυλικοῦ ΕΑΜ. Ἡ πρωτοβουλία τῆς ἱδρύσεώς του ἀνήκει στὸ ΚΚΕ, πὺν στάθηκε ὁ ἐγκέφαλος καὶ ἡ ραχοκοκκαλιά τοῦ παλλαϊκοῦ συναγεροῦ.

Τὸ ΕΑΜ ἦταν γέννημα τῆς ιστορικής ἀνάγκης, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς κρισιμότερες φάσεις τῆς ἐθνικῆς ζωῆς. Ἦρθε νὰ πληρώσει τὸ κενὸ πὺν εἶχε ἀφήσει ἡ κυρίαρχη στὸ παρελθὸν πλουτοκρατικὴ ἡγεσία καὶ νὰ ἀναλάβει νὰ ὀργανώσει, νὰ συνειδητοποιήσει, νὰ δραστηριοποιήσει καὶ νὰ κατευθύνει τὶς αὐθόρμητες καὶ στοιχειακὲς ἐκδηλώσεις ἀντίστασης στοὺς καταχρητές, πὺν εἶχαν κιόλας ἀρχίσει, καὶ τὴ γενικὴ διάθεση τῶν πατριωτῶν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο κατὰ τῶν φασιστῶν, πὺν ἄρχισαν στὰ ἀλβανικὰ βουνά.

Στὸ ἰδρυτικὸ τοῦ ΕΑΜ, πὺν ὑπογράφηκε ἀπὸ ἀντιπροσώπους τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος, τῆς Ἐνώσεως Λαϊκῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ Ἀγροτικοῦ Κόμματος, ἐκφράζονται μὲ σαφήνεια οἱ προγραμματικὲς ἀρχὲς καὶ ὁ ἀγωνιστικὸς χαρακτήρας τῆς ὀργάνωσης πὺν πρόβαλε καὶ φιλοδοξοῦσε νὰ συνενώσει ὅλο τὸ ἔθνος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀσήμαντη χούφτα τῶν ἐθνοπροδοτῶν συνεργατῶν τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ προγραμματικοὶ σκοποὶ τοῦ ΕΑΜ ἀποτελοῦσαν τὴ συνισταμένη τῶν κοινῶν ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιδιώξεων ὅλων τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν, γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν ὁποίων ξεσηκώθηκαν σὰν ἕνας ἄνθρωπος στὸν πανεθνικὸ συναγερομὸ νὰ ἀποκρούσουν τὴν εἰσβολὴ τῶν Ἰταλῶν φασιστῶν στὶς 28 τοῦ Ὀκτώβριου 1940.

Τὸ ΕΑΜ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἰδρυτικὸ πρόγραμμά του, κάλεσε ὅλους τοὺς Ἕλληνες πατριώτες γιὰ τὸ διώξιμο τοῦ καταχρητῆ ἀπὸ τὴ χώρα καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὸν ξενικὸ ζυγὸ. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅτι τὴν ἀπελευθέρωση τῆς χώρας τὴν βλέπει καὶ τὴν ἐξαρτᾶ πρῶτα καὶ κύρια ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀναπτύσσοντας στὸ μάξιμουμ τὶς ἐσωτερικὲς δυνάμεις στὴν καθημερινὴ καὶ πολύμορφη πάλη κατὰ τῶν κατακτητῶν καὶ προδοτῶν, θὰ ἐπιδιώκει «...τὴν ἐξασφάλιση κατὰ τὸ δυνατόν μιᾶς συνεργασίας μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονται κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἀξονος, καὶ τοῦ συντονισμοῦ τοῦ ἀγῶνος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μὲ τὸν ἀγῶνα τῶν ἄλλων ὡς ἄνω Λαῶν».

Ο πρωταρχικός αυτός σκοπός δικαιολογεί πλήρως τον τίτλο της οργάνωσης: «Εθνικοαπελευθερωτικό Μέτωπο» και τον όρο: «εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας» που κυριαρχήσει στην Ελλάδα σ' όλη την περίοδο της κατοχής, σ' αντίθεση με τη Δυτική Ευρώπη, όπου επικράτησε ο όρος «Εθνική Αντίσταση». Στη Δύση η απελευθέρωση αναμένονταν ότι θα πραγματοποιούνταν βασικά και κύρια από τις αγγλοσαξωνικές στρατιωτικές δυνάμεις, και τα κινήματα των πατριωτών στις κατεχόμενες χώρες προορίζονταν να παίζουν ρόλο βοηθητικό (αντίστασης, φθοράς, χτυπήματος στα μετόπισθεν των κατακτητών) στις αποβατικές και μετωπικές επιχειρήσεις του συμμαχικού στρατού.

Τό ότι το ΕΑΜ αναλάμβανε και διεκήρυσσε ένα τόσο μεγάλο έργο, όπως είναι η απελευθέρωση της χώρας με τις έσωτερικές δυνάμεις του λαού, και θα φρόντιζε να συντονίσει τον αγώνα με τους Συμμάχους και τα πατριωτικά κινήματα των άλλων λαών της Ευρώπης, δεν είναι τυχαίο, ούτε μπορεί να θεωρηθεί υπεροψία των ιδρυτών του. Όπως δεν είναι τυχαίο το ότι θεωρούσε το έργο της απελευθέρωσης του Έθνους από τον ξενικό ζυγό αναπόσπαστα συνδεδεμένο με το καθήκον της «αποκατάστασης πλήρους ανεξαρτησίας της Χώρας μας».

Λόγοι πολιτικοί, κοινωνικοί, ιστορικοί και εμπειρίες για το ρόλο των ξένων δυνάμεων, δικαιολογούν την αντίληψη ότι το έργο της απελευθέρωσης της χώρας πέφτει στις πλάτες του ελληνικού λαού και μόνο μια τέτοια απελευθέρωση θα μπορούσε να αλλάξει τη χώρα από κάθε ιμπεριαλιστική εξάρτηση.

Το ΕΑΜ δεν υποτιμούσε τη σημασία και τον αποφασιστικό ρόλο που έπαιζε στην απελευθέρωση της Ελλάδας η έκβαση του πολέμου κατά του Άξονα, που βέβαια κρίνονταν στα κύρια πολεμικά μέτωπα. Τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του ελληνικού λαού, τον έβλεπε συνέχεια του πολέμου που είχε αρχίσει στα αλβανικά βουνά και συμβολή του ελληνικού λαού στον κοινό συμμαχικό αγώνα για τη συντριβή των φασιστικών δυνάμεων, που τυπικά θα εκφράζονταν στο ιδιόμορφο μέτωπο που θα έπρεπε ν' ανοίξει στο έσωτερικό της κατεχόμενης χώρας του. Με σκοπό: Να συγκρατεί όσο είναι δυνατό μεγαλύτερες δυνάμεις κατοχής στην Ελλάδα. Να καταστρέφει στόχους στρατηγικής σημασίας. Να φθείρει τον εχθρό. Να εμποδίζει τις κινήσεις των στρατευμάτων κατοχής και την αποστολή ενισχύσεων από την Ελλάδα στα άλλα μέτωπα. Να μην επιτρέπει την αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών της χώρας και του ανθρώπινου δυναμικού της για τους πολεμικούς σκοπούς του Άξονα. Έτσι το ΕΑΜ σύνδεε το εθνικό και βαθύτερο κοινωνικό περιεχόμενο του αγώνα του ελληνικού λαού με τα διεθνιστικά αντιφασιστικά καθήκοντά του και καθόριζε ταυτόχρονα την πολιτική του απέναντι στους συμμάχους του αντιχιτλερικού συνασπισμού.

Το ΕΑΜ δεν θα μπορούσε να συγκινήσει τις δυνάμεις σε πανεθνική κλίμακα και σε παλλαϊκό εύρος, όπως φιλοδοξούσε και επιβάλλονταν σαν εθνική έπιταγή, δεν θα αποσπούσε την εμπιστοσύνη των πλατιών μαζών και δεν θα κατάφερε να ενσωματώσει την πίστη και τη βεβαιότητα στις δυνάμεις και τις δυνατότητες που είχαν οι Έλληνες πατριώτες να αναλάβουν και να φέρουν σε πέρας έναν τόσο σκληρό αγώνα και με τόσο μεγάλους σκοπούς, αν δεν έδινε στο λαό καθαρές προοπτικές και βασικές εγγυήσεις ότι ο αγώνας τους δεν θα πάει χαμένος και ότι δεν θα έπωλεθθουν από τις θυσίες τους οι ντόπιες αντιλαϊκές δυνάμεις, που καιροφυλακτούσαν καλυμμένες πίσω από τις «συμμαχικές δυνάμεις».

«Ο σχηματισμός προσωρινής κυβερνήσεως του ΕΑΜ – καθορίζεται στο ιδρυτικό – άμεσα μετά την εκδίωξη των κατακτητών, μοναδικός σκοπός της οποίας θα είναι η προκήρυξη εκλογών δια συντακτικήν εθνοσυνέλευσιν, με βάση την αναλογικήν, ίνα ο λαός αποφανθή κυριαρχικώς επί του τρόπου διακυβερνήσεώς του». Και άμεσα συγκεκριμενοποιεί τις εγγυήσεις τοποθετώντας σαν τρίτο σκέλος των σκοπών, ότι: «γ) Η κατοχύρωση του κυριαρχικού τούτου δικαιώματος του ελληνικού λαού, όπως αποφανθή περί του τρόπου της διακυβερνήσεώς του, από πάσαν αντιδραστικήν κυριαρχικώς επί του τείνους να επιβάλει εις τον λαόν λύσεις αντιθέτους προς τας επιθυμίας του, και η εκμηδένιση δι' όλων των μέσων του ΕΑΜ και των οργάνων που το αποτελούν, πάσης τοιαύτης αποπείρας».

Από τα παραπάνω βγαίνει άβιαστα ότι το ΕΑΜ δεν ήταν μόνο μια οργάνωση αντικατοχική, που εξέφραζε την ήθικη και

ψυχολογική αντίθεσή της με τους κατακτητές. Ούτε μόνο μια οργάνωση «Εθνικής Αντίστασης» με μοναδικό σκοπό να χαλάει τα σχέδια των κατακτητών και να εμποδίζει τις δυνάμεις που έχθρουν έτσι που να συμβάλλει μόνο στον γενικότερο πόλεμο των Συμμάχων, διευκολύνοντας τη νίκη των, που θα έφερνε και την απελευθέρωση της χώρας μας. Ήταν βέβαια μια οργάνωση που πάλευε για την απελευθέρωση στη χώρα, στο πλευρό των συμμάχων, όλων χωρίς εξαίρεση των συμμάχων. Δεν θα σταματούσε όμως εκεί, αλλά θα συνέχιζε τον αγώνα μέχρις ότου εξασφαλιστεί η ανεξαρτησία της χώρας από κάθε ξενική επιβολή, κατοχυρωθεί η λαϊκή κυριαρχία και δημιουργηθούν συνθήκες για κάθε Έλληνα να ζει, να δουλεύει, να σκέπτεται και να ενεργεί με αξιοπρέπεια και σιγουριά και ν' αποφασίζει λεύτερα για το μέλλον της χώρας του.

Με λίγα λόγια, ο αγώνας του ελληνικού λαού ήταν εθνικοαπελευθερωτικός, στην κυριολεξία. Στο βαθύτερο και ολοκληρωμένο περιεχόμενό του, ήταν αντιφασιστικός, αντιιμπεριαλιστικός, λαοκρατικός-δημοκρατικός.

Από το περιεχόμενο και τις κινητήριες δυνάμεις που προγραμμάτιζε ήταν μια *Λαϊκή Έπανάσταση*.

Η κατεύθυνση του κύριου χτυπήματος: Έναντι στους χιτλεροφασίστες κατακτητές και τους εθνοπροδότες συνεργάτες τους και ενάντια κάθε ξένης ή ντόπιας δύναμης που θα επιδιώξει την παραβίαση της εθνικής ανεξαρτησίας της χώρας και της λαϊκής κυριαρχίας.

Η εξουσία που προγραμμάτιζε ήταν εξουσία του αγωνιζόμενου λαού που θα κατοχύρωνε την ελευθερία και ανεξαρτησία της χώρας, θα εκμηδένιζε τα εμπόδια που κρατούσαν την Ελλάδα υποανάπτυκτη και καθυστερημένη και θα άνοιγε το δρόμο για την ανοικοδόμηση μιας Νέας Ελλάδας δημιουργικής, προοδευτικής, πολιτισμένης.

Από τότε ακόμα, άμεσα μετά την εμφάνιση του ΕΑΜ, έγινε προσπάθεια να διαστρεβλωθεί ο χαρακτήρας και το περιεχόμενό του και να του αποδοθούν προθέσεις «μονοπώλησης» του αγώνα και επιβολής μιας εξουσίας ενός κόμματος ή μιας παρατάξης. Πρέπει πριν απ' όλα να διασαφιστεί ο όρος: «μονοπώληση του αγώνα». Αν το ΕΑΜ κατηγορηθεί ότι απόβλεπε στη συσπείρωση όλου του λαού (εκτός από τους εθνοπροδότες που αυτόματα αποβλήθηκαν από τον εθνικό κορμό), και όλων ανεξαιρέτως των πολιτικών κομμάτων και οργανώσεων, δηλαδή όλες τις δυνάμεις του έθνους που αντιλαμβάνεται ότι έπρεπε να αντιπαραταχθούν στον εχθρό, τότε ο όρος «μονοπώληση» δεν έχει θέση. Η πανεθνική και παλλαϊκή ενότητα στις εξαιρετικές κρίσιμες στιγμές που κρίνονταν η ίδια η ύπαρξη του έθνους, ήταν εθνική έπιταγή. Το ΕΑΜ αυτή τη λύση φιλοδόξησε να δώσει και σ' αυτή την έπιταγή απαντούσε, όταν έδινε ένα πρόγραμμα που ανταποκρινόταν στις εξελίξεις της εποχής και ήταν παραδεκτό από πλατύτατες λαϊκές μάζες, ανεξάρτητα από πολιτική και κοινωνική θέση και αντίληψεις. Άφηνε ανοιχτές τις πόρτες σε κάθε πολιτικό κόμμα, εθνική οργάνωση, κοινωνική δύναμη και μπει στις γραμμές του και να συμπαραταχτεί ισότιμα σαν ιδρυτικό μέλος του.

Με την αντίληψη και ακόμα περισσότερο με την τιμητική για τα άστικά πολιτικά κόμματα βεβαιότητα ότι δεν μπορούν να μην απαντήσουν θετικά στο εθνικό κάλεσμα, τα τέσσερα ιδρυτικά κόμματα διακήρυξαν πως άμεσα μετά το διώξιμο των ξένων κατακτητών θα σχηματιστεί προσωρινή κυβέρνηση του ΕΑΜ, δηλαδή του ενωμένου και αγωνιζόμενου έθνους, που επικεφαλής του θα ήταν όλα τα πολιτικά κόμματα και οι οργανώσεις του λαού οι συνασπισμένες σ' αυτό.

Τέτοια ζηλευτή εθνική «μονοπώληση», αναμφισβήτητα θα αποτελούσε τον εφιάλτη του εχθρού. Ποιοί θα επιθυμούσαν τη μη «μονοπώληση» δηλαδή να μην υπάρχει μια και μόνη εθνική ηγεσία στην περίοδο εκείνη; Μόνο οι εχθροί και κείνοι που φοβόνταν περισσότερο το λαό από τους ίδιους τους φασίστες κατακτητές.

Για να διευκολύνει το ΕΑΜ τη συμμαχία όλων των πολιτικών κομμάτων και οργανώσεων, έτσι που να συγκροτηθεί μια και μόνη ενιαία ηγεσία του αγώνα, πήρε τα παρακάτω σοβαρά μέτρα.

α) Έκανε γνωστή την ίδρυση του ΕΑΜ με το «Διάγγελμα», χωρίς να δημοσιέψει το «Ιδρυτικό», που το άφηνε ανοιχτό για να υπογραφεί από όλα τα πολιτικά κόμματα.

β) Δεν συγκρότησε ΚΕ, αλλά «προσωρινή Οργανωτική

Ἐπιτροπή», ἀφήνοντας ἡ δημιουργία καὶ διαμόρφωση τοῦ κεντρικοῦ καθοδηγητικοῦ ὁργάνου νὰ γίνεῖ ἀπὸ κοινού καὶ ἰσότητα μὲ ὅλα τὰ ἄλλα κόμματα ποὺ θὰ συντάσσονταν στὸ ΕΑΜ.

γ) Δὲν συμπερίλαβε τὶς πανελλαδικὲς συνδικαλιστικὲς καὶ ἐθνικὲς οργανώσεις σὰν ἰσότητα μέλη, ἀφήνοντας τὸν χαρακτήρα τοῦ ΕΑΜ σὰν συμμαχία πολιτικῶν κομμάτων ποὺ ἀπὸ κοινού θὰ ἀποφάσισαν τὸν τρόπο διεύθυνσης τῆς καθοδηγητικῆς κορυφῆς του.

δ) Δὲν κατάρτισε τὸν ἐσωτερικὸ ὁργανισμὸ τοῦ ΕΑΜ οὔτε ἀποφάσισε γιὰ τὴ μορφή ὁργάνωσης τῶν παρακάτω κλιμακίων του, γιὰ νὰ συνταχθεῖ ἀπὸ κοινού μὲ ὅλα τὰ ἄλλα κόμματα καὶ ἀνάλογα μὲ τὶς δυνάμεις καὶ δυνατότητες ποὺ διέθεταν αὐτὰ.

ε) Ὑπογραμμίστηκε στὸ «Ἰδρυτικὸ» ἡ ἀνάγκη νὰ κρατηθεῖ αὐστηρὴ μυστικότητα σχετικὰ μὲ τὰ μετέχοντα κόμματα, ὑπολογίζοντας πῶς θὰ πρέπει νὰ δοθεῖ καιρὸς στὶς ἡγεσίες τους νὰ προσαρμοστοῦν στὶς συνθήκες παρανομίας ποὺ θὰ ὑποχρεώνονταν νὰ περάσουν γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀντίδραση τοῦ ἐχθροῦ.

στ) Τέλος ἀποφασίστηκε νὰ γίνουν ἐπίσημες καὶ ὑπεύθυνες ἐπισκέψεις σ' ὅλες τὶς ἡγεσίες τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ νὰ συνεχιστοῦν οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς συνεργασίας μὲ τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ τοὺς παράγοντες, πολιτικούς, κοινωνικοὺς καὶ στρατιωτικούς, γιὰ τὴ διεύθυνση τοῦ ΕΑΜ.

Ἡ ἀπλήρησὶς ποὺ εἶχε τὸ ΕΑΜ στὶς μάζες ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι τὰ πατριωτικὰ κόμματα ποὺ τὸ συγκρότησαν, παρὰ τὶς ἐπὶ μέρους διαφορὰς τους, χάραξαν πολιτικὴ ποὺ ἀνταποκρίνονταν στοὺς πόθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ ἔνοπλος ἀγὼνας,
τὸ ΚΚΕ καὶ τὸ ΕΑΜ

Πολλὰ καὶ διάφορα ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὸν ἔνοπλο ἀγὼνα καὶ τὶς σχέσεις του μὲ τὸ ΚΚΕ καὶ τὸ ΕΑΜ. Εἰδικὰ γιὰ τὸ ἀρχικὸ στάδιό του. Πολλοὶ διατύπωσαν τὴν ἄποψη ὅτι τὸ ΚΚΕ καὶ τὸ ΕΑΜ ὑποτιμοῦσαν καὶ δὲν σκέπτονταν καθόλου τὴν ἀνάγκη καὶ τὸ ἀναπόφευκτο τῆς ἔνοπλης σύγκρουσης μὲ τοὺς καταχτητές. Ἀκόμα ὁρισμένοι ἔφτασαν νὰ βεβαιώνουν ὅτι τὸ ΚΚΕ δὲν συμφωνοῦσε μὲ τὴν ἀνάγκη τοῦ ἔνοπλου ἀγὼνα καὶ μάλιστα ὅτι αὐτὸ τὸ ἔχαν ἐξακριβωμένο, ὅπως ἰσχυρίζονταν ὁ Γ. Καρτάλης ὁ ὁποῖος «... Ἦτο περισσότερο κατατοπισμένος ἀπὸ ἐμὲ (σ.σ. τὸν Πυρομάγλου) ὡς πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὰ αἷτια ποὺ συνέ-

τειναν, ὥστε τὸ ΚΚΕ νὰ μὴ συμφωνῇ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης «ἀντάρτικου ἀγὼνα». Καὶ αὐτὰ λέγονταν τὸ Μάη καὶ τὸν Ἰούνη τοῦ 1942, ὅταν δηλαδὴ καὶ ὁ ΕΛΑΣ εἶχε προβληθεῖ καὶ οἱ σκοποὶ του εἶχαν διακηρυχθεῖ καὶ τὸ ἀντάρτικο κίνημα δροῦσε στὴ Μακεδονία, τὴν Κρήτη, τὴν Ἠπειρο, καὶ στὴ Θεσσαλία καὶ στὴ Ρούμελη ὁ Ἄρης εἶχε ἐμφανιστεῖ μὲ ἐπίσημες παρελάσεις καὶ προσκλήσεις πρὸς τοὺς Ρουμελιώτες νὰ ξαναζωντανέψουν τὶς παραδόσεις τῆς κλεφτουριάς τοῦ 1821.

Τὴν πρώτη θέση, φυσικά, ἔχουν τὰ γεγονότα καὶ οἱ ἀναμνήσεις τῶν ἀνθρώπων ποὺ, ἀπαντώντας στὴν ἐθνικὴ ἐπιταγή, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς κατοχῆς βρέθηκαν μὲ τὰ ὅπλα στὰ χέρια. Μεγάλῃ εἶναι ἡ τιμὴ γιὰ τὸ ΚΚΕ ὅτι πρῶτοι ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους βρέθηκαν ἀντάρτες στὰ ἑλληνικὰ βουνὰ κατὰ τὸν χιτλεροφασιστῶν οἱ κομμουνιστές, μέλη καὶ συμπαθοῦντες τὸ Κόμμα. Οἱ πρωταγωνιστές, πρωτεργάτες, ἢ τουλάχιστον πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ζοῦν ἀκόμα. Ὁ Λασάνης, ὁ καπετὰν Πέτρος, ὁ Κίσαβος, ὁ Περίκλης, ὁ Ἐρμῆς, ὁ Καταχινιάς, ὁ Κικίτσας, ὁ Μακεδόνας, ὁ Ἀμάριπτης, ὁ Παλαιολόγου καὶ τόσοι ἄλλοι ζοῦν καὶ εἶναι οἱ ἀνευδρόστεροι μάρτυρες, ὅτι πήραν τὰ βουνὰ γιὰ νὰ ἀντιτάξουν ἐνοπλῇ ἀντίσταση μὲ ὑπόδειξη καὶ ἐντολὴ τοῦ ΚΚΕ, πρὶν ἀκόμα δημιουργηθεῖ τὸ ΕΑΜ καὶ ὁ λαϊκὸς στρατὸς του. Οἱ πρῶτες ἐκκαθαριστικὲς ἐπιχειρήσεις τῶν Γερμανῶν ἔγιναν στὴν Κρήτη καὶ μετὰ, στὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀκτώβρη 1941, στὴ Μακεδονία, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξοντώσουν τὶς «κομμουνιστικὲς συμμορίες», ὅπως τὶς χαρακτηρίζαν καταχτητὲς καὶ ἔθνοπροδότες, καὶ συγκεκριμένα ἀπόβλεπαν νὰ πνίξουν τὸ ἀντάρτικο τῶν ομάδων «Ἀθανάσιος Διάκος» καὶ «Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός», ποὺ βγήκαν μὲ ἀπόφαση τοῦ Μακεδονικοῦ Γραφείου τοῦ ΚΚΕ. Τὸ ἡρωϊκὸ κατόρθωμα τοῦ Βαθύλακου, ἡ πρώτη ἀνοιχτὴ σύγκρουση τῶν καταχτητῶν καὶ τῶν συνεργατῶν τους ἐθνοπροδοτῶν, μὲ τοὺς ἐν-ὀπλους πατριώτες, ποὺ εἶχαν δεσμοὺς καὶ καθοδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ ΚΚΕ, ἀποκαλύπτει μόνο του τὴν τότε πραγματικότητά καὶ τὴ θέση καὶ στάση τοῦ κόμματος. Ἀκόμα καὶ ἡ ἡρωϊκὴ ἐξέγερση τῆς Δράμας, παρ' ὅλες τὶς ἀδυναμίες καὶ λάθη καὶ παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἦταν πρόωγη καὶ τὴν ἐκμεταλλεύτηκε ὁ βουλγαρικὸς φασισμός, ἦταν ἔργο τῶν κομμουνιστῶν καὶ τὸ ΚΚΕ ἔδωσε τὶς πρῶτες θυσίες στὸν τιτάνιο ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγὼνα κατὰ τὸν καταχτητῶν.

Ἀπειρες εἶναι οἱ μαρτυρίες ὅτι τὸ ΚΚΕ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶδε καὶ ἐτίμησε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐνοπλῆς πάλης κατὰ τὸν καταχτητῶν. Ἡ ἀπόφαση τῆς 6ης Ὀλομέλειας ἔβαλε τὸ ζήτημα. Ἐπαναλήφθηκε ἡ θέση στὴν 7η Ὀλομέλεια, γιὰ νὰ πάρει τὴν καθαρὴ καὶ ολοκληρωμένη θέση γιὰ τὴν ὁργάνωση τοῦ Λαϊκοῦ Στρατοῦ καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὑπάρχοντος τότε ἀνταρτοπολέμου, πολὺ σύντομα.

Καὶ τὸ ΕΑΜ, μὲ τὸ πρῶτο Διάγγελμά του πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαό, στὶς 10.10.1941, τὸν προανατόλιζε στὸν ἐνοπλὸ ἀγὼνα ὄχι γενικά, ἀλλὰ προβάλλοντας σὰν παράδειγμα γιὰ μίμηση τὶς σοβαρὲς ἐκδηλώσεις ἐνοπλῆς πάλης στὴν Κρήτη, τὴ Μακεδονία, τὴ Θράκη. «Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίδες, Νέοι καὶ Νέες – ἔλεγε τὸ διάγγελμα – ἡ Κρήτη, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ὅπου ἀρχισε νὰ ὀσας τὸ ξεκίνημα, μᾶς δείχνουν τὸ δρόμο. Τὸ παράδειγμα τῶν καπεταναίων, τῶν καρaboκρυαίων, τῶν ναυτῶν τοῦ 1821, τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Μιαοῦλη, τοῦ Κανάρη, τοῦ Οἰκονόμου, τοῦ Καρατζᾶ, ὅς εἶναι ὁδηγὸς σας».

Ἡ θέση τοῦ ΚΚΕ καὶ τοῦ ΕΑΜ ὑπὲρ τῆς προετοιμασίας ὁργανωμένου καὶ συστηματικὰ καθοδηγούμενου ἐνοπλοῦ κινήματος ὑπογραμμίζεται σὲ κύριο ἄρθρο τῆς Λαϊκῆς Ἐπιθεώρησης τοῦ Ὀκτώβρη 1941, ποὺ κυκλοφόρησε παράνομα: «... Πρέπει νὰ βάλουμε – ὑπογράμμισε τὸ ἄρθρο – γερά ὁργανωτικὰ θεμέλια σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐτοιμάσουμε τὰ μαχητικὰ μας τμήματα γιὰ τὴν ἄμεση δράση, γιὰ τὸν παρτιζάνικο πόλεμο, γιὰ τὸ πανεθνικὸ σαμποτάζ τοῦ ξένου φασισμού»¹.

Οἱ κομμουνιστικὲς καὶ ἐαμικὲς οργανώσεις ἀναπτύσσουν καὶ καθοδηγοῦν ἐνοπλὰ τμήματα, ἀνταρτικὲς ομάδες, ομάδες σαμποτάζ καὶ καταστροφῶν στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριά. Ἀκόμα καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ στὸν Πειραιᾶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀνασυγκρότησης τοῦ ΚΚΕ ἀρχισαν νὰ δημιουργοῦνται μαχητικὰ ἐνοπλὰ τμήματα καὶ ομάδες σαμποτάζ, ἐνὺ ταυτοχρόνα ἀνάπτυσαν ἐντατικὴ δουλειά γιὰ τὴν ὁργάνωση ἀξιωματικῶν. Ὅλα τὰ παραπάνω, κατὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο ἦταν γνωστὰ στὴν ΚΕ τοῦ ΚΚΕ. Ἡ κατάσταση ὅμως ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε στὴν Ἑλλάδα, μὲ τὶς δυσκολίες καὶ τὸν ἐπαφῶν ἀκόμα, δὲν επέτρεπε

1. «Κομὲν κατοχῆς» 1941-1945» (Ἐπανέκδοση 1945), σελ. 4.

να συστηματοποιηθεί ο ανταρτοπόλεμος και να μπει κάτω από μια ενιαία πολιτική, επιτελική και επιχειρησιακή καθοδήγηση. Εκείνο που μπορούσε να κάνει ήταν να ενθαρρύνει τις προσπάθειες των τοπικών οργανώσεων να συγκροτούν ένοπλες ομάδες.

Παράλληλα η κεντρική καθοδήγηση από την πρώτη στιγμή άρχισε να αναζητάει αξιωματικούς φίλους του ΚΚΕ ή και συνεπείς δημοκράτες, ικανούς να κατανοήσουν την ανάγκη και τη δυνατότητα ανάπτυξης ανταρτοπόλεμου και ένοπλης πάλης κατά των καταχτητών και προθύμως να διαθέσουν τις δυνάμεις και τις γνώσεις τους στην οργάνωση και πλαισίωση των ένοπλων τμημάτων, με σκοπό να δημιουργηθεί ένας Λαϊκός Στρατός με πολεμική δύναμη και ικανότητα να χαλάει τα σχέδια των καταχτητών στο χώρο της Ελλάδας, να προασπίζει το λαό από τις ληστείες και το δολοφονικό όργιο των καταχτητών και των προδοτών και στην πορεία να αποσπάσει ολόκληρες περιοχές από την κατοχή και τον έλεγχο του έχθρου, απαραίτητες βάσεις εξόρμησης.

Τεράστιο και εξαιρετικά υπεύθυνο ήταν το έργο της οργάνωσης του ένοπλου αγώνα. Σοβαρότατα προβλήματα και εξαιρετικά μεγάλες δυσκολίες, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το ΚΚΕ μόλις άρχισε να συνέρχεται από τα τραύματα και να συγκεντρώνει τις δυνάμεις του, και το ΕΑΜ έκανε τα πρώτα του βήματα. Πείρα πολεμική και περισσότερο ειδική για μικροπόλεμο, αντάρτικο και σαμποτάζ δεν υπήρχε. Έπαρκής αριθμός αξιωματικών με ξεκαθαρισμένες απόψεις για τη δυνατότητα και την έκταση της οργάνωσης του ένοπλου αγώνα επίσης δεν υπήρχε. Όλα αυτά επιδρούσαν ανασταλτικά στη συγκρότηση ενιαίας πανελλαδικής ηγεσίας του ένοπλου αγώνα.

Το στάδιο των διερευνήσεων, πολύ κουραστικό και με λίγα αποτελέσματα, προχωρούσε πολύ αργά. Η κατάσταση απαιτούσε γρήγορες λύσεις. Η σοβαρότητα του έργου προσοχή και συστηματικότητα.

Θεωρητικές διαφωνίες δεν υπήρχαν ούτε στο ΚΚΕ ούτε στο ΕΑΜ για την ανάγκη της ένοπλης πάλης. Χαρακτηριστικά γράφει στο βιβλίο του ένας από τους πρώτους εκείνους αξιωματικούς που συνδέθηκε με το ΚΚΕ και άρχισε την επίμονη δουλειά της προετοιμασίας του ένοπλου αγώνα, ο λοχαγός Φοίβος Γρηγοριάδης:

«...Ούτε στο ελληνικό κομμουνιστικό κόμμα, το ανασυγκροτημένο από τις πρώτες μέρες της γερμανικής επιβολής, φάνηκαν θεωρητικές αντιρρήσεις ή δισταγμοί. Και το ΕΑΜ δεν ήταν κανένα προπολεμικό «λαϊκό μέτωπο», αλλά «άπελευθερωτική οργάνωση» με εύρυστατους σκοπούς και πλαίσια. Και ο «ΡΙζοσπάστης» περιλαμβάνει στα συνθήματά του και την ένοπλη πάλη κατά του καταχτητή, από την αρχή της κατοχής. Και ο επιτελικός του κόμματος ταγματάρχης Θ. Μακρίδης, πολύ νωρίς κυκλοφορεί με τον «Κλαούζεβιτς» στη Γαλλική έκδοση υπό μάλης (στην ελληνική έκδοση, αλλά και σ' όλους τους στρατιωτικούς κανονισμούς δεν περιλαμβάνεται ούτε σελίδα ανταρτοπολέμου, εκτάκτου πολέμου ή «μικροπολέμου» άλλων κανονισμών, άλλων κρατών) για να αναλύσει εκείνον τον θεωρητικό του πόλεμο και ιδιαίτερα το κεφάλαιο «ανταρτοπόλεμος» σε κομματικές συνεδριάσεις στελεχών»².

Έπρεπε ν' άρχισει η δουλειά, αλλά από πού; Έλληνικός στρατός δεν υπήρχε. Το σώμα των αξιωματικών διασκορπισμένο και προπάντων διασπασμένο. Οί φιλοφασίστες και οί ήττοπαθείς, μαζί με κείνους που πίστεψαν στο άήττητο του χιτλερικού στρατού, στεγάζονται κάτω από τους κουίσιλγκς περιμένοντας να πλαισιώσουν τμήματα που να πολεμήσουν στο πλευρό του "Αξονα. Άλλοι αναλαμβάνουν υπηρεσία σε διάφορες επιτροπές επισιτισμού και διανομών τροφίμων και θεωρούν ότι γι' αυτούς ο πόλεμος τελείωσε. Οί περισσότεροι από τους μόνιμους κυριαρχούνταν από την αντίληψη ότι βρίσκονται σε υπηρεσία και περιμένουν εντολές από την κυβέρνηση του έξωτερικού ή υποτάσσονταν στους στρατηγούς που εκπροσωπούσαν τη βασιλική κυβέρνηση. Οί πιο ανήσυχoi, που νομίζουν ότι πρέπει να συνεχίσουν τον πόλεμο, με χίλιους κινδύνους φεύγουν για την Αίγυπτο. Πιο μερδεμένη ήταν ή κατάσταση στους δημοκρατικούς αξιωματικούς και στους απότακτους. Μερικοί υποστηρίζουν ότι θά 'πρεπε να φύγουν για τη Μέση Ανατολή και να πλαισιώσουν τον ελληνικό στρατό που θά δημιουργούνταν με δημοκρατικά στελέχη. Οί περισσότεροι απέκρουσαν αυτή τη

λύση γιατί ξέρανε πώς εκεί θά φτιάσει ο βασιλιάς στρατό καθεστωτικό και πραιτωριανών. Προτιμούσαν να μείνουν στην Έλλάδα, χωρίς όμως να έχουν πειστεί ότι είναι δυνατό να αναπτυχθεί ένοπλο κίνημα κατά του ισχυρού στρατού των καταχτητών. Πολλοί είναι πρόθυμοι να προσφέρουν υπηρεσίες στις μυστικές άγγλικές υπηρεσίες του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής. Άλλοι προσανατολίζονται προς τη δημιουργία οργανώσεων που θά εμπόδιζαν μεταπολεμικά την επιστροφή του βασιλιά. Λίγοι, ελάχιστοι ήταν εκείνοι που πίστευαν ότι είναι δυνατό να αναπτυχθεί κάποια μορφή ένοπλης πάλης. Κανένας όμως, σχεδόν, δεν πίστευε ότι ήταν δυνατό να οργανωθεί από το τίποτα ένας στρατός ικανός να κάνει ιδιόμορφο αλλά πραγματικό πόλεμο.

Είναι πάνω από τη στρατιωτική πείρα τους και τη φαντασία τους ακόμα. Πώς είναι δυνατό να δημιουργηθεί στρατός χωρίς διαταγές, χωρίς επιτελεία, διοικήσεις, κέντρα επιστράτευσης, αποθήκες ανεφοδιασμού, έπιμελητείες, υπηρεσίες μεταφορών, ύγειονομικές, χωρίς να αναφέρουμε βαρύ όπλισμό και σύγχρονα μηχανήματα; Δεν τους βοηθούν οί γνώσεις και ή φαντασία να συλλάβουν τί είδους πόλεμος θά είναι αυτός, χωρίς μέτωπα, χωρίς συνέχεια, χωρίς έπαφή με τους συμμάχους, χωρίς από προηγούμενα προετοιμασμένα επιτελικά σχέδια. Δεν είναι καθόλου περίεργο που πολλοί ανώτεροι αξιωματικοί όλα αυτά τα χαρακτηρίζαν «δονκιχοτισμούς» φαντασιόπληκτων και άλλοι, πιο χοντρά, «μπούρδες».

Το ΚΚΕ δεν οραματίζονταν, αλλά πίστευε στη δυνατότητα της δημιουργίας ένοπλου κινήματος. Και αυτό θά μπορούσε να το κάνει ο πατριώτης, ο ζωντανός, ο περήφανος, ο άδούλωτος ελληνικός λαός. Χωρίς διαταγές και πιέσεις, έθελοντικά, όταν συνειδητοποιήσει την ανάγκη και τη σκοπιμότητα αυτής της μορφής πάλης και όταν πιστέψει στην ηγεσία του. Και με την καλλιέργεια της πεποίθησης στις δυνάμεις του καταπιόστηκαν οί οργανώσεις του ΕΑΜ και ταυτόχρονα δημιουργήσαν τις λαϊκές βάσεις στις πόλεις και στα χωριά που θά ήταν στηρίγματα των ένοπλων τμημάτων, πηγές συνεχούς ανεφοδιασμού των σε έμφυχο και άφυχο ύλικό, μέσα σύνδεσης και πληροφοριών, συμπαραστάτες στον αγώνα.

Το ΚΚΕ και το ΕΑΜ δεν είχαν θεωρητικές διαφωνίες για την ανάγκη του ένοπλου αγώνα κατά των καταχτητών. Ύπήρχαν όμως διαφωνίες άλλες και περισσότερες μια πρακτική υπότιμηση και τοποθέτηση του ένοπλου κινήματος στο ρόλο της έξυπνότητας του μαζικού, μη ένοπλου, αντί να γίνει το αντίθετο.

Κι αυτή ή αντίληψη, που κράτησε μια ολόκληρη περίοδο, όριστικά δεν ξεπεράστηκε μέχρι το τέλος της κατοχής.

EAM
ΕΛΑΣ

2. Φ. Γρηγοριάδης. «Το αντάρτικο», Τόμος Α', σελ. 25-26.

Οι διαφορές μας

Έτσι άρχισε το αντάρτικο κίνημα. Λόγοι καθαρά οργανωτικοί και όχι ιδεολογικοπολιτικοί, και περισσότερο όχι «συνισθηματικοί», όπως θέλησαν να τους έρμηνεύσουν μερικοί ιστορικοί, έρευνήτες του αντάρτικου της εποχής της χιτλεροφασιστικής κατοχής, επιβράδυναν την εμφάνιση του οργανωμένου από το ΕΑΜ ανταρτοκινήματος στις περιοχές όπου οι παλιές παραδόσεις εύνοουσαν την προβολή αυτής της μορφής πάλης, από τις πρώτες μέρες της κατοχής, και αυτό αυθόρμητα επιβεβαιωνόταν στη ζώνη, με την εμφάνιση πολυάριθμων αυτόβουλων ένοπλων ομάδων.

Προσβάλλει το ΚΚΕ ο Φ. Γρηγοριάδης όταν γράφει ότι «οι κομμουνιστές δίσταζαν ν' άρχίσουν τον ανταρτοπόλεμο γιατί φοβούνταν... την εύχέρεια των κατακτητών να πλήξουν πιδ εύκολα για αντίποινα εκείνους τους κομμουνιστές που έχουν στα χέρια τους, «Ακροναυπιώτες» ή εξόριστους». Και προχωράει ακόμα παραπέρα προσβάλλοντας και τα στελέχη του κόμματος όταν γράφει ότι υπήρχαν ανάμεσά τους και κείνοι που νιώθαν «ίσκιο και φοβέρα». Κι όταν ο Φ. Γρηγοριάδης, ένας από τους άξιωματικούς που από τους πρώτους βρίσκονταν τόσο κοντά στην κεντρική ήγεσία του κόμματος και του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος και που δούλεψε με ζηλευτή δραστηριότητα για το ξεπέρασμα των τεράστιων δυσκολιών που αποτελούσαν προϋπόθεση για ένα σοβαρό αλλά και υπεύθυνο ξεκίνημα ανταρτοπόλεμου, καταφεύγει σε έγκεφαλικά κατασκευάσματα, δεν πρέπει να απορριφθεί γιατί άλλοι, οι «άπόντες» ή και οι έχθροι του αντάρτικου, έδωσαν «παραξενες» έρμηνείες.

Το καταπληκτικότερο είναι ότι ο Φ. Γρηγοριάδης έφτασε στο σημείο να υποστηρίξει ότι το αντάρτικο δεν ήταν έργο της κεντρικής καθοδήγησης, αλλά δημιουργίο του ήταν «...και από αυτήν την παράταξη (σ.σ. του ΚΚΕ) οι πιδ τολμηροί εκείνοι που τ' αποφάσιζαν πρώτοι. Έκείνοι που μιά νύχτα του Μάη (σ.σ. ειδικά για τη Ρούμελη) βγήκαν σιωπηλοί από ένα μυλό στην άκρη της Σπερχειάδας με τα τουφέκια στο χέρι και ξεμακραίνουν μέσ' το σκοτάδι...»³.

Πριν απ' όλα, ή ιστορική αλήθεια απαιτεί να πούμε πώς «οι πιδ τολμηροί από την παράταξη του ΚΚΕ» δεν ήταν οι πρώτοι στη Σπερχειάδα, αλλά είχαν προηγηθεί οι αντάρτες της Κρήτης, της Μακεδονίας, ο «Οδυσσεύς Άνδρουτσος», «Αθανάσιος Διάκος», «Ελευθερία», στών Όρθρη, οι «εκδικητές» στην Τσιαμουριά, στην Πελοπόννησο. Όλοι αυτοί βγήκαν στα βουνά με τα όπλα στα χέρια με αποφάσεις και έντολες του ΚΚΕ και του ΕΑΜ, κι όχι γιατί ήταν οι τολμηρότεροι, από τους τολμηρούς, ούτε οι «ειδικότεροι», γιατί όλοι τους σχεδόν ήταν εξίσου άπειροι από ανταρτοπόλεμο, όσο και τα άλλα κομματικά στελέχη που πλαισίωσαν τις πολιτικές οργανώσεις, και κάναν δουλειά όχι λιγότερο σοβαρή και επίκινδυνη, αλλά γιατί σ' αυτούς ανάθεσε ή οργάνωση στόν καταμερισμό της δουλειάς.

Αν ισχύει για τους άπλους αντάρτες ότι οι τολμηρότεροι από τους πατριώτες άρπαξαν τα όπλα, αυτό δεν έχει καμιά σχέση με τα στελέχη που πήγαιναν με έντολη. Δεν θά υπήρχαν Λασάνης, Μόσχος, Μακεδόνας, Ευνός, Ευδίας, Τσουκνίδας, Λεβεντάκης, Μπουλούμης, Κίσαβος, Αμάρμπεης, Καταχνιάς, ούτε και Άρης, Περίκλης, Διαμαντής και Φώτης Βερμαίος, αν δεν έπαιρναν έντολη από το ΚΚΕ και το ΕΑΜ.

Το αντάρτικο του ΕΑΜ δεν ήταν υπόθεση λίγων και τολμηρών, ούτε παρόρμηση ή δημιουργία τρίτων εξωελληνικών δυνάμεων, όπως άλλα αντάρτικα στη χώρα μας. Ήταν έργο της οργάνωσης του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, που ή ψυχή του ήταν το ΚΚΕ.

Δισταγμοί αναμφισβήτητα υπήρχαν στο ΚΚΕ, ήταν όμως διαφορετικού χαρακτήρα.

Υπήρχε μιá κατηγορία στελεχών που έβλεπαν τόν ένοπλο άγώνα για αντίσταση με περιορισμένες δυνάμεις και δράση, έτσι που να βοηθάει το συμμαχικό πόλεμο. Ένας από τους φορείς τέτοιας αντίληψης ήταν ο Άποστόλου, τις απόψεις του όποιου χαρακτηριστικά διατύπωσε ο Στ. Σαράφης στο βιβλίο του: «Στις άρχές του Αυγούστου (σ.σ. 1941) συναντήθηκα -γράφει ο Σαράφης- σε ένα σπίτι στη Νεάπολη με τόν Λευτέρη Άποστόλου, που γνώριζα από το 1935 από τις φυλακές της Αίγινας. Μου είπε πώς είχε δει και τόν συνταγματάρχη Μπακιτζή, μου

έξέθεσε πώς τó κομμουνιστικό κόμμα αντίλαμβάνεται τήν κατάσταση, πώς είναι ανάγκη να οργανωθεί ό άγώνας κατά τού κατακτητή για παθητική αντίσταση στην άρχή, σαμποτάζ κ.λπ., που θά βοηθούσε πολύ τόν άγώνα τών συμμαχών, και πώς πρέπει να γίνει μιá οργάνωση από όλα τα κόμματα που να εκλέξει μιá εκτελεστική επιτροπή για να διευθύνει τόν άγώνα...».

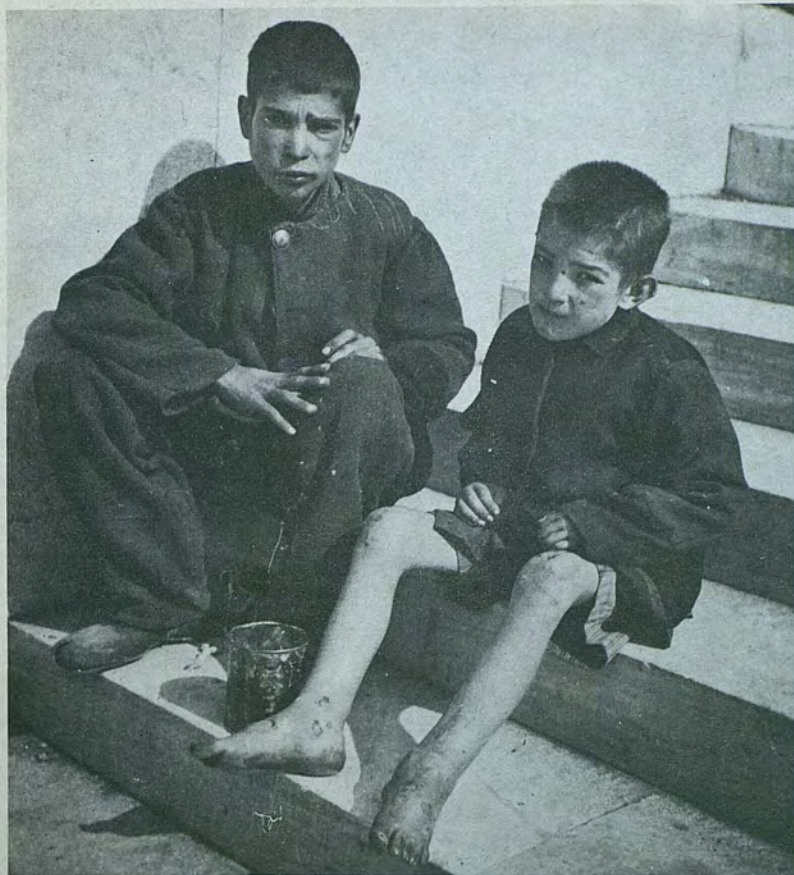
Μιá άλλη κατηγορία στελεχών υπερέβαλλε τις δυσκολίες και υπερεκτιμούσε τη συμμετοχή τών άξιωματικών, που ή παρουσία τους στόν ένοπλο άγώνα θεωρούνταν πρωταρχική και καθοριστική. Άκόμα υποτιμούσε τη δυνατότητα της ανάδειξης λαογέννητων πολέμαρχων και στελεχών τού ένοπλου κινήματος. Παραθέτουμε χαρακτηριστικό σημείο από τó βιβλίο τού Π. Ρούσου: «...Τότε, όμως, τó 1941... ό στρατός τού κράτους είχε διαλυθεί. Δεν υπήρχε συγκροτημένο κομμουνιστικό κόμμα. Υπήρχε μόνο ψυχή, πολλή ψυχή. Άρκετοί φαντάροι τού διαλυμένου ελληνικού στρατού και άλλοι πατριώτες στά χωριά και στις πόλεις έκρυβαν τά τιμημένα όπλα τους, βέβαιοι πώς θά χρειαστούν. Συγκεκριμένη οργάνωση άξιωματικών δεν υπήρχε... Όλα αυτά και άλλα (όπως λ.χ. τó ότι ένα-δυό στελέχη που φαίνονταν κατάλληλα για οργάνωση ανταρτοπόλεμου, βαρύνονταν με δηλώσεις μετανοίας που είχαν κάνει) επαύξαναν τις δυσκολίες...» «...Κι όμως, από κάπου έπρεπε ν' άρχίσουμε. Τό πρώτο ήταν να ένθαρουνθούν οι προσπάθειες τών τοπικών κομματικών οργανώσεων ή πυρήνων να συγκροτούν ένοπλες ομάδες πατριωτικής δράσης. Τό δεύτερο που αποφασίστηκε ήταν να βρεθεί με κάθε τρόπο μιá τίμια ομάδα στρατιωτικών που να ακολουθεί πιστά τó κόμμα και να αποτελέσει πυρήνα για τήν καθοδήγηση τού ένοπλου άγώνα» («Μεγάλη τετραετία»).

Είναι φανερό ότι δισταγμοί υπήρχαν και επίσης είναι εκδηλη ή άμνηχανία και ή έλλειψη πείρας. Αντί να στηριχθεί ή τότε καθοδήγηση στην ψυχή, πολλή ψυχή, που υπήρχε και στις ένοπλες ομάδες που είχαν οργανωθεί κι όλας, αναζητούσε «κατάλληλους» ανθρώπους πρώτα στους ειδικούς για πόλεμο άξιωματικούς και δεύτερο μέσα στις γραμμές τού κόμματος, και δεν τούς έβρισκε!!!

Έξω από τó ΚΚΕ υπήρχαν ένα-δυό «κατάλληλοι» αλλά δεν ήταν «αξιοποιοίσιμοι!» Ασφαλώς ό Π.Ρ. θά ύπονοιε τούς Θ. Κλάρα, Θ. Γκένιο, Γ. Μπλάνα κ.ά. Όμως πριν να βγούν αυτοί στό βουνό ήσαν εξίσου άπειροι με όλα τά κομματικά στελέχη και συνεπώς «ακατάλληλοι». Όταν με «παραχώρηση»(;) από τó ΚΚΕ βρέθηκαν στά αντάρτικα και αναδείχτηκαν καπετάνιοι με σεβαστά όνόματα (Άρης, Λασάνης, Κίσαβος, Ευνός κ.ά.) κατά περιεργο τρόπο, πρωθύστερα, τούς άνυψαν σε «ειδικούς και κατάλληλους» που τούς ήξερε τó κόμμα, όμως δεν μπορούσε να τούς χρησιμοποιήσει γιατί... «βαρύνονταν με τις δηλώσεις μετανοίας που είχαν κάνει...» Δεν γράφεται έτσι ή ιστορία. Ό Κλάρας, ό Γκένιος, ό Μπλάνας δεν είχαν περισσότερες στρατιωτικές γνώσεις και πείρα από τó Ρούσο, τόν Τζήμα, και τή Χρύσα ακόμα. Αν αντί να δοθεί ή έντολη στόν Κλάρα, δίνονταν στόν Χατζήμαλη, να πούμε, δεν θά υπήρχε Άρης, αλλά κάποιος Κωτσάκης ή κάποιο άλλο όνομα Όλύμπιου Θεού, που με τη βοήθεια τού κόμματος και τού ΕΑΜ, τόν εθνικό συναγεμó τών Έλλήνων πατριωτών και τήν κομμουνιστική άφροσύνη στή δουλειά, θά άποχτούσε αυτός τις γνώσεις τις στρατιωτικές και τήν πείρα τού ανταρτοπόλεμου και θά γινόταν «κατάλληλος», ίσως και καταλλήλότερος, γιατί δεν θά πιέζονταν από τó κομπλέξ της κατωτερότητας. Δεν υποτιμούμε τη σημασία τών ξεχωριστών ίκανοτήτων ορισμένων προσώπων, όπως τού Άρη, όμως δεν μπορεί να άμφισβητηθεί ότι χωρίς τήν προβολή ενός άγωνιστή από τó ΚΚΕ και τó ΕΑΜ, θά μπορούσαν οι ίκανότητες τών προσώπων να μη βρουν εύκαιρία και πεδίο ανάπτυξης. Για παράδειγμα ό Μάρκος Βαφειάδης θά παρέμενε ένα άριστο κομματικό στέλεχος, όπως ήταν σάν Γραμματέας της κομματικής οργάνωσης Θεσσαλονίκης, όχι όμως και ένας καπετάνιος όπως έγινε όταν τó ΚΚΕ στά 1943 τόν τοποθέτησε επικεφαλής τού αντάρτικου της Μακεδονίας.

Θεωρητικές διαφορές στό ΚΚΕ για τó αντάρτικο δεν υπήρχαν. Υπήρχε όμως διαφορά ανάμεσα στά λόγια και τά έργα. Αν δοίμε τη διάθεση και διάταξη τών κύριων στελεχών τού ΚΚΕ -τών 200 περίπου που άποτελούσαν τή ραχοκοκαλιά τού κόμματος- θά διαπιστώσουμε ότι ούτε ένα δεν διατέθηκε ειδικά για τήν οργάνωση και καθοδήγηση τού ένοπλου άγώνα και ειδικότερα τού αντάρτικου, σ' όλο τόν πρώτο χρόνο της κατοχής. Όμως και τόν δεύτερο χρόνο της κατοχής μέχρι τήν Πανελλαδική συνδιάσκεψη (Γενάρης 1943) μόνο ένα μέλος της ΚΕ τού

3. Φ. Γρηγοριάδης. «Τό αντάρτικο», Τόμος Α', σελ. 25 - 26 (όλες οι φράσεις σε εισαγωγικά).

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ἀποκλειστικὲς φωτογραφίες
Σπύρου Μελετζή - ANTI

Χειμώνας 1941. Μὲ τὸ πρόσχημα τῆς λείας πολέμου οἱ κατακτητὲς ἔχουν ἀρπάξει ὅλα τὰ τρόφιμα τῆς χώρας. Ἡ πείνα θερίζει τὸν πληθυσμὸ τῆς Ἀθήνας. Πρῶτα θύματα οἱ γέροι καὶ τὰ παιδιά. Στὸς σκουπίδοτοπους ἀναζητοῦνε οἱ πεινασμένοι κανένα φαγώσιμο ἀπομεινάρι. Ἀρχίζει ἡ ἀποβιταμίνωση τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὸ πρήξιμο καὶ πλῆγισμα τῶν κάτω ἀκρῶν κυρίως. Πάνω ἀπὸ 300.000 ἀνθρώποι πεθάνανε τότε ἀπὸ τὴν πείνα στὴν Ἀθήνα μόνο.

'Απ' τὸ 1942 κιόλας ἐμφανίζονται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα μικρὲς ἐνοπλεις ὁμάδες, ἀφοῦ προηγήθηκαν μεμονωμένες παρόμοιες προσπάθειες στὴ Μακεδονία κυρίως καὶ τὴ Βόρεια Θεσσαλία. Στὰ 1943 ὁμως ἀρχίζει ὁργανωμένος πιά ἐνοπλος ἀγῶνας μὲ ἀθρόα συμμετοχὴ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Ἄντρες καὶ γυναῖκες (στὴ φωτογραφία ἡ θρυλικὴ καπετάνισσα Θυέλλα) κατατάσσονται κατὰ ἑκατοντάδες ἐθελοντικὰ στὸν Ε.Λ.Α.Σ. καὶ πολεμᾶνε τοὺς καταχτητές. Παράλληλα ἀρχίζει ἡ ὁργάνωση τοῦ Ναυτικοῦ Ἀγῶνα (μὲ τὴν ἰδρυση τοῦ Ε.Λ.Α.Ν), ποὺ βασικὰ ἐξυπηρετεῖ τὶς ἀνάγκες γιὰ μεταφορὲς προμηθειῶν καὶ ἐφοδίων, δὲν ἀργεῖ ὁμως νὰ προχωρήσει καὶ στὴ δημιουργία ἀξιόλογων πολεμικῶν μονάδων μὲ συχνὲς ἐπιδρομὲς ἐναντίον μικρῶν ναυτικῶν βάσεων τῶν κατακτητῶν ἢ ἐπιταγμένων ἀπ' τὸν ἐχθρὸ πλοίων ποὺ μεταφέρανε στρατιωτικὰ τμήματα καὶ πολεμικὸ ὕλικο γιὰ λογαριασμό του.

Κάτω από τη συνεχή πίεση του
αντάρτικου στρατού, οι κατακτητές
και τα όργανα της κυβέρνησης των
Κουϊσλίκς περιορίζονται στα
μεγάλα αστικά κέντρα και μεγάλα
τμήματα της χώρας
απελευθερώνονται. Δημιουργείται
η «Ελεύθερη Ελλάδα» των
βουνών, που τη φροντίδα της
αναλαμβάνει το ΕΑΜ. Άπειρα είναι
τα προβλήματα που πρέπει να
αντιμετωπιστούν και πριν από όλα
η οργάνωση της διοίκησης σε
χωριά και πόλεις. Για την ανάδειξη
των τοπικών αρχών αποφασίζανε
όλοι οι κάτοικοι με τη συνέλευσή
τους. Στη φωτογραφία συνέλευση
του χωριού Μεγίλω (τώρα
Δροσάτο) στην περιφέρεια
Πετρίλιων στα Άγραφα, Άνοιξη
του 1944. Άλλα και στην ανάδειξη
των ανωτέρων διοικητικών
οργάνων συμμετείχαν όλοι οι
κάτοικοι, όπως οι εκλογές για το
Εθνικό Συμβούλιο ή την ΠΕΕΑ. (Στη
φωτογραφία εκλογικό κέντρο στη
Βίνιανη άρχες του 1944).

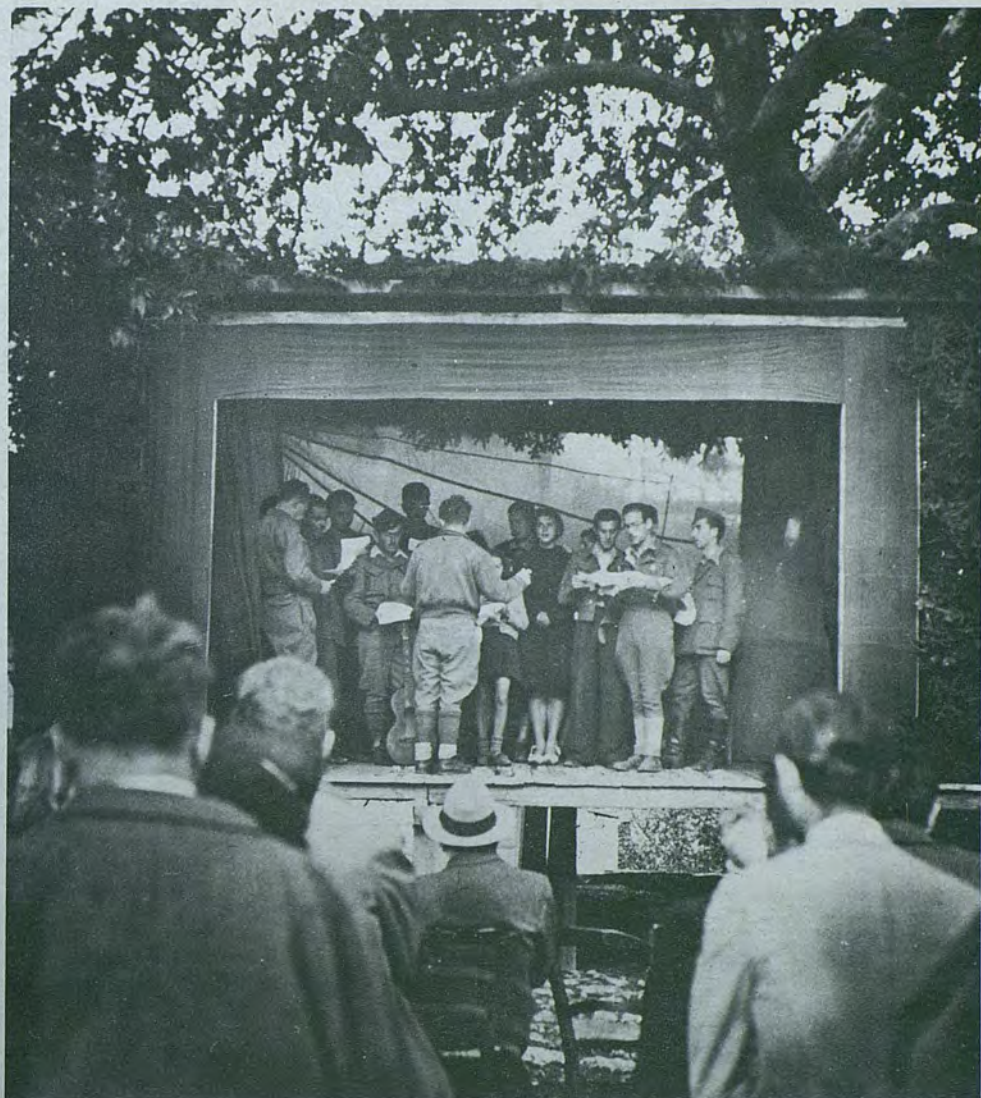
'Απ' τὰ δυσκολότερα ἀλλὰ καὶ πιὸ
 ἐπείγοντα προβλήματα ποὺ ἔχει ν'
 ἀντιμετωπίσει ἡ Κεντρικὴ
 Ὀργάνωση στὴν Ἑλεύθερη
 Ἑλλάδα εἶναι ἡ περίθαλψη τῶν
 ἀνταρτῶν ποὺ ἀρρωσταίνουν ἢ
 τραυματίζονται. Τὰ μέσα εἶναι
 ἐλάχιστα, ὑποτυπώδη, γιατί
 λείπουν γιатροί, νοσοκόμοι,
 ἐργαλεῖα καὶ φάρμακα. Ἀκόμα καὶ
 χώροι. Ὅμως κι αὐτὸ τὸ
 πρόβλημα λύνεται μὲ τὴν
 ἐθελοντικὴ μετάβαση πολλῶν
 γιатρῶν στὸ βουνό καὶ τὴ
 μεταφορὰ ἀκόμα κι ὁλόκληρου
 συγκροτημένου χειρουργείου ἀπ'
 τὴν Ἀθήνα στὴν Ἑλεύθερη Ἑλλάδα,
 ποὺ ἐγίνε τὸ χεῖμῶνα τοῦ 1943
 μέσω Χασιάς. Ἐτσι λειτουργήσανε
 σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς Ἑλεύθερης
 Ἑλλάδας πλήρη ἀναρρωτήρια καὶ
 νοσοκομεία, ὅπως αὐτὴ ἡ αἶθουσα
 χειρουργείου στὸ Μεγάλο Χωριὸ
 Εὐρυτανίας, ἀρχὲς τοῦ 1944.

Τὰ προβλήματα καὶ οἱ ἀνάγκες ποὺ
 πρέπει ν' ἀντιμετωπιστοῦν στὴν
 Ἑλεύθερη Ἑλλάδα εἶναι πολλὲς καὶ
 ποικίλες. Ὁ πληθυσμὸς
 αὐθόρμητα θὰ δώσει σ' αὐτὲς ὅλες
 τοὺς δυνάμεις. Στὴ φωτογραφία
 κάτοικοι τῆς περιοχῆς, μὲ τὴν
 καθοδήγηση τοῦ μηχανικοῦ τοῦ
 ΕΛΑΣ ἐπισκευάζουν τὴ μεγάλη
 γέφυρα τοῦ Ἀξιοῦ ποῦ εἶχε
 ὑποστῇ ζημιὲς μετὰ ἀπὸ ἐπίθεση
 τῶν ἀνταρτῶν ἐναντίον τῆς
 γερμανικῆς φρουράς.

Ἡ μαχητικὴ καὶ μορφωτικὴ
ψυχαγωγία ἀποτελεῖ ἀνάγκη γιὰ
τὸν ἀγῶνα. Ἀπὸ νωρὶς
δημιουργοῦνται στὴν Ἐλεύθερη
Ἑλλάδα ὁμάδες ψυχαγωγίας ποὺ
μετακινοῦνται σὲ διάφορες
περιοχὲς σκαρώνοντας
παραστάσεις σὲ αὐτοσχέδια
θέατρα, σὲ κλειστοὺς χώρους ἢ στὸ
ὕπαιθρο ὅταν τὸ ἐπιτρέπει ὁ
καιρὸς. Στὸ πρόγραμμα θεατρικὰ
σκέτς ἢ καὶ ὁλόκληρα ἔργα,
ἀπαγγελίες, τραγούδια. Μὲ τὶς
ὁμάδες αὐτές, πολλὰ ὄρεινά χωριά
τῆς χώρας βλέπανε γιὰ πρώτη
φορὰ θέατρο. Στὴ φωτογραφία ἡ
χορωδία τῆς Σχολῆς Ἐφέδρων
Ἀξιωματικῶν τοῦ ΕΛΑΣ σὲ
καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση στὴ Ρεντίνα,
ἀρχὲς τοῦ 1944.

Ὁ καλύτερος κλῆρος τῆς Ἑλλάδας
στάθηκε στὴ μεγάλη του
πλειοψηφία στὸ πλευρὸ τοῦ λαοῦ
κι ἀγωνίστηκε μαζί του ἐναντίον
τῶν κατακτητῶν. Πολλοὶ παπᾶδες
πολεμήσανε ἀκόμα καὶ μὲ τὸ ὄπλο
στὸ χέρι κι εἶναι γνωστὲς οἱ
περιπτώσεις τοῦ παπα-Λευτεριά ἢ
τοῦ παπα-Ἀνυπόμονα, ποὺ εἶχαν
ἐνταχτεῖ σὲ μάχιμες ὁμάδες
ἀνταρτῶν καὶ πήρανε μέρος σὲ
πολλὲς ἐπιχειρήσεις. Στὸν ἀγῶνα
ἐνταχτήκανε καὶ μερικοὶ ἱεράρχες,
δυστυχῶς λίγοι, ποὺ ἡ παρουσία
τους ὁμῶς στὴν Ἐλεύθερη Ἑλλάδα
εἶχε μεγίστη σημασία ἀλλὰ κι
ἐπιρροὴ σὲ μεγάλα τμήματα τοῦ
πληθυσμοῦ. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς οἱ
ἡρωικοὶ Μητροπολίτες Κοζάνης
Ἰωακείμ καὶ Ἡλείας Ἀντώνιος μὲ
τοὺς ἀρχιμανδρίτες βοηθοὺς τους,
ποὺ τοὺς βλέπουμε ἐδῶ στὴν ἐδρα
τῆς ΠΕΕΑ, τὶς ἱστορικὲς
Κορυσάδες, τὴν Ἀνοιξή τοῦ 1944.
Στὴ διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου
πολέμου κι οἱ δύο αὐτοὶ ἱεράρχες
διωχθήκανε ἀπ' τὶς Μητροπόλεις
τους καὶ ὑπέστησαν πολλοὺς
κατατρεγμούς. Μπήκανε στὶς
καρδιὲς τῶν τίμιων ἀγωνιστῶν καὶ
μείνανε ἔτσι στὴν ἱστορία.

Ὅλες οἱ
φωτογραφίες
στὸ κομμάτι αὐτὸ μᾶς
παραχωρηθήκανε
ἀπ' τὸν Σπύρο Μελετζή
καὶ θὰ περιληφθοῦνε
στὸ Λεύκωμα τῆς Ἀντίστασης
ποὺ ἐτοιμάζει ὁ καλλιτεχνὴς.

Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Του Τώνη Π. Σπητέρη

Ἡ εἰκονογράφηση τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ εἶναι ἀπὸ παράνομα ἀντιστασιακά ἐντυπα τῆς κατοχῆς καὶ θὰ περιληφθοῦνε στὸ μεγάλο λεύκωμα «Ἡ Τέχνη στὴν Ἀντίσταση» ποὺ ἐτοιμάζει τὸ «ANTI».

Παράπονο

Χρόνια τριάντα τώρα (αἰῶνες - παραμύθι) μετὰ τὴν «ἀπελευθέρωση» ἐκείνη τοῦ '44 καὶ ἀκόμα σὰν νὰ μὴν ἔγινε τίποτε.

Συλλογικὴ καὶ ἀτομικὴ μνήμη πληγωμένη καὶ προσβεβλημένη, σταμάτησε νὰ λειτουργεῖ.

Τρόμαξε σὰν καρδερίνα στὸ κλουβί της. Σώπασε. Κουκουλώθηκε καὶ θάφτηκε.

Πιὸ σωστὰ «τὴν ἔθαψαν».

Δούλεψε τὸ ἀνάποδο.

1941-1975, χιλιάδες χρόνια τώρα καὶ ἀκόμα τρέμων ἀναφέρω γραφτὰ ἔστω κι ἓνα ὄνομα, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς καλοὺς ἀγωνιστὲς ποὺ ἔχουν τὸ προνόμιο νὰ ὑπάρχουν ἀκόμα στὴ ζωή.

Ἐλπίζω γιὰ ὅλους στὸ μέλλον τὴν Ἀποκατάσταση.

Κι ἀκόμα γι' αὐτὴν τὴν ταλαίπωρη Ἱστορία ποὺ καταντήθηκε στραβή, κουτσὴ καὶ ἀλλοίθωρη. Πεσμένη ἀνάποδα καὶ καταγῆς. Τὰ χάλια της. Καὶ μὴ χειρότερα!

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ γράμμα ἐνὸς φίλου)

Κάρτα (11 × 12,5 ἐκ.) ποὺ κυκλοφόρησε στὴν Ἀθήνα τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1944 μετὰ τὴ θυσία τῶν τριῶν Ἐπονιτῶν τοῦ Ὑμηττοῦ.

Φείγβολαν (17,5 × 25 εκ.) του 1943. 'Η Ξυλογραφία (12 × 11 εκ.) είναι της Λουκίας Μαγγιώρου και τὸ καλλιγραφημένο κείμενο τοῦ Βελισσαρίδη.

Ἐὖναι τὴν Ἑλλάδα μαῦρο ἀκεδομαῖν.
 Βουλγαροὶ, Ἰταλιάνοι καὶ Ἀλαμανοὶ
 Μὰ τὸν ἔξολοθλεμον ἔως ἡ ὑψὲς φτάνει
 Τῇ Εἰρήνᾳ τὸν πόλεμον ἐπ' ὁδοῦ.
 Τροχάει γιὰ τὸν ὄχτρο καὶ τὸν ἀφροδίτη
 Μιὰ Ἑλληνικὴ τυραννομάχα γιότι,
 Ἀντάρτες, κλεφτουεργὰ, τ' ἀεματολὶχ,
 Ξυανοὺν ζανὰ τῆς λιὰκουρας σὺ λυκοῦ
 τῶ μαυρον τῶν δυνάστον κοταδίσκῃ
 Στ' ἄρματα, ἀδέλφια, ὁ φασισκὸς τὸ τέρας
 θὰ ἐβύσῃ ἀπὸ τὸ πρόσωτό τῆς μέρας
 πνέει ἐπ' ἀβυθὸς μας λευτεριᾷ ἀνέρας.

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα, «τὰ μαῦρα χρόνια», τότε «ποῦ οἱ ἄνθρωποι ξεχώριζαν ἀπὸ τὰ ζῶα, μόνο ἀπὸ τὴ φτιαξιά πού ὁ Θεὸς τοὺς ἔδωσε», ἐπνίξε τὴν Ἀθῆνα ὁ μεγάλος λιμός.

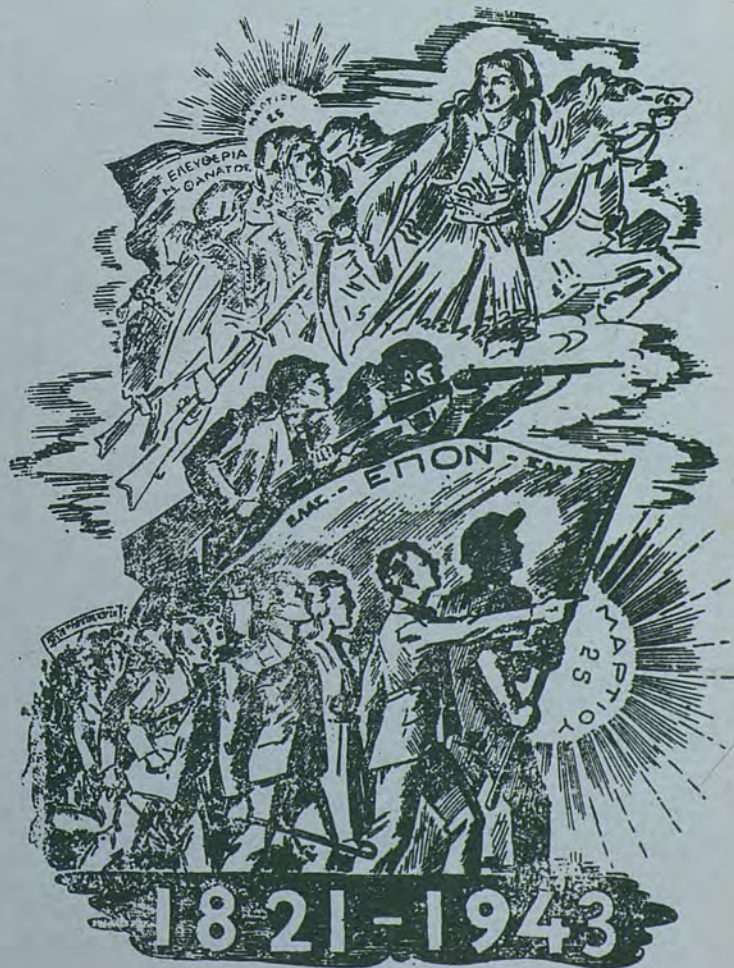
Οἱ χορτάτοι ἔμεναν κλειδαμπαρωμένοι στὰ σπίτια τους. Οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, ἦταν στὸ πεζοδρόμι, στητοὶ μπροστὰ στὰ τάνκς καὶ τὰ ντυφέκια τοῦ κατακτητῆ. Μάχονταν γιὰ ψωμὶ καὶ γιὰ λευτεριά.

Ἀπ' ὅ,τι ξέρουμε, εἶναι στὶς ἀρχὲς τοῦ 1943 πού μερικοὶ σπουδαστὲς καθὼς τύπωναν στὸν πολὺγραφο ἓνα παράνομο φυλλάδιο, δοκίμασαν νὰ βγάλουν καὶ ἀφίσσες γιὰ τοιχοκόλληση. Ἀπὸ τότε τίς σχεδίαζαν, τίς χάραζαν καὶ – στὴν ἀρχὴ τουλάχιστο – τίς τοιχοκολλοῦσαν οἱ ἴδιοι. Κι εἶναι αὐτὸ πάλι τὸ συνεργεῖο πού, στὶς 25 Μαρτίου 1943, κυκλοφόρησε καὶ τὸ πρῶτο παράνομο Ἑαμικὸ λεύκωμα, ὁπῶς σχέδια διαφόρων καλλιτεχνῶν, μὲ τίτλο «Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ». Τὴν ἴδια μέρα, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἱστορικῆς διαδήλωσης μπροστὰ στὸν Ἄγνωστο Στρατιῶτη, ὅπου χιλιάδες Ἀθηναῖοι πλημμύρισαν τοὺς δρόμους μὲ ζητωκραυγὲς καὶ τραγούδια, φανερώθηκε καὶ ἡ πρώτη ἀφίσσα, ἔργο μεγάλων. Τὸ θέμα τῆς ἐθνικῆς καὶ ἀντιστασιακῆς: στὸ βάθος ἓνας μεγάλος ἥλιος καὶ καταμεσίς τὸ θρυλικὸ «Ὅχι». Στὸ πρῶτο πλάνο κυμάτιζε ἡ γαλανόλευκη. Στὸ ἐπάνω καὶ κάτω περιθώριο, ἀντιστασιακὰ συνθήματα.

Τὸ 1942 ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἐπιβίωση, ἦταν ἡ βασικὴ ἐπιδίωξη.

Στὴν ἄνιση πάλῃ μὲ τὸν πάνοπλο κατακτητὴ πού ἐπιχειροῦσε νὰ ἐξανδραποδίσῃ τὸ λαό, εἶχαν κινητοποιηθεῖ ὅλα τὰ μέσα.

Ἐντυπα κάθε λογῆς καὶ οἱ ἐπιγραφὲς στοὺς τοίχους καθόριζαν τὸ στόχο τῆς καθημερινῆς πάλης, διατυπώνοντας λακωνικὰ ἐθνικὰ καὶ ἀντιστασιακὰ συνθήματα.

Δημοσιεύτηκε στὴ «Νέα Γενιά» τῆς 22 τοῦ Μάρτη 1943. (14,5 × 12,5 εκ.).

Αφίσα (27 × 21) που τοιχοκολλήθηκε στην Αθήνα το καλοκαίρι του 1944.

ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ ΦΡΟΝΤΙΣΤΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΜΑΣ
ΕΑΜ-ΕΛΑΣ

Κάρτα (11 × 8,5 εκ.) του 1943 για την ενίσχυση του αγώνα.

Κουπόνι έράνου (5 × 8 εκ.) του 1943.

Κουπόνια έράνου της ΚΕ του ΕΑΜ του 1942.

**ΕΜΠΡΟΣ: Να περιηρου-
ρήσουμε τις λαϊκές μας
κατακτήσεις!**

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ Ε.Π.Ο.Ν. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Εφημερίδα «ΕΦΘΟΔΟΣ» της ΕΠΟΝ Θεσσαλονίκης

Αργότερα προστέθηκε τὸ «χωνί», πὸν ἀντηχοῦσε μὲς στὴν πνιγερὴ νύχτα. Μαζὶ μ' αὐτὰ ἡ εἰκόνα σὲ κάθε μορφή: ἀφίσσες καὶ ἀφισσέτες, μονόχρωμες ἢ πολύχρωμες, χαράγμενες στὸ ξύλο, τὸ λινόλεουμ, τὸ λάστιχο καὶ ἄλλα ὑλικά, ἀνάλογα μὲ τὰ αὐτοσχέδια καὶ πρόχειρα ἐκτυπωτικά μέσα, τὸ διαθέσιμο χρόνο, τὸν προορισμό. Ἀλλὰ καὶ σὲ λευκώματα ἢ καλαίσθητα εἰκονογραφημένα βιβλία, χαράγματα σὲ ἐπίσημα ἢ παράνομα περιοδικά, μὲ ὑπαινιγμούς ἢ ἀνοιχτὲς νύξεις, σὲ σφραγίδες καὶ ἔνσημα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τοῦ ἀγώνα.

Ἄν προσθέσουμε στὰ παραπάνω ὁρισμένες προσωπογραφίες μελλοθανάτων σκίτσοις ἀπὸ κρατούμενο ἀγωνιστὴ στὴν Κέρκυρα, ὡς καὶ διακοσμῆσεις διαφόρων χώρων στὴν Ἐλεύθερη Ἑλλάδα, θὰ ἔχουμε περίπου μιὰ συνοπτικὴ εἰκόνα γιὰ τὴν τεράστια προσφορά τοῦ καλλιτεχνικοῦ δυναμικοῦ στὴν κατεχόμενη Ἑλλάδα.

Ἀξέχαστες θὰ μείνουν καὶ οἱ «μεγαλοτοιχογραφίες» πὸν κατὰ καιροῦς ἀντίκρουζαν οἱ Ἀθηναῖοι σὲ κεντρικὲς καὶ συνοικιακὲς πολυκατοικίες, σὲ προσόψεις καὶ σὲ ράχες σπιτιῶν. Ἐντυπωσιακὲς γιὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴ συνθηματογραφία τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀνήκουστη τόλμη τῶν καλλιτεχνῶν πού, ἀψηφώντας τὸν κατακτητὴ, τὶς φιλοτεχνοῦσαν ἀνεβασμένοι σὲ ψηλὲς σκάλες, ἐνῶ τοὺς παρῶτεκε, σκορπισμένη ἓνα γύρω, ἡ φρουρὰ τῶν ἐνόπλων συναγωνιστῶν τους.

Ἦταν μιὰ βροντερὴ καὶ ἀδέσμευτη φωνὴ πὸν ἀντηχοῦσε ἄμεσα στὴν εὐαισθησία καὶ τὸ συναίσθημα. Ἐντυπώσιζε καὶ ἀποτύπωνε στὸ μάτι, τοὺς καημούς, τὶς λαχτάρεις, τὶς ἐλπίδες, ἀλλὰ καὶ τὴ δίψα γιὰ λευτεριά καὶ γιὰ τὰ προδομένα καὶ ποδοπατημένα ἰδανικά ἐνδὸς περὶ ἑαυτοῦ λαοῦ πὸν στέναζε χρόνια δολόκληρα κάτω ἀπὸ τὶς δικτατορίες, τοὺς κατακτητὲς καὶ τοὺς συνεργάτες τους.

Τὸ περιεχόμενο τοῦ εἰκονογραφικοῦ ὑλικοῦ, ἄλλαξε ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνο, τὶς ἀνάγκες, τὶς ἰδεολογικὲς κατευθύνσεις τῆς στιγμῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν περιοχὴ ὅπου θὰ κυκλοφοροῦσε, ὑπαιθρο ἢ πολιτεία.

Ἀποθανάτιζε τὴ ζοφερὴ καθημερινὴ πραγματικότητα: τὸ λιμό, τὶς διαδηλώσεις, τὰ μπλόκα, τοὺς ἐμπρησμούς

τῶν χωριῶν καὶ τὶς μαζικὲς ἐκτελέσεις, τοὺς δολοφονημένους ἥρωες. Ἀλλὰ καὶ τὴ λεβεντιά καὶ τὴν παλληκαρῖσα δράση τοῦ μαχόμενου λαοῦ.

Ἔργο δοκίμων ἢ αὐτοσχέδιων καλλιτεχνῶν, ἀκόμα καὶ λαϊκῶν ζωγράφων πὸν ξεπήδησαν σιγὰ σιγὰ στὶς συνοικίες, στὶς πόλεις καὶ στὴν ὑπαιθρο, ἔργο προορισμένο γιὰ τὸ λαό, δὲν μπορούσε νὰ ἔχει «ὑψηλὲς» καλλιτεχνικὲς ἐπιδιώξεις. Εἶναι μιὰ μαρτυρία, μιὰ τέχνη-ντοκουμέντο καὶ φέρει ὅλα τὰ χαρακτηριστικά της: ἀμεσότητα τῆς στιγμῆς, προχειρότητα τῆς βιασύνης, τραχύτητα τοῦ αὐθόρμητου λόγου. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι μονάχα παραστατικὴ ἀπεικόνιση ἀλλὰ καὶ μήνυμα, συνδέεται ἄμεσα καὶ μὲ τὸ λόγο. Ἡ ἔμφαση δίνεται στὸ κύριο μέρος τῶν στοιχείων τῆς εἰκόνας, δημιουργώντας μιὰ ἰδιότυπη σύνταξη. Ὑπερισχύει ὁ κεντρικὸς πυρήνας τοῦ θέματος, ἐνῶ ἀπλοποιεῖται καὶ σχηματοποιεῖται κάθε ἔμμεσο ἢ βοηθητικὸ στοιχεῖο.

Τὸ ὑλικὸ αὐτὸ, μοναδικὸ σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη, μόλις τώρα, ὅσο διασώθηκε, ξανάρχεται στὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Εὐχὴ μας καὶ εὐχὴ ὅλων τῶν ἀγωνιστῶν: ἡ δημιουργία ἐνὸς Μουσείου Ἑθνικῆς Ἀντίστασης κατὰ τὸ πρότυπο ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν πὸν σεβάστηκαν τὴν Ἱστορίαν τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐλάχιστα εἶναι τὰ κείμενα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τέχνη στὴν Ἀντίσταση. Ἀναφέρουμε ὅσα μᾶς εἶναι γνωστὰ καὶ πὸν χρησιμοποίησαμε, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ εἰκονογραφημένα λευκώματα καὶ βιβλία:

Σπ. Βασιλείου, Οἱ καλλιτέχνες στὴν κατοχή. Περ. «Ἐλεύθερα Γράμματα» 5.5.45

Σ. Καλλιέργης, Ἡ τέχνη στὴν Ἀντίσταση. Περ. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» τ. 10 (1955) σ. 274-278.

Γ. Πετρίδης, Οἱ καλλιτέχνες στὴν πάλη γιὰ τὴ λευτεριά. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» τ. 87-88 (1962) (Ἡ πιὸ ἐμπεριστατωμένη μελέτη πὸν δημοσιεύθηκε ὡς τώρα) σ. 386-401

Α. Τάσος, Ἡ Τέχνη τῆς Ἀντίστασης. «Ἀρχεῖο Ἑθνικῆς Ἀντίστασης», τόμ. Α', τ. Ι (1946) σ. 50-52.

Χρησιμοποιήσαμε ἐπίσης ὁρισμένους προσωπικὲς μαρτυρίες ἀγωνιστῶν.

Ἀθήνα, 8.9.75

Τάκης Π. Σπητέρης

«Μικρό μου προσφυγόπουλο,
φτωχό μου ἀγγελούδι,
σὲ σὲ χαρίζω τοῦτο τὸ τραγούδι.

.....
Ἦσουν χλωμὸ κι ἀγέλαστο,
ὅταν σ' ἐγνώρισα, μὲ μάτια βουρλωμένα,
ἀπλωνες τὰ χεράκια σου, πὺν ἦταν παγωμένα.
Κάπου ζητοῦσες νὰ πιαστεῖς,
ν' ἀνθίσεις, νὰ στεριώσεις

.....
Μικρό μου προσφυγόπουλο,
φτωχό μου ἀγγελούδι,
ἐκλεις μὲς στὴν ψυχὴ βαθειὰ
τὴν πρώτη σου θλιμμένη τὴ ματιά.

.....
Καὶ τώρα πὺν σὲ βλέπω
στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου,
νὰ στέκεσαι μπροστὰ
χαρούμενο, μὲ γελαστὴ ματιά.

.....
εἶναι ἡ χαρά μου ἀπέραντη
πὺν σ' ἀπλωσα τὰ χέρια, καὶ
μαζὶ μὲ ἄλλα χέρια φιλικὰ
διώξαμε κάθε λύπη μακριά,
σοῦ ξαναδώσαμε τὸ γέλιο, τὴ χαρά».

...

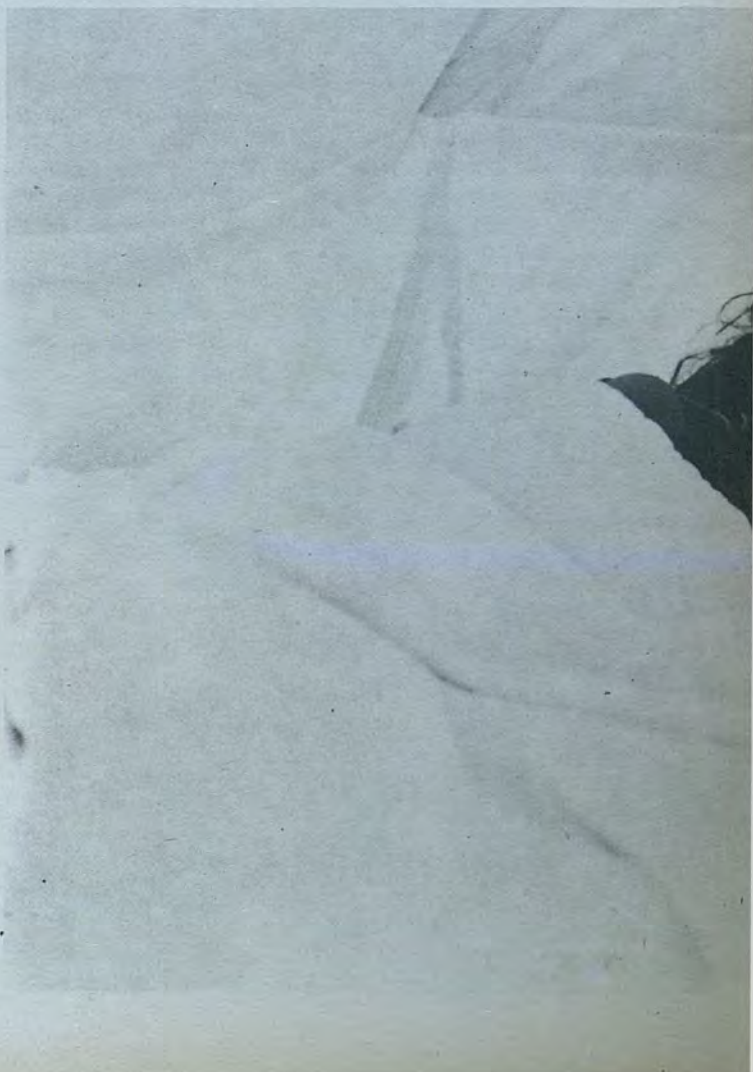
Οἱ στίχοι τοῦτοι δὲν ἔχουν βέβαια καμιὰν
ἰδιαίτερη ἀξίωση. Εἶναι ἀπλοϊκοὶ κι ἀδέξιοι,
ἴσως, ἀλλὰ αὐθόρμητοι, γεμάτοι συγκίνηση,
στοργὴ καὶ ἀνθρωπιά· ὅπως γεμάτη στοργὴ καὶ
ἀνθρωπιά εἶναι ἡ δασκάλα πὺν τοὺς ἔγραψε καὶ
τοὺς ἀφιέρωσε στὰ μικρά της προσφυγόπουλα,
στὸ νηπιαγωγεῖο «Μάνα». Καὶ τὰ «χέρια τὰ φι-
λικὰ» δὲν ἦταν μονάχα τὰ δικά της. Ἦταν καὶ οἱ
ἄλλες δασκάλες καὶ οἱ νηπιαγωγοί, ὅλοι οἱ
εὐαίσθητοι ἄνθρωποι, πὺν ἔσκυψαν μὲ ἀγάπη
καὶ στοργὴ πάνω στὸ κυνηγημένο παιδί τῆς Κύ-
πρου, γιὰ νὰ διώξουν τὴ θλίψη ἀπὸ τὰ μάτια
του καὶ νὰ ζεστάνουν τὴν παγωμένη του καρ-
δούλα.

Οἱ μνῆμες στοὺς μεγάλους εἰ
πέρασε ἀπὸ τότε πὺν ἔγινε τὸ μεγάλ
συζητᾶνε ἀκόμα στὶς μεγάλες πολυ
Συζητᾶνε, ἀτέλειωτα, παζαρεύουν

Κι' ἐκεῖ στὴν Κύπρο, στοὺς κο
νηγημένα, ξεριζωμένα ἀπὸ τὰ σ
πίσω στὰ χωριά τους. Στὰ μάτια τ
ἀπορία: Γιατί; Καὶ μέσα στὴν ψυ
φοβερὲς εἰκόνες ἀπὸ τὶς σφαγές, ἡ
τὶς βόμβες Ναπάλμ.

Ἐκεῖ, στοὺς καταυλισμοὺς τῆς
θυμοῦνται, μιλάνε, ἐκφράζονται,
γάλων, ἰδωμένα μέσα ἀπὸ τὰ μάτια
παιδιῶν, παίρνουν διαστάσεις τρο

Ἄς μποροῦσαν οἱ μεγάλοι ὅλ
τοῦτες τὶς μαρτυρίες τῶν παιδιῶν

ΥΜΟΥΝΤΑΙ ...

Της Έλσης Μαλικέντζου

...ναι συχνά αδύνατες... Ένας χρόνος
...λο έγκλημα στην Κύπρο... Οί μεγάλοι
...τελείς αίθουσες, στις μεγάλες χώρες...
...συμβιβάζονται.

...καταυλισμούς, εκατοντάδες παιδιά κυ-
...τίτια τους, περιμένουν να γυρίσουν
...ους καθρεφτίζεται μια πίκρα και μια
...κη τους έμειναν βαθιά χαραγμένες οί
...ους βιασμούς και τις πυρκαγιές από

...Κύπρου, ένα χρόνο μετά, τὰ παιδιά
...ζωγραφίζουν. Τὰ έγκλήματα τών με-
...και κείνη την ιδιαίτερη αίσθηση τών
...μαχτικές...

...κληρης τής γής να σκύψουν πάνω σε

Σάββατο απόγευμα, 28 του Ιούνη, στον
καταυλισμό του Σταυρού, στο Στρόβολο της
Λευκωσίας. Είναι η τελική γιορτή στο νηπιαγω-
γείο «Μάνα».

Μπροστά στο μεγάλο αντίσκηνο, που στεγά-
ζει το Νηπιαγωγείο, στο κέντρο του καταυλι-
σμού, στήθηκε μια πρόχειρη σκηνή με κασόνια
για να παίξουν τὰ παιδιά. Οί καλεσμένοι, έπί-
σημοι και πρόσφυγες, είναι στριμωγμένοι
έπάνω σε πάγκους. Η γιορτή αρχίζει... Είναι
μια παράξενη γιορτή, που χαράζεται ανεξίτηλα
στη μνήμη. Όλοι παίρνουν μέρος: Δασκάλες,
παιδιά, манάδες, ο έκφωνητής του Ρ.Ι.Κ., ο
ύπουργός Παιδείας. Κοινό: η προσφυγιά όλό-
κληρη.

Το πρόγραμμα αρχίζει με τὰ μεγαλύτερα κο-
ριτσάκια του νηπιαγωγείου. Τραγουδούν και
χορεύουν τή «Χωριατοπούλα». Είναι ντυμένα
με τή στολή τής Κύπριας χωριατοπούλας. Κάτω
από τις ριγέ ύφαντες φουστίτσες ξεπροβάλλουν
τὰ άσπρα, μακριά βρακάκια με βολάν από
άσπροκέντημα. Είναι μια νότα γραφική μέσα σ'
έκείνο το άπίθανο σκηνικό από κασόνια,
παράγκες και τσαντήρια.

Μετά τή «Χωριατοπούλα» βγαίνουν στη
σκηνή και τ' αγοράκια. Πιασμένα χέρι χέρι με
τὰ κοριτσάκια, κάτω από ένα σχέδιο, που δεί-
χνει ένα σπίτι με αυλή, τραγουδούν το «Σπι-
τάκι».

«Μικρό μου σπιτάκι,
πόσο, πόσο σ' αγαπώ...

.....
Κι αν οί Τουρκοί μās χώρισαν,
κι αν ακόμα μέσα μπήκαν,
μη λυπάσαι, θα γυρίσω.
Θα γυρίσω ξανά
σε σένα γλυκιά μου φωλιά».

Το τραγούδι τουτο, πάνω σε μελωδία πολύ
γνωστού χριστουγεννιάτικου τραγουδιού, άνα-
πόφευκτα ξυπνάει αναμνήσεις από μέρες ευτυ-
χισμένες, γιορτινές. Το όνειροπόλημα γίνεται

πιό πικρό. Στους πάγκους οί άνθρωποι μοιά-
ζουν νά πέτωσαν. Καί τὰ δάκρυα πού τρεμο-
παίζουν σ' ἐκεῖνα τὰ βαθουλωμένα μάτια, κα-
θὼς τὸ βλέμμα τους ἀγκαλιάζει τὰ παιδιὰ τους,
κυλᾶνε κάτω ἀπελευθερωμένα, ὅταν οἱ ἴδιες οἱ
μανάδες τῶν νηπίων ἀνεβαίνουν στὴ σκηνή κι
ἀρχίζουν τὸ δικό τους μέρος, μιὰ ὁμαδική
ἀπαγγελία: «Τὸ σπίτι μου τὸ πατρικό». Στέκον-
ται σὲ ἡμικύκλιο μὲ τὴ δασκάλα στὴ μέση. Ἀρ-
χίζει ἡ πρώτη:

«Εἰς τὸ Δίκωμο, στὴ Μόρφου,
Στὴν Ἀφάνεια, στὸ Καπούτι, τὸ Βουνὸ
ἔχω ἀφήσει ἓνα σπίτι
ἐκεῖ στὸ ὁμορφο χωριό».

Οἱ στίχοι τὸ ἴδιο ἀπλοῖκοί, αὐτοσχέδιοι σχεδόν.
Παίρνει τὸ λόγο ἡ δεύτερη:

«Στὴν καρδιά μου εἶναι κλεισμένο
τὸ σπίτι μου τὸ πατρικό
πού εἶχε γιασεμιὰ καὶ κρίνα
καὶ τὴν αὐλή μας σκέπαζε ἓνα κλῆμα».

Συνεχίζει ἡ τρίτη, ἡ τέταρτη, ἡ πέμπτη, ἡ
ἕκτη... Στέκονται ἐκεῖ, πάνω στὰ κασόνια, ἀγ-
καλιασμένες οἱ νέες μανάδες, οἱ ξεριζωμένες. Κι
ἡ μακρόσυρτη αὐτὴ ἀπαγγελία ἀπὸ θρῆνος γί-
νεται ὄνειροπόλημα, ἀπὸ ὄνειροπόλημα γίνεται
ἐλπίδα.

«Θὰ σημάνουν τότε οἱ καμπάνες χαρωπά,
θὰ γελάσουνε τὰ πρόσωπα ξανά,
σὰ θὰ σμίγουμε καὶ πάλι στὰ δικά μας τὰ χωριά.
Τῆς λευτεριάς καὶ τῆς δουλειᾶς γλυκὸ τραγούδι
θ' ἀκουστῇ
Καὶ ἡ Κύπρος μας ξανὰ θ' ἀναστηθεῖ».

Ψηλὰ στὸν οὐρανὸ τοῦ καταυλισμοῦ πετοῦ-
σαν τρεῖς χαρταετοί... Ὁ ἐκφωνητὴς τοῦ Ρ.Ι.Κ.
ἔλεγε:

«Τοῦτο τὸ χῶμα εἶναι δικό μας! Δὲν μπο-
ροῦν νὰ μᾶς τὸ κρατοῦν ἐπ' ἀπειρον. Πρέπει νὰ
τὸ πάρουμε πίσω. Τὸ προστάζει ἡ ἱστορία. Τὸ
προστάζουν τοῦτα τὰ παιδιὰ πού ἔχουμε ἐδῶ
μπροστά μας».

Τὰ παιδιὰ εἶχαν μαζευτεῖ στὴ σκηνή. Ὅλα τὰ
παιδιὰ τοῦ νηπιαγωγείου, μικρὰ καὶ μεγάλα.
Ἦταν ἐκεῖ παιδιὰ ἀπὸ 3 1/2 μέχρι 6 χρονῶν. Ἡ
γιορτὴ τέλειωνε. Κάνανε ἓναν κύκλο. Ἡ σκηνὴ
δὲν τὰ χωροῦσε καὶ κατέβηκαν κάτω... Κι ἐκεῖ
στὸ ἥσυχο δειλινό, μέσα στὸ χῶρο τοῦ καταυλι-
σμοῦ, μὲ τοὺς χαρταετοὺς πού πετοῦσαν ψηλά,
ἀκούστηκε ἓνα γνώριμο τραγούδι:

«Ἄν ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς γῆς
πιάναν γερὰ τὰ χέρια,
κορίτσια ἀγόρια στὴ σειρὰ
καὶ στήνανε χορὸ,
ὁ κύκλος θὰ γινότανε πολὺ-πολὺ μεγάλος
κι ὁλόκληρη τὴ γῆς μας θ' ἀγκάλιαζε θαρρῶ».

Ἦταν ἓνα ξάφνιασμα. Τὸ γαῖτανάκι! Τὰ νή-
πια τραγουδοῦσαν ζωηρὰ μαζὶ μὲ τὶς δασκάλες
τους. Στὶς παιδιάστικες αὐτὲς φωνοῦλες, αὐ-
θόρμητα, ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ φωνὲς τῶν
μεγαλύτερων παιδιῶν τοῦ καταυλισμοῦ, πού
παρακολουθοῦσαν τὴ γιορτὴ:

«Ἄν ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς γῆς
φωνάζαν τοὺς μεγάλους,
κι ἀφήναν τὰ γραφεῖα τους
καὶ μπαῖναν στὸ χορὸ,
ὁ κύκλος θὰ γινότανε ἀκόμα πιὸ μεγάλος,
καὶ δυὸ φορὲς τὴ γῆ μας θ' ἀγκάλιαζε θαρρῶ».

Τὸ τραγούδι δυνάμωνε, ἀπλώνονταν σ' ὅλο
τὸ χῶρο, συνέπαιρνε μικροὺς καὶ μεγάλους.
Ἀνάμεσα στὰ τσαντήρια καὶ τὶς παράγκες –
θλιβερὴ κατάληξη τῆς συμφορᾶς πού χτύπησε
τὴν Κύπρο – τραγουδοῦσαν τὰ παιδιὰ. Ὅλα τὰ
παιδιὰ τοῦ καταυλισμοῦ. Κι ἦταν σὰ νὰ τρα-
γουδοῦσαν ὅλα τὰ κυνηγημένα παιδιὰ τῆς Κύ-
πρου... Τὰ παιδιὰ εἶναι τὰ μόνα πού δὲν ἔφται-
γαν σὲ τίποτα... Κι εἶναι τὰ μόνα πού τίποτα δὲν
μποροῦσαν νὰ κάνουν γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴ
συμφορὰ πού τὰ χτύπησε... Κι ὅμως εἶναι καὶ τὰ
μόνα πού ἡ συμφορὰ τούτη θὰ τὰ σφραγίσει
ἀνεξίτηλα. Καὶ τώρα, μέσα ἀπ' τὰ χαλάσματα,
εἶναι τὰ μόνα πού μποροῦν καὶ στέλνουν μηνύ-
ματα ἀγάπης, εἰρήνης κι ἀνθρωπιᾶς...

«Θαρχόταν τότε τὰ πουλιά,
θαρχόταν τὰ λουλούδια,
θαρχόταν ἡ ἀνοιξή
νὰ μπεῖ μὲς στὸ χορὸ,
ὁ κύκλος θὰ γινότανε ἀκόμα πιὸ μεγάλος
καὶ τρεῖς φορὲς τὴ γῆ μας θ' ἀγκάλιαζε θαρρῶ».

Σὲ τούτη τὴ φωνὴ τῶν παιδιῶν ἦρθε νὰ προσ-
τεθεῖ κι ἡ φωνὴ τῶν δασκάλων, σὰν μιὰ ἐκκλήση
στὶς μανάδες, στοὺς πατεράδες, στὸ λαό, στοὺς
ἡγέτες:

«Ἄς ἀκούσουμε τὴ φωνὴ τῶν παιδιῶν. Ἄς
δώσουμε τὰ χέρια πάνω ἀπὸ ἔχθρες καὶ μίσση,
πάνω ἀπὸ ἰδεολογίες καὶ πεποιθήσεις, γιὰ νὰ
ξαναδώσουμε στὰ παιδιὰ μας τὴ χαρὰ καὶ τὴν
εὐτυχία, νὰ ξαναφέρουμε σ' αὐτὴ τὴν Κύπρο τὴ
Λευτεριά».

Δευτέρα πρωί, 30 του Ιούνη, στον καταυλισμό «Κόκκινες», έξω από τη Λευκωσία: Σ' ένα αντίσκηνο για 4 ανθρώπους είναι στριμωγμένα 16 παιδιά. Έξω ή ζέστη φτάνει τους 36°, μέσα στη σκηνή τους 40°. Και είναι μονάχα 9 το πρωί. Η ατμόσφαιρα είναι αποπνιχτική. Κι όμως τα 16 μπουρλάκια γύρω από τη δασκαλίτσα τιτιβίζουν ανέμελα. Πριν από ένα χρόνο ήταν 3-4 χρονών. Τι μπορούν να θυμούνται;

- 'Από πού είσαι Λουκία;
- 'Από το Μαραθόβουνο.
- Θυμάσαι το σπίτι σου μωρό μου; Πώς ήταν;
- Είχε λουλούδια.
- Σ' άρεσουν τα λουλούδια, Λουκία;
- Ναί πολύ.
- Έχεις εδώ λουλούδια;
- Όχι...
- Μαρία, πεθύμησες τα παιχνιδάκια σου;
- Ναί.
- Τι παιχνιδάκια άφησες σπίτι σου;
- Το άμάξι για την κούκλα.
- Στέλιο θυμάσαι το σπίτι σου;
- Είχε κήπο.
- Άνθη, πές μου για το χωριό σου.
- Τι είχατε εκεί μωρό μου;
- Είχαμε τριαντάφυλλα.
- Τι άλλο είχατε;
- Κατσίκες.
- Είχες φιλενάδες;
- Τη Μαρία.
- Είναι εδώ ή Μαρία, μαζί σου;
- Τσ...

Τα χείλια του παιδιού σφραγίστηκαν. Τα παιδιά θυμούνται... Ο νους κι η ψυχή τους είναι ριζωμένα στο σπίτι τους, στο χωριό τους. Οί μνήμες σ' αυτή την ηλικία δε σβήνουν. Γίνονται εμπειρίες, βιώματα, που σφραγίζουν ανεξίτηλα τη ζωή τους. Και σ' αυτόν εκεί τον τόπο, στην Κύπρο, από τις 15 του Ιούλη, άρχισε ένα έγκλημα σε βάρος των παιδιών. Τους σκότωσαν τη χαρά, τους κλέψανε το γέλιο... Τις παραφροσύνες, τα έγκληματα και τις αποτυχίες των μεγάλων τα παιδιά τις πληρώνουν περισσότερο απ' όλους. Οί καταυλισμοί, μέσα σε ξερότοπους, με τα τσαντήρια το ένα δίπλα στο άλλο, χωρίς ένα δέντρο, με τον ήλιο να ξεροψήνει το καλοκαίρι, τη βροχή και τον άερα να μαστιγώνουν το χεϊμόνα, δεν είναι χώρος για να μεγαλώνουν και ν' αναπτύσσονται παιδιά.

Τα παιδιά θυμούνται. Κι όταν τους δώσεις ένα πινέλο και μπογιές, τις θύμισές τους τις κάνουν σχέδιο και χρώμα. Για το μικρό παιδί το σχέδιο είναι μια γλώσσα φυσική, πιο φυσική κι απ' τον έναρθο λόγο. Στο ξεριζωμένο παιδί της Κύπρου, τα τόσα βιώματα κι οί εμπειρίες που του δημιούργησαν το πραγματικόπτημα κι ή εισβολή, ζητούν να βρουν μια διέξοδο. Και μια διέξοδος λυτρωτική για το παιδί είναι το σχέδιο - γνήσια δημιουργική φαντασία.

Ο Κωστάκης έχει ένα γαλάζιο χαρτόνι και ζωγραφίζει. Έχει μπροστά του δώδεκα χρώματα.

Βουτάει το πινέλο του μονάχα στην κόκκινη μπογιά.

- Τι ζωγραφίζεις Κωστάκη;

Δε μιλάει. Ζωγραφίζει. Το γαλάζιο χαρτόνι γεμίζει κόκκινες μουντζούρες, άλλου πιδ σκούρες, άλλου πιδ άνοιχτές. Κάποτε σταματάει. Το χαρτόνι μοιάζει σά νά 'σταξε πάνω του αίμα.

- Τι είναι αυτό Κωστάκη;
- Τάνκ.
- Κι αυτό εδώ;
- Άεροπλάνα.
- Κι εδώ;
- Φωτιά.

Ο Κωστάκης είναι 3 1/2 χρονών από τη Νέα Μηλιά. Εκεί που έπεσαν οί άλεξιπτωτιστές και έπετέθηκαν στην Άμμόχωστο.

Η Γεωργία είναι 5 1/2 χρονών. Ζωγραφίζει το σπίτι και την κατσίκα τους. Κι έναν ήλιο που κατέβηκε χαμηλά, κάτω από τα σύννεφα, κοντά

στα σπίτια, τους ανθρώπους και τα ζώα.

- Τι ζωγραφίζεις εδώ Γεωργία;

- Την άδελφή μου. Πάει να βάλει φαί στην κατσίκα μας πριν φύγουμε.

Τι διαστάσεις να είχε πάρει, άραγε, στα μάτια του παιδιού ή φυγή; Τούτη ή παιδιάστικη άγνοια σε συγκλονίζει.

Τρίτη πρωί, 1 του Ιούλη, στον καταυλισμό «Σταυρός». Στο Νηπιαγωγείο «Μάνα» πάλι. Μετά το ξεσηκωμα για τη γιορτή του Σαββάτου, όλα έχουν ξαναμπει στη θέση τους.

Το αντίσκηνο είναι άτελείωτο. Άληθινό νηπιαγωγείο με όλες τις γωνιές: Το «σαλονάκι» είναι με πάγκους σκεπασμένους με γαλάζιους και ροζ καρώ άλατζάδες. Το μικροσκοπικό τραπεζάκι στη μέση έχει ένα βάζο με λουλούδια. Σ' ένα σανιδένιο χώρισμα κρέμεται ή φωτογραφία του Μακάριου με το χάρτη της Κύπρου από κάτω. Άπο πάνω ή έπιγραφή: «Ποτέ δεν ξεχνώ».

Κάτω από τούτη την εικόνα, μια άλλη εικόνα μ' ένα σπιτάκι και με άλλη έπιγραφή: «Πάλι κοντά σου θα γυρίσω». Στη γωνιά αυτή μαζεύονται τα παιδιά κι άκούνε τα παραμύθια τους. Εκεί τα πρωινά κάνουν την προσευχή τους και παρακαλούν τον Χριστούλη να τους φέρει πίσω στο χωριό τους... Πιο πέρα είναι το κουκλόσπιτο κι άπέναντι το εργαστήριο των άγοριών. Στην άλλη γωνιά είναι τα τραπεζάκια για τις ομαδικές εργασίες. Στην άλλη είσοδο της σκηνής βρίσκεται ή τραπεζαρία. Όλα αυτά σωστά και καλόγουστα διαρρυθμισμένα μέσα στην τεράστια στρατιωτική σκηνή. Ένα νηπιαγωγείο τόσο

καλά εξοπλισμένο, πού θα τὸ ζήλευαν πολλὰ νηπιαγωγεία τῶν Ἀθηνῶν! Βλέποντας κανεὶς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὶς σοβαρὲς ἐλλείψεις καὶ τὶς πρωτόγονες συνθήκες στὸ ἀντίσκηνο, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν σχεδὸν τέλειο ἐξοπλισμὸ τοῦ νηπιαγωγείου, καταλαβαίνει πὼς βρίσκεται σ' ἓναν τόπο πού τὸν χτύπησε καίρια ἡ συμφορὰ, ἀλλὰ πού ξέρεי πὼς ν' ἀναστηθεῖ σωστά. Ποτίζοντας τὶς ρίζες, ρίχνοντας τὸ βάρος στὴν παιδεία.

Σ' ἀντίθεση μὲ τὸν καταυλισμὸ «Κόκκινες», πού λειτουργεῖ ἀπὸ τὶς 3 Μαρτίου καὶ τὸ νηπιαγωγεῖο μόλις ἀπὸ τὶς 3 Ἰουνίου 1975, ὁ καταυλισμὸς τοῦ Σταυροῦ εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους πού λειτουργήσαν. Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὸ ὅτι καὶ σ' ὄλους τοὺς ἄλλους καταυλισμοὺς, πού λειτουργήσαν ἀπὸ τὸ χειμῶνα, τὰ νηπιαγωγεία εἶναι πολὺ καλὰ ἐξ-

οπλισμένα. Ὅσο γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ Δημοτικοῦ καὶ τοῦ Γυμνασίου, τὸ πρόβλημα λύθηκε διαφορετικά. Πηγαίνουν στὰ κοντινότερα σχολεῖα μὲ αὐτοκίνητα πού ἔρχονται καὶ τὰ παίρνουν ἀπὸ τοὺς καταυλισμοὺς. Ὅλα αὐτὰ πληρωμένα ἀπὸ τὸ κράτος.

Εἶναι 8 τὸ πρωί. Ἀπέναντι ἀπὸ τὴν κύρια σκηνὴ τοῦ νηπιαγωγείου ὑπάρχει μιὰ δευτέρη, πιὸ μικρὴ, μὲ ἀνασηκωμένα τελείως τὰ πλαϊνά. Γίνεται ἔτσι ἓνα ὑπόστεγο λίγο πιὸ δροσερό, πιὸ ὑποφερτό. Ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὴν τέντα, ἔχουν στηθεῖ δύο καβαλέτα καὶ 4 τραπέζια γιὰ νὰ ζωγραφίζουν τὰ παιδιὰ. Χαρτόνια, μογιές, πινέλα παντοῦ...

Τὰ παιδιὰ ἔχουν ἀρχίσει νὰ μαζεύονται. Δὲν εἶναι μονάχα τὰ παιδιὰ τοῦ νηπιαγωγείου. Εἶναι καὶ μεγαλύτερα, τοῦ Δημοτικοῦ. Ὅλα θέ-

λουν νὰ μιλήσουν, ὅλα θέλουν νὰ ζωγραφίσουν.

Τὸ ἀγόρι πού ζωγραφίζει σ' ἓνα μεγάλο κίτρινο χαρτόνι, μοιάζει πολὺ συγκεντρωμένο στὴ ζωγραφικὴ του. Ἐχει γεμίσει τὸ χαρτόνι σχήματα καὶ χρώματα. Καμιά γωνιά δὲν ἔχει μείνει ἄδεια.

— Πὼς σὲ λένε;
— Βαρνάβα Γεωργίου.
— Τί ζωγράφισες ἐδῶ;
— Αὐτὰ εἶναι τὰ τάνκς τὰ τούρκικα πού μπήκαν στὸ χωριὸ μας.
— Ποιὸ εἶναι τὸ χωριὸ σου;
— Τὸ Παλαίνκυθο. Ὁ κόσμος, ἄλλοι ἔφυγαν καὶ ἄλλοι ἔμειναν καὶ τοὺς ἔπιασαν οἱ κακοὶ Τούρκοι καὶ τοὺς ἔκαναν πολλὰ κακά. Ὅλοι ἐφοβηθήκαμεν καὶ ἐκλαίσαμεν...

— Ἐδῶ τί ἔχεις κάνει;
— Ἀντιαεροπορικά... Εἶναι ὅλα χαλασμένα γιατί ἐβγάλανε ἐξαρτύματα οἱ Ἑοκαβητατζήδες... Τοῦτο τὸ ἀντιαεροπορικὸ μόνο εἶναι καλὸ καὶ ρίχνει τὸ ἀεροπλάνο.

— Πόσω χρονῶν εἶσαι Βαρνάβα;
— Δέκα.
— Πότε ἦρθες ἐδῶ; Ἐχεις καιρὸ;
— Δὲν ξέρω πότε ἦρθα, ἀλλὰ πιάστηκα τρεῖς μῆνες αἰχμάλωτος, ἐγκλωβισμένος.

Τὸ παιδί μιλάει ἡσυχά. Ἐχει τελειώσει τὸ σχέδιό του καὶ ἔχει ἀφήσει τὰ πινέλα του.

Δίπλα στὸν Βαρνάβα ζωγραφίζει ἓνα ἄλλο ἀγόρι. Εἶναι ὁ Δημητράκης Ἀνδρέου, 11 χρονῶν, ἀπ' τὸ Παλαίνκυθο κι αὐτός. Ζωγραφίζει σὲ τρία πλάνα. Κάτω κάτω μιὰ θάλασσα καὶ δύο καράβια μὲ τὴν ἡμισέληνο. Στὴ μέση μιὰ λουριδα πράσινη. Ἐπάνω πολλὲς κόκκινες πινελιές. Ἀπὸ πάνω δύο ἀεροπλάνα, μὲ τὴν ἡμισέληνο πάλι, ρίχνουν μπόμπες. Καὶ ψηλά, στὴν ἄκρη δεξιά, ἓνας κίτρινος ἥλιος μὲ δύο μάτια ἀπὸ ὅπου κατρακυλᾶνε ροῦξ δάκρυα. Ὁ Δημήτρης ἐξηγεῖ: Τὰ Τούρκικα πλοῖα, πού ἦρθαν στὴν Κερύνεια.

— Τὰ Τούρκικα ἀεροπλάνα ἐρίξαι μπόμπες καὶ ἔκαψαν τὰ ὄμορφα δάση μας. Ὁ ἥλιος κλαίει πού βλέπει τοὺς Τούρκους νὰ μπαίνουν στὴν Κερύνειά μας καὶ νὰ καῖνε τὰ δάση μας.

Στὸ καβαλέτο ζωγραφίζουν δύο κοριτσάκια. Τὸ πιὸ μικρὸ, γύρω στὰ πέντε, γεμίζει τὸ χαρτόνι μὲ κόκκινες μουτζούρες. Τὸ γεμίζει ὅλο, δὲν ἀφήνει τίποτα ἀκάλυπτο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ πετάει μερικὲς μπλὲ καὶ κίτρινες πινελιές.

— Πὼς σὲ λένε;

Σχέδιο Μάριου Χαραλάμπους 8 - χρονῶν.

- Δέσπω.
- 'Από ποῦ εἶσαι Δέσπω;
- 'Από τὸ Δίκωμο.
- Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ ζωγραφίσες;
- Τὰ σπίτια μας, ποῦ ἐκαήκασιν...

Στὸ πίσω μέρος τοῦ καβαλέτου ζωγραφίζει ἡ Κατερίνα Νικολάου. Εἶναι ἀπὸ τὴ Μηλιά Ἀμμοχώστου. Ἀριστερὰ ἔχει κάνει ἕνα ἀκαθόριστο τριγωνικὸ σχῆμα, πνιγμένο στὴν κόκκινη μπογιά. Στὴ μέση ἕνα μικρὸ ἀνοιγμα κίτρινο ἀπὸ ὅπου ξεπηδοῦν δύο μορφές κατακόκκινες.

- Τί ζωγραφίζεις Κατερίνα;
- Τὸ σπίτι ποῦ ἔκρουζε (καιγότανε) ἀπὸ τὴν πόμπα!

Ἡ μπόμπα πάνω ἀπὸ τὸ σπίτι, δυσανάλογα μεγάλη - ἀφοῦ κυριαρχοῦσε στὸ ὑποσυνείδητο τοῦ παιδιοῦ - ἔμοιαζε νὰ σκορπάει ἀκόμα τὸν τρόμο.

Δεξιὰ πάλι ἕνα ἀκαθόριστο σχῆμα ἀπὸ κόκκινες καὶ καφεκόκκινες μπογιές.

- Τί εἶναι αὐτὸ Κατερίνα;
- Ὁ ἄνθρωπος πότιζε τὰ δέντρα του στὸ περιβόλι, ἔπεσε ἡ πόμπα καὶ καήκασιν ὅλα.

Μονάχα ἕνα παιδὶ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ἔτσι ἀπλὰ πόσο ξαφνικὰ ἦρθε τὸ κακὸ.

Μουτζοῦρες κόκκινες, σχήματα ἀκαθόριστα, ζωγραφιές ποῦ στάζουν αἷμα. Νὰ τί ἀφησαν στὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν οἱ μπόμπες Ναπάλμ.

Ἡ Δήμητρα Βαλλαντῆ εἶναι δώδεκα χρονῶν, ἀπὸ τὸ Κάρι. Ἐχει τελειώσει τὸ Δημοτικὸ καὶ θὰ πάει στὸ Γυμνάσιο. Δὲ ζωγραφίζει. Ἐχει φέρει τὴν ἀδελφούλα της, τὴ Νίκη, 4 χρονῶν καὶ τὴν προσέχει. Ἡ Νίκη πηγαίνει στὸ νηπιαγωγεῖο...στὰ μικρά. Θέλει νὰ ζωγραφίσει. Ἡ δασκάλα της τὴ βάζει σὲ μιὰ γωνιά, μαζί μὲ τρεῖς ἄλλα μικρά... Καὶ τὰ χεράκια ἀρχίζουν νὰ βουτᾶνε τὸ πινέλο στὶς μπογιές.

- Δήμητρα, εἶσαι μὲ ὅλη σου τὴν οἰκογένεια ἐδῶ;

- Ναί.
- Φύγατε μὲ τὴν πρώτη εἰσβολή;
- Ναί, μὲ τὴν πρώτη.
- Στὸ πραξικόπημα ποῦ ἦσουν;
- Ἦμουν σπίτι μὲ τ' ἀδελφία μου, πέντε μικρά, καὶ τὰ φύλαγα ἐγώ. Ὁ πατέρας μου πῆγε δουλεῖα ἀπὸ τὶς τρεῖς τὰ χαράματα. Ἡ μάνα μου εἶχε πάει στὸ ξενοδοχεῖο, ποῦ ἦταν μάγειρας, κ' ἡ ἀδελφή μου στὸ μαγαζὶ της, κομμώτρια, μέναμε μόνες μας.

Σχέδιο Δημητράκη Ἀνδρέου, 11 χρονῶν

- Πῶς μάθατε γιὰ τὸ πραξικόπημα;

- Ἐπειδὴ ἤρθασιν οἱ ἄλλες ποῦ ἦταν ἐναντίον τοῦ Μακαρίου, καὶ ὅταν μᾶς τὸ εἶπαν ἀπ' τὴν χαράν τους χτυποῦσαν τὴν καμπάνα ἐτοῦτες.

- Ἀπὸ τὴ χαρά τους;

- Ναί, ποῦ εἶπαν ὅτι ὁ Μακάριος ἀπέθανεν. Ἀπὸ τὴν χαράν τους χτυποῦσαν τὶς καμπάνες. Ἐμεῖς εἴχαμεν κοντὰ μιὰ θεία ἐκεῖ. Ἐπήγαμεν σπίτι της καὶ ἐκλειδωθήκαμεν ἐκεῖ. Μετὰ ἡ θεία μας εἶπεν ὅτι ὁ Μακάριος δὲν ἐπέθανεν. Στὶς τέσσερις ἤλθεν καὶ ἡ μητέρα μου καὶ μᾶς τὸ εἶπεν· καὶ εἶπεν «Δὲν θάχουμε δουλειές. Δὲ θὰ πηγαίνω δουλεῖα». Εἴχαμε μιὰ θεία ποῦ ἦταν πάνω ἀπὸ τὸ σπίτι μας. Αὐτὴ εἶδε τὸ πλοῖο ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Μόλις τὸ εἶδεν, ἐφοβήθηκα καὶ ἐφώναξεν τὸν ἄντρα της. Μετὰ ἀπὸ μίαν ὥραν ἤρθασιν ἀεροπλάνα καὶ μᾶς ἔσυρναν (ἔριχναν) πόμπες. Ἡ θεία μᾶς ἔριχνε πέτρες νὰ ξυπνήσουμε, νὰ βγοῦμε ἔξω. Ἐμεῖς ἐπήγαμεν καὶ τὴν ἐρωτήσαμεν τί εἶχεν γίνει καὶ μᾶς εἶπεν: Μᾶς ἔκανεν εἰσβολὴν ὁ Τοῦρκος.

Ἡ μητέρα μου δὲν μπόρεσε νὰ πιάσει (πάρει) τίποτε ἄλλο ἀπὸ δυνὸ παγούρια νερό. Πήραμεν μιὰ μπατανία καὶ τὴ μικρὴν τὴν ἀδελφήν μου καὶ ὁρμήσαμεν ἔξω. Τὴν κρατοῦσα ἀπὸ τὰ χερία. Ἐπηγαίναμεν ἀπὸ δέντρο σὲ δέντρο καὶ ἐβρόχκαμεν μίαν σπηλιάν. Ἐκεῖ ἐμείναμεν τρεῖς ἡμέρες μόνον μὲ νερόν. Μετὰ ἔπιασαν φωτιές, μᾶς περικυκλώσαν οἱ φωτιές,

δὲν ἐμπορούσαμεν νὰ βγοῦμεν ἔξω. Ἦρθασιν ἄνθρωποι, σβῆσαν τὶς φωτιές. Ἐγινεν γιὰ μισὴν ὥραν ἐκχειρία καὶ ἐφύγαμεν ἀπὸ τὴν σπηλιάν. Ἐπήγαμεν στὸ σπίτι τῆς θείας μου, ἐφάγαμεν. Ἐμεῖς ἐπήγαμεν κάτω στὸ σπίτι μας νὰ τὸ σκουπίσουμε, νὰ στρώσουμε. Καὶ ἐβρόχκαμεν τὸ σπίτι μας χαλασμένο. Ἐπεσεν ἡ πόμπα... Μετὰ ἐπήγαμεν σ' ἕνα σπίτι νεόχτιστο, χωρὶς παραθύρα, χωρὶς πόρτες. Ἐμείναμεν λίγες ἡμέρες ἐκεῖ... Μετὰ ἕνας στρατιώτης ποῦ ἦταν ἐκεῖ, μᾶς εἶπεν ὅτι θὰ γίνει εἰσβολὴ μὲ τὰ πλοῖα. Ἐμεῖς ἐφύγαμεν καὶ ἐβγήκαμεν στὸν Πενταδάκτυλον. Ἐνα μίλι πρὶο κάτω ἀπὸ τὸν Πενταδάκτυλον εἶχεν σπηλιές. Ἐκεῖ ἐμείναμεν πάλι μόνον μὲ τὸ νερόν, γιὰτὶ δὲν εἴχαμεν μαζί μας τίποτε.

- Ἦτανε κι ἄλλος κόσμος ἐκεῖ;

- Ἦμαστε πολλὲς γυναῖκες, οὐλὴ ἡ γειτονία μας, καὶ ἡ πάνω γειτονία καὶ ἡ κάτω γειτονία. Ἡ πάνω γειτονία ἦμαστε μαζί, θεῖες, συγγένισες.

- Οἱ ἄντρες ποῦ ἦταν;

- Οἱ ἄντρες...καὶ κείνοι μαζί μας. Οἱ ἄντρες ἦταν ἔξω ἀπὸ τὶς σπηλιές καὶ προσέχανε. Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ μωρὰ (παιδιὰ) ἦταν μέσα...Μιὰ στιγμὴ μᾶς ἔλειψε τὸ νερόν. Εὐτυχῶς εἴχαμεν τ' ἀδερφοῦδια μας καὶ τοὺς ἐστείλαμεν. Ἐπήγασι μέσα στ' ἀεροπλάνα, κάτω στὸ χωριό, καὶ μᾶς ἐφεραν νερόν.

- Γιὰ πές μου, Δήμητρα, κανέναν δὲν ἀντιστάθηκε στοὺς Τοῦρκους; Οἱ στρατιῶτες ποῦ ἦταν;

Σχέδιο 'Ανδρέα 'Ερωτοκρίτου, 12 χρονών

– Δεν είχαμεν όπλα. Οί στρατιώτες ήτανε πάνω στόν Πενταδάχτυλο και δέν μπορούσανε νά φύγουνε από κεί γιατί οί Τούρκοι θα έμπαίνανε μέσα.

– Δεν είχατε καθόλου όπλα;

– Όχι, δέν είχαμεν... Μέσα στην σπηλιάν πού ήμαστε, άξαφνα μās περικύκλωσαν φωτιές κι' έμπήκεν ό καπνός ούλος μέσα στην σπηλιάν. Τρείς γυναίκες φοβηθήκασιν. Οί άνθρωποι κόψανε τις χαρουπιές πού ήτανε εκεί με τὰ χέρια τους και με τὰ πόδια τους, έμπήκαν μέσα στην φωτιά... Έμείναμεν εκεί τρείς ημέρες. Μετά έσταμάτησαν τὰ πλοία. Έπήγαμεν στὰ σπίτια μας. Έμεις έπήγαμεν στή θεία μας, νά λουσοῦμεν, γιατί στό σπίτι μας είχε πέσει πόμπα. Καί ήρθασιν οί στρατιώτες και μās είπασιν: «Φύγετε γρήγορα, έρχονται οί Τούρκοι». Έμεις δέν εξέραμε τί νά κάνομεν. Μās είπασιν: «Τίς γυναίκες δέν τίς κάνουνε τίποτε, τούς άντρες τούς κατακόβουσιν». Φύγαμε οί άντρες και έπήγαμεν ούλες σέ μιάν κάμαρη. Ούλο τó χωριό σέ μιάν κάμαρη. Η κάμαρη ήταν κανονική. Εκλειδώσαμεν την πόρταν...Αυτοί έχτυπούσαν την κάμαρη, ν' ανοίξει. Εύτυχώς είχαμεν έναν γέρον μαζί μας, πού ήξερεν τούρκικα. Μίλησεν εκείνος και είπεν πώς είμαστε μόνον γυναίκες και άνοιξαμεν. Μās έβγαλαν έξω. Έμεις εφοβόμαστε και έκλαίαμε. Έκείνοι μās έλεγαν « Μή φοβάστε, δέν έχει τίποτε». Μετά από μισήν-ώραν έφωνάξασιν ούλο τó χω-

ριό και μās έφυνάξασιν στην έκκλησιά. Έφεραν φορηγὰ αυτοκίνητα και μās πήγαμε στό Μπογάζι. Η ώρα 8 ήμαστε στό Μπογάζι. Εκεί κάτσαμε 1-2 ώρες. Είπανε ότι θα μās κόψουνσι (σκοτώσουν) μέσα στ' αυτοκίνητο, όπως ήμαστε. Δεν μās έκοψαν όμως. Μās πήραν στὰ σπίτια μας. Η ώρα 12 μετά τὰ μεσάνυχτα έφτάσαμεν στὰ σπίτια μας. Έμείναμεν εκεί, γιατί έλέγανε ότι δέν θα μās έκαναν τίποτε. Μετά έρχονταν οί Τούρκοι και έκαναν έρευνα. Τρείς φορές την ημέρα έκαναν έρευνα.

– Τούς άντρες τί τούς έκαναν;

– Πιάναν τους, αφήναν τους. Μετά από τρείς ημέρες πήραν τους ούλους στην Τουρκία. Πιάσαν και τόν αδερφό μου, 13 χρονώ. Τόν έδέσασιν πίσω τὰ χέρια και τόν έβάλασιν μέσα στό φορηγό νά τόνε πάνε στην Τουρκία. Η μητέρα μου δέν τούς εφοβήθηκεν κι' έβαλεν τις φωνές. Την έκατάλαβεν ό οδηγός και την ερώτησεν: 'Ιντ' έχεις κόρη και φωνάζεις; Λαλεί τον: Τό μωρό μου τί τó έβάλατε μέσα στό φορηγό; Τί ξέρει ετοῦτο από πόλεμο; Λαλεί της: Ποιό είναι; Ετοῦτο. Εξαιτίας τού αδερφού μου κατέβασαν κι' άλλα παιδιά πού ήτανε μαζί του.

– Τί σās έκαναν μετά;

– Μās πιάσανε κι εμάς και μās έπήγαμε στό σχολειόν μας. Εκεί έσυνάξασιν ούλες τις γυναίκες, γερόντισσες, γερόντους, κοροῦδες, μωρά, μās βάλανε σέ λεωφορεία και μās πήγαμε στό Τριμῦθι. Εκεί έβρήκαμεν τις

Τριμυθιές μέσα στὰ σχολεία και τις έκκλησιές. Απ' έξω ήτανε οί Τούρκοι και τις προσέχανε. Μετά φέρανε άλλα λεωφορεία, μās βάλανε μέσα και μās έφεραν έδω, στην πράσινη γραμμή, στους δικούς μας. Γραφήκαμε στους πρόσφυγες κι' ήρθαμεν έδω, στό Σταυρό.

Η Νίκη, ή αδερφούλα της Δήμητρας, έχει τελειώσει τó σχέδιό της και τó φέρνει. Η Νίκη είναι 4 χρονών.

– Τί ζωγράφισες Νίκη;

– Τό πλοίο, τούς Τούρκους, πού τó είδαμε όταν ήμαστε στίς σπηλιές τού Πενταδάχτυλου, πού κρυφτήκαμε.

Τα παιδιά δέν ξεχνούν. Οί μνήμες χαράζονται ανεξίτηλα μέσα τους. Η Νίκη ήταν τότε 3 χρονών.

Ο Άντρέας Έρωτοκρίτου είναι 12 χρονών, από τη Μόρφου. Τό σχέδιό του είναι καθαρό, λεπτομερειακό, με έντονα χρώματα. Όλα τὰ χώρεσε ό Άντρέας στό χαρτόνι του: σπίτια, δέντρα, τάνκς, στρατιώτες, τουφέκια άεροπλάνα. Ψηλά, στην άκρη, ένας μισός ήλιος κατακόκκινος με μάτια, μύτη, στόμα. Καί από πη μιάν άκρη τού χαρτονιού ως την άλλη είναι γραμμένο με έντονα μπλε και κόκκινα γράμματα: Ζήτω ή Κύπρος και ό Μακάριος.

Έκεί κοντά είναι και ή μάνα τού Άντρέα, ή Σοφία Έρωτοκρίτου, μαζί μ' έναν άλλο γιό της, 16 χρονών, πού είχε πιαστεί αιχμάλωτος. Τό άγόρι δέν μοιάζει φυσιολογικό. Τό βλέμμα, ή έκφραση, ή όμιλία και γενικά ή συμπεριφορά του δείχνουν κάποιο σάλεμα μέσα του.

– Τί σου 'καναν οί Τούρκοι;

– Μόλις μās έπιασαν από τὰ σπίτια μας, μās έπήγασι στού Πανλίδη. Μās είχαμε δέσει τὰ χέρια πίσω και τὰ μάτια μας.

– Ήσαστε πολλά παιδιά στή δική σου την ηλικία;

– Έπιασαν έμένα και τόν αδερφόν μου. Μόλις μās έπήρασι στού Πανλίδη, ύστερα από ένα μήνα μās μετακοινήσασι. Η ώρα ήτανε δωδεκάμιση τη νύχτα. Λέμεν τους: Πού θα μās πάτε τώρα; Μās λέσι: Ούλους σας στή σφαγή.

– Πόσοι ήσαστε;

– Καμιά πεντακοσαριά άτομα: άντρες, άγόρια, νεαροί. Ύστερα είχα έναν φίλο Τουρκοκύπριον εγώ και τόν ρώτησα: «πού θα μās πάτε τώρα; Λαλεί μου: «Μή φοβάσαι. Θα σās μετακοινήσουνσι, θα σās πάνε άλλου, στὰ Άδανα». Ύστερα ήρθε διαταγή από 17 χρονώ και κάτω δέν θα πάνε

στά Ἀδανα. Ἀπὸ 18 μέχρι 50-55 θὰ πᾶνε στὰ Ἀδανα, 60-65 δὲν θὰ πᾶνε. Ὑστερα πήρανε ἐκείνους ποὺ θὰ πηγαίνανε στὰ Ἀδανα. Ἐδέρνανε καὶ κάμποσους, δείρασι καὶ τὸν ἀδερφόν μου.

— Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ξύλο σᾶς ἔκαναν καὶ τίποτε ἄλλο;

— Μᾶς γυρίζανε τὰ κοντάκια πάνω μας καὶ μᾶς χτυπούσανε μὲ τὰ κοντάκια.

— Ἐσένα σὲ χτυπήσανε;

— Ὅϊ πολὺ... ἐπειδὴ εἶχα φίλον τὸν Τουρκοκύπριον. Μετὰ μὲ πήρασι ξανὰ στοῦ Παυλίδη. Μετὰ ξανὰ μᾶς μετακοῦνησαν καὶ μᾶς ἐπήγασι στὴν Κεό. Μετὰ τὴν Κεό μᾶς ἐπήγασι στὸ Σαράϊο, μετὰ ξανὰ στὴν Κεό, ἀπ' τὴν Κεό στὸ Σαράϊο πάλι κι' ἀπ' τὸ Σαράϊο μᾶς ἔξαπολύσανε.

— Ἦρθατε ἐδῶ;

— Ναί, ἦρθαμε ἐδῶ, στὸν καταναλισμὸν.

— Ἐδῶ πηγαίνεις στὸ σχολεῖο;

— Ὅϊ. Τὸν ἀδερφόν μου τὸν ἐδείρασι πολλὰ.

Τὸ μυαλό του ἔχει σκαλώσει ἐκεῖ ... στὸ ξύλο ... Ὅ,τι καὶ νὰ τὸν ρωτήσεις, ἐκεῖ γυρίζει.

— Ὁ ἀδερφός σου ἔμεινε ἐκεῖ;

— Ὅϊ, ἐφύγαμεν μαζί.

— Πόσω χρονῶν ἦταν;

— Δεκαοχτὼ χρονῶν.

— Δηλαδή ὅσους ἦταν πάνω ἀπὸ 17 χρονῶν, τοὺς ἔδεραν;

— Ναί.

— Ἐπαθε τίποτα ὁ ἀδερφός σου;

Ἡ Σοφία Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἐκεῖ δίπλα καὶ παρακολουθεῖ τὴ συζήτηση. Δὲν κρατιέται ἄλλο, θέλει νὰ μιλήσει γιὰ τὸ παιδί τῆς.

— Μᾶς ἔδειχνε τὰ σημάδια ὁ γιός μου πάνω στὸ κορμί του. Τὸν ἔχτυπούσανε στὸ κεφάλι πολλὰ. Μᾶς ἔλεγε ὅτι τοῦ δίνανε χασίσαι...

— Χασίσαι; Πότε; Μετὰ ἀπὸ τὸ ξύλο;

— Ὅχι, πρὶν. Τοὺς δίνανε χασίσαι γιὰ νὰ μὴν καταλαβαίνουν τίς ξυλιές. Λέγει μου ὁ γιός μου: «Μάνα μου, ὅταν ἐπίναμεν ἐκεῖνο, δὲν ἐνιώθαμεν τίς ξυλιές. Μᾶς ἐδέρνασι πολὺ, πάρα πολὺ, μᾶς ἐκάνανε μαύρους ἀπὸ τὸ ξύλο», λέει μου ὁ γιός μου ὁ μέγας.

— Τὸς ἀναγκάζανε νὰ πάρουν τὸ χασίς;

— Ναί. Τοὺς ἐποτίζανε ἀπὸ κεῖνο γιὰ νὰ μὴ νιώθουνε τίς ξυλιές. Ὁ μέγας μου γιός ὅταν ἐκουρεύτηκεν γιὰ νὰ πάει τώρα στρατιώτης, τὸ κεφάλι του ἦτανε ὅλο σημάδια. «Τί ἔπαθες, γιέ μου;» λαλῶ του. «Ἀπὸ τὸ ξύλο, μάνα μου, ποὺ μὲ ἔχτυπούσαν οἱ Τοῦρκοι», λαλεῖ μου. Τράβηξεν πολλὰ βάσανα ὁ γιός μου.

Τὰ πιὸ μεγάλα, ἀπὸ ἑπτὰ μέχρι δώδεκα χρονῶν, ζωγραφίζουν τάνκς, στρατιῶτες, πλοῖα, ἀεροπλάνα, μπόμπες, ἀλεξιπτωτιστές... πλῆθος ἀλεξιπτωτιστῶν ποὺ γεμίζουν ὁλόκληρο τὸ χαρτόνι... Οἱ φοβερὲς εἰκόνες ἀναβιώνουν μέσα ἀπὸ τὰ παιδικὰ σχέδια... Τὰ σχόλιά τους εἶναι ἀμείλιχτα. Μιλᾶνε γιὰ στρατιῶτες ποὺ δὲν ἔχουν ὅπλα καὶ φωνάζουν... γιὰ στρατιῶτες ποὺ προσπαθοῦν νὰ ρίξουν ἀεροπλάνα μὲ τὰ μαρτίνια, μιλᾶνε γιὰ πολυβόλα χαλασμένα... γιὰ ἀντιαεροπορικὰ ποὺ δὲν ἔχουν ἔξαρτύματα... Τὰ παιδιά δὲν ξεχνοῦν... Καὶ εἶναι ἀνελέητα... Οἱ πιὸ ἀμείλιχοι δικαστές... Ἴσως γιὰ αὐτὰ πληρώνουν περισσότερὸ τίς ἐγκληματικὲς παραφροσύνες τῶν μεγάλων...

Τετάρτη, 2 Ἰούλη, στὸ Προεδρικό. Μέσα στὰ χαλάσματα παίζει ἓνα παιδί. Εἶναι ὁ Αἰμίλιος, ὁ ἐγγονὸς τοῦ κηπουροῦ.

— Ἀπὸ ποιὸ χωριὸ εἶσαι Αἰμίλιε;

— Ἀπὸ τὸν Ἅγιον Παῦλον.

— Θυμᾶσαι τὴν εἰσβολή;

— Ἐγὼ ὅταν ἔγινεν ἡ πρώτη εἰσβολή, ἐξεκινήσαμεν ὅλοι μὲ τὸν πατέρα μου καὶ τὴν μητέρα μου γιὰ νὰ πάμε στὸ χωριό. Σὰν ἐπηγαίναμεν, ἐβροήκαμεν στρατιῶτες ποὺ ἐπολεμοῦσαν. Εἶχασιν ὅπλα. Περιοῦσαν ἀεροπλάνα κι' ἔσυρναν (ἔριχναν) πόμπες καὶ οἱ στρατιῶτες ἔκρουζαν (καίγονταν). Εἶδαμεν καὶ ἓναν στρατιώτην ποὺ ὅταν τοῦ ἔριξαν τὴν πόμπαν, ἔκρουξεν καὶ ἀπὸ τὸν φόβον του τοῦ ξέφυγεν τὸ κόπριν του...

— Τί ἄλλο εἶδες, Αἰμίλιε;

— Ὅταν ἐπηγαίναμεν, εἶδαμεν καὶ ἓναν ἄλλον ἄνθρωπον ποὺ ἦτο σκελετὸς (νεκρός).

— Φοβήθηκες;

Ἡ μαμά μου φοβάται.

— Ἄν ξανάρθουν οἱ Τοῦρκοι τί θὰ κάνεις;

— Τί θὰ κάνω; Θὰ πάρω ἓνα μαρτινούδι καὶ θὰ τοὺς σκοτώσω...

Ὁ Αἰμίλιος εἶναι ὀχτὼ χρονῶν καὶ θέλει νὰ πάρει ἓνα μαρτινούδι καὶ νὰ σκοτώσει τοὺς Τοῦρκους, ἂν ξανάρθουν. Τὰ παιδιά μεγάλωσαν ξαφνικὰ πολὺ στὴν Κύπρο. Ἐγιναν πιὸ μεγάλα ἀπὸ τοὺς μεγάλους. Μιλοῦν, ζωγραφίζουν, ἐκφράζονται, κρίνουν. Οἱ μεγάλοι ξεχνοῦν. Τὰ παιδιά θυμούνται... Ἴσως κάποτε ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴν Κυπριακὴ τραγωδίαν νὰ ξεπηδήσει ἀπ' τὰ παιδικὰ δημιουργήματα. Κι' ἴσως οἱ μαρτυρίες τοῦτες τῶν παιδιῶν νὰ γίνουν ἀργότερα δίδαγμα καὶ μελέτη ὅσο καμιὰ ἄλλη πηγὴ...

Ἐλση Μαλικιέντζου

ΕΝΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΘΕΣΜΟΣ

Ἐνὰς ἀπὸ τοὺς θεσμοὺς ποὺ εἰσήγαγε μὲ ἐπιτυχίαν καὶ ἐπέβαλε ἡ Ἐμπορικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος εἶναι καὶ οἱ Αὐτοκινητοτράπεζες. Στὴν χώρα μας πρωτοχρησιμοποιοῦντο τὸ 1957, ἀποδείχθηκαν πολὺ ἐξυπηρετικὲς γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν μικρῶν πόλεων καὶ χωριῶν, ὅπου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἴδρυση μονίμων τραπεζικῶν Καταστημάτων, καὶ ἀργότερα βρῆκαν μιμητὲς καὶ ἀπὸ ἄλλα πιστωτικὰ ἰδρύματα.

Πρόκειται γιὰ κινήτὰ τραπεζικὰ Καταστήματα, ἐγκατεστημένα σὲ κατάλληλα διαρρυθμισμένα μεγάλα αὐτοκίνητα, τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦν προκαθορισμένα δρομολόγια, γνωστὰ στὸ κοινὸ ποὺ ἐξυπηρετοῦν, καὶ σταθμεύοντας διεκπεραιώνουν κάθε τραπεζικὴ ἐργασία, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ μόνιμα τραπεζικὰ Καταστήματα. Δέχονται, δηλαδή, καταθέσεις, ἀνοίγουν πιστώσεις, προεξοφλοῦν γραμμάτια, ἐκδίδουν ἐπιταγὲς ἢ ἐντολές, ἐξαργυρώνουν ἐπιταγὲς ἢ συναλλάγμα, κλπ.

Ἔτσι, χάρις στὶς Αὐτοκινητοτράπεζες, χιλιάδες κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου μποροῦν νὰ πραγματοποιήσουν ἄνετα ὁποιαδήποτε τραπεζικὴ ἐργασία κοντὰ στὸ σπίτι τους κερδίζοντας χρόνον καὶ κόπον. Γιατὶ μὲ τὴν κάθε Αὐτοκινητοτράπεζα μετακινεῖται ἡ ἴδια ἡ Ἐμπορικὴ Τράπεζα κι' ἐρχεται στὴν πόρτα τοῦ ἀγρότη τοῦ χωρικοῦ, τοῦ κατοίκου τῆς ὑπαίθρου, ἀπαλλάσσοντάς τον ἀπὸ τὴν φροντίδα νὰ κατεβῇ ἐκεῖνος στὴν πόλιν γιὰ νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ.

Ἡ Ἐμπορικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος διαθέτει σήμερον 45 Αὐτοκινητοτράπεζες μὲ τίς ὁποῖες ἐξυπηρετεῖ ὑποδειγματικὰ τοὺς κατοίκους 600 περίπου μικρῶν πόλεων καὶ χωριῶν τῆς πατρίδας μας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Του 'Αργύρη 'Εμμανουήλ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Ι. Κε 'Εμμανουήλ, σάν ένας από τούς κυριότερους εκπραστές της γαλλόφωνης Μαρξιστικής σχολής, θά θέλατε νά μās επίσημάνετε τὰ κυριότερα σημεία της θεωρητικής εξήγησης του καπιταλιστικού τρόπου ανάπτυξης που στηρίζεται σέ μιὰ διάκριση μεταξύ κεντρικών και περιφερειακών σχηματισμών (που διακρίνει, δηλαδή, μέ κοινωνικοοικονομικά κριτήρια χαρακτηρισμένα, ένα κέντρο και μιὰ περιφέρεια);

Νομίζω ότι ή διαίρεση των καπιταλιστικών εθνικών σχηματισμών σέ κεντρικούς και περιφερειακούς (όπου μιὰ υπέρ-ανάπτυξη των πρώτων προϋποθέτει μιὰ αντίστοιχη υπ-ανάπτυξη των δεύτερων και «στηρίζεται», όπως λέτε, πάνω σ' αυτήν), δέν αποτελεί θεωρητική αναγκαιότητα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής αλλά μιὰ ιστορική παραλλαγή του.

Ο Μάρξ, όχι μόνο αγνόησε σιωπηρά αυτή τη διαίρεση, αλλά εξέφρασε ρητά την πεποίθησή του γιά τὸ ἀντίθετό της, δηλαδή γιά μιὰ συγχλίνουσα ανάπτυξη. Παράδειγμα, σὸν Πρόλογο της πρώτης γερμανικής έκδοσης του Κεφαλαίου: «ή πιὸ ἀναπτυγμένη βιομηχανική χώρα δείχνει στίς ἄλλες τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντός της», ή σὸ ἀρθρο του στήν New York Daily Tribune, 8.8.1853, όπου ἐξηγεί πὼς τὸ κτίσιμο τῶν σιδηροδρόμων στίς Ἰνδίες θά προκαλέσει ἀναπόφευκτα, εἴτε τὸ ἤθελε, εἴτε δὲν τὸ ἤθελε ή Ἀγγλία, τὴ βιομηχανοποίηση καὶ ἀνάπτυξη τῶν Ἰνδῶν.

Καὶ όχι μόνο ὁ Μάρξ, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι θεωρητικοὶ τῆς ἐποχῆς τῆς δεύτερης διεθνούς, πίστευαν σὲ κάποιο νόμο ἐξισωτικῆς τάσης τῶν ρυθμῶν ἀνάπτυξης. Ὁ νόμος αὐτὸς ἐκδηλωνόταν, 1) σάν συνέπεια τῆς πτωτικῆς τάσης τοῦ ποσοστοῦ κέρδους, πὺ συνεπαγόταν μιὰ φθίνουσα γεωμετρικὴ πρόοδος στίς ἐπενδύσεις καὶ ἐπομένως καὶ στήν ἐπεκταμένη ἀναπαραγωγή, σὲ τρόπο ὥστε ή ἐπιβράδυνση τοῦ προπορευομένου νά

ἐπιτρέπει τὸ πλησίασμα τοῦ καθυστερημένου, 2) σάν ἓνα εἶδος μηχανισμοῦ συγκοινωνούντων ἀγγείων ὅπου ή καθυστερημένη περιοχὴ ἀπορροφῶσε τὸ πλεόνασμα τῶν κεφαλαίων τῆς πιὸ ἀναπτυγμένης.

Πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση, ὁ Λένιν δέν δίστασε νά γράψει σὸν «Ἱμπεριαλισμό, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ» ὅτι ή ἐξαγωγή τοῦ κεφαλαίου ἔχει σάν ἀποτέλεσμα νά ἐπιταχύνει σημαντικὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν χωρῶν πρὸς τίς ὁποῖες κατευθύνεται καί, ὡς ἓνα ὁρισμένο σημείο, νά σταματάει τὴν ἀνάπτυξη τῶν χωρῶν ἀπὸ τίς ὁποῖες προέρχεται.

II. Ὅμως εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Λένιν πὺ διετύπωσε τὴ θεωρία τῆς ἀνισόμερης ἀνάπτυξης.

Ἡ «ἀνισόμερη ἀνάπτυξη» τοῦ Λένιν δέν εἶναι ή μόνιμη ἀνισότητα τῶν ἐπιπέδων ἀνάπτυξης, ἀλλὰ, ἀντιθέτως, ή ἐναλλασσόμενη ἀνισότητα τῶν ρυθμῶν ἀνάπτυξης. Στὸ ὑπόδειγμα τοῦ Λένιν, ὁ κόσμος δέν διαιρεῖται σὲ προκαθορισμένο κέντρο καὶ περιφέρεια πὺ τὸ ἓνα διαιωνίζει τὸ ἄλλο, ἀλλὰ σὲ καπιταλιστικούς σχηματισμούς πὺ σὲ ἀκαθόριστη διαφορικὴ πορεία τους ὑποσκελίζουν περιοδικὰ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἡ κατάσταση στήν ὁποία ἀναφέρεσθε, ἓνός κόσμου παγιοποιημένου σὲ ὁρισμένο κέντρο καὶ σὲ ὁρισμένη περιφέρεια, δέν ἐμφανίζεται στίς ἀναλύσεις τοῦ Λένιν.

Εἶναι λοιπὸν λίγο δύσκολο νά παραδεχθῶμε ὅτι ὅλοι οἱ κλασσικοὶ τοῦ Μαρξισμοῦ, χωρὶς ἐξαίρεση, ἔκαναν ἓνα τέτοιο θεμελιώδες λάθος στήν σύλληψη αὐτῆς ταύτης τῆς δομῆς τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Ἀντιθέτως, ἀν παραδεχθῶμε ὅτι πρόκειται γιά ἓνα ἱστορικὸ καὶ όχι συστατικὸ στοιχεῖο, τότε ἐξηγείται πὼς ὁ μὲν Μάρξ δέν μπόρεσε νά τὸ προβλέψει σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου δέν εἶχε ἀκόμη ἐμφανισθεῖ, ὁ δὲ Λένιν δέν μπόρεσε νά τὸ δεῖ σὲ μιὰ ἐποχὴ πὺ ή διεύρυνση τῶν ἀνισοτήτων εἶχε μὲν ἀρχίσει ἀλλὰ δέν εἶχε ξεπεράσει τὸ κατώφλι τῆς μακροπρόθεσμης κανονικότητας, ὥστε νά ἔχει γίνῃ ἀντικείμενο ἐμπειρικῆς γνώσης.

Ὡστόσο, ἓνα τέτοιο ἔμμεσο λογικὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὸ τί εἶπαν ή δέν εἶπαν ὁ Μάρξ καὶ ὁ Λένιν δέν εἶναι ἀρκετό.

Γεννημένος στήν Πάτρα ἔκανε τίς πρώτες οἰκονομικὲς σπουδές του στήν Ἀνωτάτη Σχολὴ Οἰκονομικῶν καὶ Ἑμπορικῶν Ἑπιστημῶν (ΑΣΟΕΕ). Πολὺ νέος ἐκπατρίσθηκε. Πῆρε μέρος στή δημοκρατικὴ ἀνταρσία τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ στή Μ. Ἀνατολὴ καὶ καταδικάσθηκε σὲ θάνατο. Ἐδῶ καὶ χρόνια εἶναι ἐγκατεστημένος στὸ Παρίσι. Τακτικὸς καθηγητὴς στὸ πανεπιστήμιο τῆς Σορβόνης καὶ οἰκονομικὸς συνεργάτης τῆς «Mode». Θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ φωτισμένους οἰκονομολόγους τῆς Εὐρώπης. Μὲ τὸ βιβλίο του «Ἀνισὴ κατανομῆς», πὺ πρωτογράφηκε στὰ γαλλικὰ πρὶν τέσσερα χρόνια καὶ ἀπὸ τότε κυκλοφόρησε σ' ὅλο τὸν κόσμο μεταφρασμένο σὲ πολλὰς γλῶσσες, ἔκανε μιὰ βαθιὰ τομὴ στή σύγχρονη οἰκονομικὴ σκέψη. Θά κυκλοφορήσει καὶ σὲ ἑλληνικὴ ἔκδοση ἀπὸ τὸν «Ἐξάντα».

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἔχουμε καὶ τὴν ἄμεση ἀντίληψη μιᾶς μακρόχρονης ἱστορικῆς πραγματικότητας πὺ προηγήθηκε ἀπὸ τὴν κατάσταση στήν ὁποία ἀναφέρεσθε καὶ πὺ ἦταν ἀντίθετή της. Ἐπὶ αἰῶνες τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα ἀναπτυσσόταν ἀκριβὺς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα πὺ διατυπώνουν ὁ Μάρξ καὶ ὁ Λένιν. Μὲ μιὰ κεντρόφυγη καὶ όχι κεντομῶλα δυναμική. Ἀντὶ τὸ πλεόνασμα τῆς καθυστερημένης νά ἀπορροφῆται ἀπὸ τὴν προχωρημένη περιοχή, βαθαίνοντας ὅσο πάει καὶ περισσότερο τὴν ἄβυσσο πὺ τίς χωρίζει, ἀντίθετα ὑπερχεῖλιζε ἀπὸ τὴν προχωρημένη καὶ ἔρρεε πρὸς τὴν καθυστερημένη, κάνοντας νά λιγοστεύει διαρκῶς ή ἀπόσταση ἀνάμεσα στίς δυὸ. Ἐνα εἶδος τολικοῦ κορεσμοῦ ἀπώθοῦσε κάθε φορὰ τὸ περιπλέον τῆς καπιταλιστικῆς συσσώρευσης πρὸς τὸν περίγυρο. Οἱ πόλεις τῆς βόρειας Ἰταλίας, τὸν 15ο καὶ 16ο αἰῶνα, ἔστελναν τὰ παραπάνω-σια τὸς κεφάλαια καὶ χρηματοδοτοῦσαν τὴν ἀνάπτυξη τῆς Ὁλλανδίας. Τὸν 17ο αἰῶνα, τὰ ὀλλανδικὰ κεφάλαια χρηματοδοτοῦσαν τὴν πρώτη ἀπογείωση τῆς Ἀγγλίας. Τὸν 18ο καὶ ἀρχὲς 19ου, τὰ ἀγγλικὰ κεφάλαια, μὲ τὴ σειρά τους, πῆγαν καὶ ἀνέπτυσαν τὴ βόρειο Ἀμερικὴ καὶ τὴν Ὁκεανία. Τὸ νερὸ ἔτρεχε ἀπὸ τὴν κορυφὴ καὶ πότιζε τίς πλαγιές.

Ὅταν, στίς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, ή Ἀγγλία εἶχε κιόλας συμπληρώσει τὴ βιομηχανικὴ τῆς ἐπανάσταση, ή ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη δέν τὴν εἶχε ἀκόμη ἀρχίσει. Ὡστόσο, ή ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη δέν ἔγινε ή περιφέρεια τῆς Ἀγγλίας· ἔγινε Ἀγγλία μὲ τὴ σειρά της. Ὁ Μάρξ εἶχε δίκιο νά πιστεύει ὅτι ἀνάμεσα σὸν ἀναπτυσσόμενο καὶ σὸν ὑπανάπτυχτο ή διαφορὰ εἶναι ἀπλῶς διαχρονικὴ.

Τί ἦταν ἐκεῖνο πὺ προκαλοῦσε τόσο γρήγορα τὸν κορεσμὸ τῆς κορυφῆς, σταματοῦσε τὴν ἐσωτερικὴ συσσώρευση καὶ ἀπώθοῦσε κεφάλαια καὶ τεχνολογία πρὸς τίς πλαγιές; Ἡ ἑλλειψη ἐλαστικότητας τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς πὺ, πάνω ἀπὸ ἓνα ὁρισμένο σημείο, ἀποθάρρυνε τίς ἐπενδύσεις. Ἡ χαμηλὴ αὐτὴ ἐλαστικότητα ὀφείλετο στή διατήρηση μιᾶς σχετικῆς στασιμότητας τῶν μισθῶν, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ βιολογικὸ κόστος τῆς ἀναπαραγωγῆς τῆς ἐργατικῆς δύναμης.

Ἡ βασικὴ ἀντίφαση τοῦ καπιταλισμοῦ μπλοκάριζε γρήγορα τὴ λειτουργία του.

Σάν πωλητής ο καπιταλιστής είχε συμφέρον στην ύψωση του καταναλωτικού επιπέδου των μαζών, σάν αγοραστής της εργατικής δύναμης, ο κάθε καπιταλιστής χωριστά περιόριζε όσο μπορούσε τους μισθούς και επομένως άθελά του και την κατανάλωση. Ο εκπατρισμός του πλεονάσματος έβγαζε προσωρινά το σύστημα από το αδιέξοδο. Μόνο προσωρινά. Γιατί οι Ίνδίες δεν είναι ανεξάντλητες και όταν όλες οι Ίνδίες του κόσμου θα είχαν γίνει Άγγλιες, το σύστημα θα είχε «έξαντλήσει πλέον τα περιθώρια ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων που μπορεί να χωρέσει», σύμφωνα με την επιγραμματική διατύπωση του ίδιου του Μάρξ, και θα ήταν ώριμο για την ανατροπή του.

Κάτι συνέβη κατά το τέλος του 19ου αιώνα και το κλασικό αυτό σχήμα του Μαρξισμού έπαιξε να αντανακλά την πραγματικότητα. Αυτό το κάτι ήταν μια ριζική τροποποίηση του συχετισμού των ταξικών δυνάμεων μέσα στις προηγμένες βιομηχανικές χώρες και μέσα στα πλαίσια του αστικού κοινοβουλευτικού κράτους, που είχε σάν αποτέλεσμα το όριστικό ξεκόλλημα της τιμής της εργατικής δύναμης από το επίπεδο της άπλης φυσιολογικής επιβίωσης και ζωώδους, να πούμε, αναπαραγωγής του εργαζομένου. Για να καταλάβουμε τη σπουδαιότητα αυτού του γεγονότος, αρκεί να σκεφθούμε ότι ο έργατικός μισθός ήταν επί χιλιετίδες το πιό σταθερό οικονομικό μέγεθος που υπήρχε στον κόσμο. Η αγοραστική δύναμη του μέσου Ευρωπαίου εργάτη, γύρω στα 1830, πολύ λίγο διέφερε από αυτήν που διέθετε ο μισθωτός του Βυζαντίου, της αρχαίας Ρώμης ή και της Αιγύπτου των Φαραώ. Στον έναμιση αιώνα που ακολούθησε, πολλαπλασιάστηκε χονδρικά επί δέκα.

Το αποτέλεσμα ήταν να αντίστραφούν οι όροι της συσώρευσης σε διεθνή κλίμακα. Η έσωτερική αγορά στις χώρες του κέντρου πήρε μια καλπάζουσα επέκταση. Γκρεμίστηκε κάθε φραγμός στην κεφαλαιοποίηση του κέρδους. Από την άλλη μεριά, η κινητικότητα του κεφαλαίου και η εξακόλουθη εξισωτική τάση του διεθνούς ποσοστού κέρδους έβαλε μπρός τον μηχανισμό της άνισης ανταλλαγής, ο οποίος επιτρέπει στους (μονοπωλιακούς) μισθούς του κέντρου να επιπλήτουν περισσότερο πάνω στον καταναλωτή του τρίτου κόσμου και λιγότερο πάνω στο κέρδος των κεφαλαιοκρατών στη χώρα που τους πληρώνει.

Με άλλα λόγια, η συνδικαλιστική, εξαιρετικά επιτυχής, δράση της εργατικής τάξης του κέντρου έβγαλε, άθελά του, το σύστημα από το αδιέξοδο, εξαλείφοντας την αντίφαση ανάμεσα στις δυο προϋποθέσεις της επένδυσης: διεύρυνση της έσωτερικής αγοράς χωρίς πτώση του ποσοστού κέρδους. Είναι φανερό ότι ένα τέτοιο ξεπέρασμα της αντίφασης μέσα στο μικρό χώρο του κέντρου δεν μπορούσε να επιτευχθεί παρά σε βάρος των λαών που κατοικούν τον πολύ μεγαλύτερο χώρο της περιφέρειας. Έτσι από μία στιγμή και πέρα αντί οι χυμοί να κατρακυλούν από την κορυφή προς τις

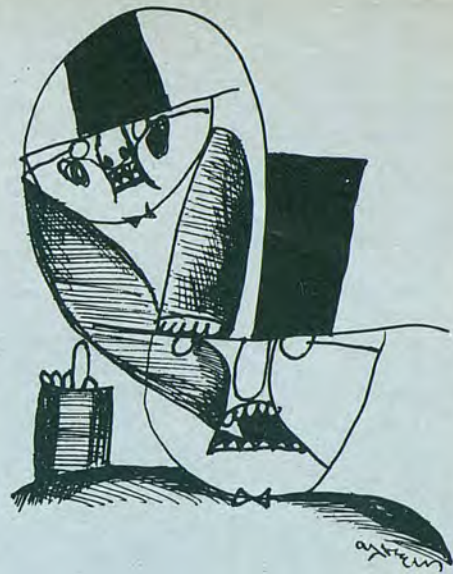
πλαγιές, οι πλαγιές συνθλίβονται για να εκθρέψουν και διογκώσουν την κορυφή την οποία «στηρίζουν». Η πυραμίδα, αντί να πλαταίνει και να ισοπεδώνεται, στενεύει και γίνεται πιό αίχμηρη.

III. Κε Έρμανουήλ, με βάση τις παραπάνω σκέψεις, θα μπορούσαμε να δούμε «ανάπτυξη υπό εξάρτηση»;

Ένας από τους κύριους συντελεστές του φαινομένου που περιέγραψα στάθηκε η αποικιακή και ήμι-αποικιακή εξάρτηση που δεν επέτρεπε να εξαπολυθούν στο έσωτερικό των χωρών που βρίσκονταν κάτω απ' αυτήν οι ίδιες κοινωνικο-πολιτικές δυνάμεις που, στο κέντρο, μετέτρεψαν τις έργατικές τάξεις όρισμένων χωρών στο σύνολό τους σε έργατική άριστοκρατία της γης. Βέβαια κάτω από μια τέτοια εξάρτηση ή ανάπτυξη ήταν αδύνατη.

Αλλά, όπως καταλαβαίνω, σεις δεν με ρωτάτε γι' αυτήν την εξάρτηση, αλλά για κάποιο μετα-αποικιακό φαινόμενο, αυτό που ονομάζουν συνήθως σήμερα νεο-αποικιοκρατική εξάρτηση. Θα σάς σοκάρω ίσως, αλλά όφειλω να όμολογήσω ότι, κάτω απ' αυτήν την έννοια, δεν ξέρω τί περιέχει ή λέξη εξάρτηση. Η μάλλον περιέχει τόσα πολλά ανακατωμένα και άταξινόμητα πράγματα που είμαι ανάκωνος να την χρησιμοποιήσω σάν επιστημονική κατηγορία. Συνήθως, έχει μια πολιτική διάσταση αναφερόμενη σε υπογειές δράσεις και συνεργασίες μεταξύ του ιμπεριαλισμού και των ντόπιων κυρίαρχων τάξεων και μια οικονομική διάσταση αναφερόμενη άόριστα στην κατοχή όρισμένων βασικών βιομηχανικών κλάδων, στις πολυεθνικές εταιρίες, στην τεχνολογία κ.λπ.

Και οι δυο αυτές διαστάσεις καταλήγουν συνήθως σε πρωθύστερες, ταυτολογικές και άκόμα μυθολογικές κατασκευές. Η συνεργασία ντόπιων έκμεταλλευτών ή συνωμοτών φασιστών με ξένους ιμπεριαλιστές δεν σημαίνει αυτή καθ' έαυτήν εξάρτηση των μόν από τους δέ. Είμαι απολύτως βέβαιος ότι ή C.I.A. συνεργάστηκε με τον Παπαδόπουλο τον Άπριλ του 1967. Είμαι λιγότερο βέβαιος για το αν και πόσο ή C.I.A. χρησιμοποίησε τον Παπαδόπουλο ή ο Παπαδόπουλος την C.I.A. Είμαι βέβαιος ότι όρισμένες Άμερικανικές Έταιρίες και ή Άμερικανική κυβέρνηση έκαμαν ότι μπορούσαν για να ρίξουν τον Allende. Είμαι όμως άλλο τόσο βέβαιος ότι αν ό Allende περιοριζόταν στην εθνικοποίηση της Anaconda και δεν πείραζε το ντόπιο κεφάλαιο, θα ήταν άκόμη αυτή τη στιγμή που μιλάμε στη ζωή και στην έξουσία. Κάτω από τις σημερινές συνθήκες, το πιό εξαρτημένο από το NATO και την Άμερική ευρωπαϊκό καπιταλιστικό κράτος είναι αναμφίβολα ή Δυτική Γερμανία. Οικονομικά είναι το πιό ανεπτυγμένο. Είναι ασύλληπτο για την Άγγλία να ψηφίσει ποτέ στα Ήνωμένα Έθνη έναντιόν της Άμερικής στα ζωτικά για την Άμερική θέματα. Κράτη τόσο αδύνατα και τόσο φιλοδυτικά σάν την COTE D'IVOIRE ή το ZAIRE δεν διατάζουν να

διακόψουν τις διπλωματικές τους σχέσεις με το Ίσραήλ την ώρα που ή Άμερική βάζει σε επιφυλακή τις ατομικές της βάσεις προς ύποστηρίξιν του.

Από την άλλη μεριά, αμφιβάλλω αν ή έλλειψη όρισμένων βιομηχανικών κλάδων ή αυτόχθονης τεχνολογίας αποτελεί αυτή καθ' έαυτήν πιότερη εξάρτηση από την έλλειψη πετρελαίου, σιδήρου, λιπαρών ούσιων κ.λπ. Έξ άλλου ή έλλειψη βιομηχανίας και τεχνολογίας είναι ταυτόσημη με την υπανάπτυξη και αν είναι αυτήν την ίδια έλλειψη που όνομάζουμε εξάρτηση δεν βλέπω πώς αυτή μπορεί να γίνει αιτία του έαυτού της.

Όσο για τις πολυεθνικές εταιρίες, έχουμε δυο εύγλωττα άκραιο παραδείγματα: από τη μια μεριά τον Καναδά, όπου δεν υπάρχει κλάδος ή επιχείρηση κάποιας σημασίας που να μην κυριαρχείται απόλυτα από το άμερικανικό κεφάλαιο, και από την άλλη τις Ίνδίες, όπου ή βιομηχανοποίηση υπήρξε κατ' έξοχήν το έργο της έθνικής αστικής τάξης και ή διεύθυνση του ξένου κεφαλαίου σχετικά περιθωριακή. Και όμως ό Καναδάς είναι από τα πιό πλούσια κράτη με έθνικό προϊόν πάνω από 6.000 δολάρια κατά κεφαλήν, ενώ οι Ίνδίες είναι το πιό φτωχό κράτος του κόσμου με έθνικό προϊόν κάτω από 150 δολάρια κατά κεφαλήν.

Νομίζω λοιπόν ότι στη σημερινή περίοδο, αντί ή πολιτική εξάρτηση να καθορίζει την υπανάπτυξη, αντίθετα είναι αυτή ή ίδια μια συνισταμένη πολλαπλών παραγόντων ανάμεσα στους όποιους αποφασιστική θέση κατέχει ό βαθμός της οικονομικής ανάπτυξης.

IV. Ποιός είναι ό ρόλος των κεφαλαίων που μετακινούνται από το κέντρο προς την περιφέρεια;

Υπάρχουν όί άξίες - προϊόν της διεθνούς έκμετάλλευσης, δηλ. της άνισης ανταλλαγής - που μετακινούνται από

την περιφέρεια προς το κέντρο και χάνονται διά παντός, και υπάρχουν και τα σχηματισθέντα κεφάλαια που μετακινούνται από το κέντρο προς την περιφέρεια και παραμένουν κατά το πλείστον ιδιοκτησία του κέντρου. Οι πρώτες δεν εμφανίζονται στα ισοζύγια των διεθνών συναλλαγών, είναι κρυμμένες μέσα στην ίδια τη διάθρηση των τιμών πάνω στη βάση των οποίων καταστρώνονται τα ισοζύγια, και αποτελούν τεράστια ποσά. Άρκει να υπενθυμίσω ότι η πρόσφατη ανόρθωση της τιμής ενός μόνο προϊόντος – του πετρελαίου – έκαμε μια διαφορά της τάξεως των 100 δισεκατομμυρίων δολλαρίων. Τα δεύτερα, αντιθέτως, περνάνε επίσημως μέσω των διεθνών λογαριασμών, αλλά όταν λάβουμε υπ' όψη την ταυτόχρονη έκροη επαναπατριζόμενων κερδών και τοκοχρεωλυσίων προγενεστέρων εισροών, ή καθαρή ετήσια εισροή κεφαλαίων στην περιφέρεια – εκτός Αραβικών χωρών – δεν υπερβαίνει τα 2-3 δισεκατομμύρια δολάρια, είναι, δηλαδή, στο σύνολό της άμελητέα ποσότητα. Αν δε συμπεριλάβουμε τίς Αραβικές χώρες, τότε το καθαρό υπόλοιπο είναι άρνητικό. Δηλαδή έχουμε μετακίνηση κεφαλαίων από την περιφέρεια προς το κέντρο και όχι από το κέντρο προς την περιφέρεια.

Ανεξάρτητα όμως από τα εμπλεκόμενα ποσά, δεν νομίζω, γενικά, ότι ο ρόλος του κεφαλαίου έχει καμιά σχέση με το διαβατήριο του ιδιοκτήτη του. Και στο σημείο αυτό επίσης υπάρχουν πολλοί μύθοι στην κυκλοφορία. Μοναδικό κίνητρο του κεφαλαίου είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους. Αντικειμενική και ανεξάρτητη από τη θέληση του κεφαλαιούχου συνέπεια της επένδυσής του είναι η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Ο Λένιν είχε δίκιο όταν έλεγε ότι η μετακίνηση των κεφαλαίων επιβραδύνει την ανάπτυξη στις χώρες από τις οποίες φεύγουν και την επιταχύνει στις χώρες στις οποίες πάνε. Το λάθος του ήταν ότι πίστευε ότι μια τέτοια μετακίνηση έλάμβανε πραγματικά χώρα. Ο τρίτος κόσμος δεν έμεινε υπανάπτυχτος γιατί πνίγηκε από ξένα κεφάλαια αλλά γιατί τα αποστερήθηκε. Όπως εξήγησα στην όμιλία μου, αν εξαιρέσουμε ορισμένες πρώτες ύλες που τα κεφάλαια είναι υποχρεωμένα να πάνε να τις βγάλουν εκεί που υπάρχουν, τα κεφάλαια δεν συρρέουν στις χώρες όπου οι όροι παραγωγής είναι πιο ευνοϊκοί γιατί οι μισθοί είναι χαμηλοί, αλλά στις χώρες όπου ή αγορά είναι πιο πλατιά γιατί οι μισθοί είναι υψηλοί. Και στην περίοδο που μελετάει ο Λένιν (1870-1914) και σήμερα, τα κεφάλαια μετακινούνται από τη μία χώρα του κέντρου προς την άλλη και όχι από το κέντρο προς την περιφέρεια. Το 1970, σε 70 δισεκατομμύρια δολάρια συσσωρευμένων αμερικανικών επενδύσεων στο εξωτερικό, 50 περίπου δισεκ. ήταν επενδυμένα στις αναπτυσσόμενες χώρες και μόνον 20 στις υπανάπτυχτες. Αλλά από αυτά τα 20, τα πιο πολλά, δηλ. περίπου 14 δισεκ., ήταν επενδυμένα στη λιγότερο υπανάπτυκτη περιοχή, δηλ. στη λατινική Αμερική, και μόνο 2,2 στην Αφρική και 2,1 σε ολόκληρη την Ασία.

Κατά κεφαλήν των περιοχών υποδοχής, οι Αμερικανοί είχαν επενδύσει το 1970 περίπου 75 δολάρια στο κέντρο, 50 στις ήμιαναπτυγμένες χώρες της λατινικής Αμερικής και 2 μόνο στις υπανάπτυχτες Αφρική και Ασία.

Ν. Κε Έρμανουήλ, έχοντας υπ' όψιν μας τον καπιταλιστικό τρόπο ανάπτυξης τον οποίο αναλύετε, θα μπορούσατε να σκιαγραφήσετε το μέλλον των περιφερειακών χωρών και ειδικότερα της Ελλάδος, στα πλαίσια του παγκοσμίου καπιταλιστικού συστήματος;

Νομίζω ότι από την παραπάνω ανάλυση ξεπροβάλλουν αυτόματα και τα στοιχεία απάντησης στο ερώτημά σας. Η κυρία αντίφαση του καπιταλισμού πέρασε από το εθνικό στο διεθνικό επίπεδο. Εκεί ξετυλίγονται οι βασικοί ανταγωνισμοί, εκεί και επαληθεύονται οι νόμοι κίνησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (δπως π.χ. ο νόμος της σχετικής και απόλυτης απαθλύνσης), νόμοι που έπαισαν από καιρό τώρα να επαληθεύονται στο εσωτερικό των αναπτυσσόμενων βιομηχανικών χωρών. Έχουμε ένα σύστημα διεθνών σχέσεων παραγωγής που αναπαράγεται με τον ίδιο περίπου τρόπο που αναπαράγονται οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής και οι τάξεις μέσα στα εθνικά πλαίσια.

Μέσα στο κλασικό υπόδειγμα του καπιταλισμού ο μισθός αναπαράγει τον προλετάριο και το κέρδος αναπαράγει τον καπιταλιστή. Το ίδιο και στον διεθνή τομέα, ή άνιση ανταλλαγή αναπαράγει συσσωρευτικά την προλεταριακή περιφέρεια από τη μία μεριά, το πλούσιο κέντρο από την άλλη. Η φτώχεια εξασφαλίζει τους όρους της εκμετάλλευσης και η εκμετάλλευση αναπαράγει τους ίδιους της τους όρους.

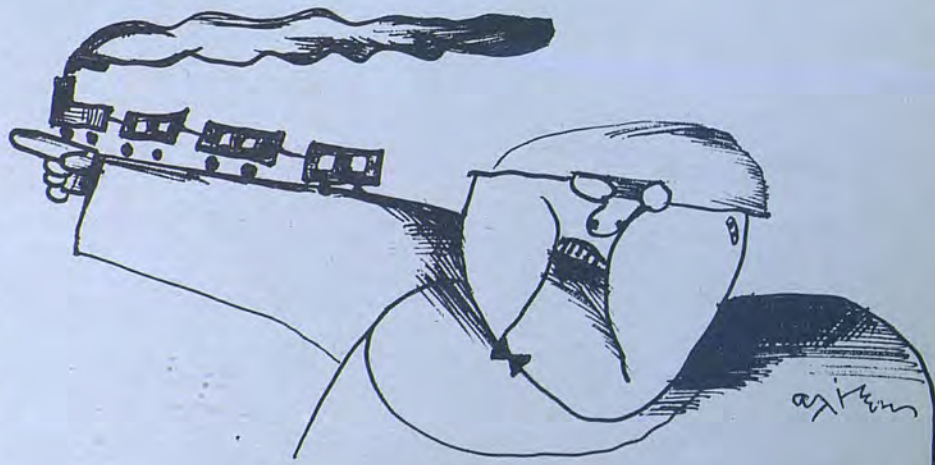
Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες μπορούμε εύκολα να φαντασθούμε ατομικά κρούσματα μετατροπής προλεταρίων σε καπιταλιστές, είναι όμως αδύνατον να συλλάβουμε εξαφάνιση ολόκληρης της τάξης

των προλεταρίων και μετατροπή τους σε καπιταλιστές, αν όχι για τίποτ' άλλο, για τον απλούστατο λόγο ότι μια τέτοια εξαφάνιση θα έσήμαινε αυτόματα εξαφάνιση των ίδιων των καπιταλιστών. Κατά τον ίδιο τρόπο μπορούμε κάλλιστα να φαντασθούμε το ένα ή το άλλο κράτος, κάτω από ιδιαίτερα ευνοϊκές ιστορικές συνθήκες, να περνάει από την περιφέρεια στο κέντρο, είναι όμως φυσικά αδύνατο να αντιμετωπίσουμε τη μετατροπή ολόκληρης της εκμεταλλευόμενης περιφέρειας σε εκμεταλλευτικό κέντρο.

Όσον αφορά ειδικότερα την Ελλάδα, πρόκειται για μια ιδιόμορφη περίπτωση. Ορισμένοι δείκτες την τοποθετούν σε κάποια ενδιάμεση θέση ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια. Με 1.800 δολάρια περίπου εθνικό προϊόν κατά κεφαλήν το 1973, ή Ελλάς ξεπερνάει την Ισπανία και ό συσχετισμός της με την Ιταλία (2.500 περίπου), δηλαδή μιας χώρας που ανήκει σαφώς στο κέντρο, δεν δίνει την εντύπωση ασύγκριτων μεγεθών. Άλλοι όμως δείκτες, αναφερόμενοι άμεσα στις βασικές εθνικές παραγωγικές δυνάμεις, μάς δίνουν ανάγλυφη την εικόνα της υπανάπτυξης.

Έτσι ή σχετική θέση της βιομηχανίας σε ποσοστό εθνικού προϊόντος και κυρίως σε ποσοστό άπασχολουμένου ενεργού πληθυσμού είναι ή τελευταία από όλα τα κράτη του Οργανισμού Συνεργασίας και Οικονομικής Ανάπτυξης (Ο.Ο.Δ.Ε.), εκτός της Τουρκίας. Είναι σημαντικά πίσω όχι μόνο από την Ιταλία, αλλά και από αυτήν την Πορτογαλία, της οποίας το εθνικό προϊόν είναι μόνο 1.250 δολάρια έναντι των 1.800 του ελληνικού. Βρίσκουμε την ίδια εικόνα όταν συγκρίνουμε τα ποσοστά ενεργού πληθυσμού άπασχολουμένου στη γεωργία των τριών κρατών της ούρας του Ο.Ο.Δ.Ε. (εξαιρουμένης πάντοτε της Τουρκίας): 34,1 % στην Ελλάδα, έναντι 28,8 % στην Πορτογαλία και 26,5 % στην Ισπανία.

Δεν είναι δυνατόν, στα πλαίσια αυτής της συνέντευξης, να κάμουμε μια λεπτομερή ανάλυση της ελληνικής πραγματικότητας. Σχηματικά, μπορούμε να πούμε ότι ή ασυμμετρία ανάμεσα στο επίπεδο του εθνικού εισοδήματος και στον παραγω-

γικό έξοπλισμό τής χώρας προέρχεται κυρίως από την ειδική διάθρηση του εισοδήματος και τo δυσανάλογο ειδικό βάρος των μεταναστευτικών έμβασμάτων και άλλων έξω-παραγωγικών πόρων. Κατά τo μέτρο πού θα λάβει κανείς ύπ' όψη του αύτην την ιδιορρυθμία και τούς κινδύνους τούς όποιους έγκυμονεί, οί προβλέψεις γίνονται λιγότερο αισιόδοξες και οί μελλοντικές έξελίξεις τής ελληνικής οίκονομίας, πάνω στη βάση μιās ύποτιθέμενης διατήρησης τού διεθνούς καπιταλιστικού πλαισίου, φαίνονται περισσότερο συνδεμένες και άντικειμενικά άλλη-λέγγυες με τή γενική τύχη τής περιφέ-ρειας.

VI. Ούσιαστικά, δηλαδή, όσον άφορά τo μέλλον των περιφε-ρειακών χωρών, θα μπορού-σαμε νά μιλάμε γιά οίκονομικό και πολιτικό άδιέξοδο.

΄Ασφαλώς.

VII. Τότε, μέσα στόν προσδιο-ρισμό των προϋποθέσεων τής έναρξης τής διαδικασίας αυ-τοδυνάμου οίκονομικής ανα-πτύξεως θα πρέπει να συμ-περιλάβουμε και τo ξεπέρα-σμα τού καπιταλιστικού τρό-που παραγωγής;

Οίκονομική ανάπτυξη δέν είναι τίποτ' άλλο παρά ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, άνάμεσα στίς όποιες, φυσικά, είναι και ή ίδια ή έργατική δύναμη. Έπο-μένως, ανάπτυξη, σέ τελευταία άνάλυση, είναι ποσοτική και ποιοτική ανάπτυξη των εργαλείων ν πού διαθέτει ό εργαζόμε-νος, από τή μιá μεριά, ποιοτική καλυτέ-ρευση τής έργατικής δύναμης, δηλαδή τού ίδιου τού εργαζόμενου, από τήν άλλη. Με άλλα λόγια, ή ανάπτυξη είναι ζήτημα εργαλείων ν και φαιās ούσίας. Και τά δύο, γιά νά αναπτυχθούν, χρειάζονται μιá όρισμένη δαπάνη κοινωνικής εργασίας. Έπομένως γιά νά αυξήσουμε τήν παρα-γωγικότητα τής σημερινής εργασίας χρειάζóμαστε τo συσσωρευμένο πλεόνα-σμα τού προϊόντος τής χροισινής, και αυτό είναι άνεξάρτητο από τίς κοινωνικές σχέ-σεις παραγωγής. Αυτό πού προσδιορί-ζουν οί κοινωνικές σχέσεις παραγωγής είναι τo ποιος αποφασίζει γιά τή διάθεση αυτού τού πλεονάσματος, δηλ. ποιος αποφασίζει γιά τήν επένδυση.

Όμως δέν υπάρχουν παρά μόνο δυό δι-εγεργτικές δυνάμεις τής επένδυσης: ή άγορά από τά κάτω, τo κεντρικό πλάνο από τά πάνω. ΄Η δυναμική τής έμπορευ-ματικής και ή δυναμική τής σχεδιοποιη-μένης οίκονομίας. ΄Η μιá είναι διαμε-τρικά άντίθετη τής άλλης. ΄Η πρώτη αρχί-ζει από τo τέλος, από τήν κατανάλωση. ΄Η διεύρυνσή της, είτε επελθούσα, είτε προσμενόμενη, έλκύει τίς βιομηχανίες κατανλωτικών αγαθών. Όταν αυτές πολλαπλασιασθούν άρκετά, οί υπάρχου-σες ή έν δυνάμει άνάγκες τους γιά μέσα παραγωγής δημιουργούν μιá άγορά δευ-τέρου βαθμού γιά τίς βιομηχανίες πού κατασκευάζουν αυτά τά μέσα παραγω-γής, ύστερα αυτές δημιουργούν τήν

άγορά γιά τά μέσα παραγωγής πού κατα-σκευάζουν τά μέσα παραγωγής, κ.ο.κ. πρòς τά πάνω ως τήν πιò βαριά βιομηχα-νία τής κορυφής. Δεδομένου ότι ή διεύ-ρυνση τής κατανάλωσης συνεπάγεται έλαχιστοποίηση τού έσωτερικού πλεονά-σματος, ό τρόπος αύτός ανάπτυξης προϋποθέτει άνοιγμα τής χώρας στά ξένα καφάλαια και προοπτική άφθονης εισ-ροής των γιά νά αντικαταστήσουν τήν άνεπαρκή έσωτερική κεφαλαιοποίηση.

΄Η άλλη δυναμική είναι άκριβώς τo άν-τίθετό της. Αρχίζουμε θεληματικά από τήν αρχή, δηλαδή με τήν έμφύτευση τής βιομηχανίας των βασικών μέσων παρα-γωγής, τά όποια χρησιμοποιóμε ύστερα γιά νά φτιάξουμε τή βιομηχανία των έν-διαμέσων, με τά όποια φτιάχνουμε στό τέλος τή βιομηχανία των κατανλωτικών αγαθών. Άντί ή άγορά νά διεγείρει τήν παραγωγή, ή παραγωγή δημιουργεί τήν ίδια της τήν άγορά. Μιά τέτοια όμως άνατροπή των συναρτήσεων αποκóβει τή χώρα από τή διεθνή άγορά των κεφα-λαίων ν και έν έλλείψει ξένης χρηματοδο-τήσεως βρισκόμαστε ύποχρεωμένοι νά μεγιστοποιήσουμε τo έσωτερικό πλεόνα-σμα συνθλίβοντας προσωρινά τούς μι-σθούς και τήν κατανάλωση.

Ό πρώτος τρόπος εφαρμόστηκε με έπι-τυχία στό παρελθόν σέ όρισμένες χώρες, κάτω από όρισμένες ιστορικές συνθήκες. Κλασικό παράδειγμα ή βόρειος ΄Αμερική στό τέλος τού 18ου και στά πρώτα δύο τρίτα τού 19ου αιώνα. Χωρίς παραγω-γικό έξοπλισμό και με κακής ποιότητας έργατικά χέρια (καθαρώς ύπανάπτυχτη χώρα σχετικά με τήν τότε Άγγλία), αλλά με δυσανάλογα ύψηλά κατανλωτικά έπίπεδα, οί ΄Ηνωμένες Πολιτείες προσέλ-κναν, έξ αυτού άκριβώς τού λόγου, τά παραπλησία άγγλικά κεφάλαια πού προέρχονταν από τήν απομύζηση των ΄Ινδιων και πού δέν έβρισκαν εύκαιρίες τοποθέτησεως στήν τότε Άγγλία με τήν λόγω των χαμηλών μεροκάματων περι-ορισμένη άγορά της.

Σήμερα όμως πού ή «κατανλωτική κοινωνία» έχει εγκατασταθεί μέσα στίς ίδιες τίς μητροπόλεις και σέ ύψη άπρο-σπέλαστα, και πού τά κεφάλαια έχουν όσες θέλουν εύκαιρίες τοποθέτησης μέσα στόν ίδιο χώρο τού κέντρου, κάθε ιδέα τής περιφέρειας νά συναγωνιστεί τo κέν-τρο στόν τομέα τής άγοράς είναι καθαρή ούτοπία, και ό τρόπος αύτός ανάπτυξης, έστω και άν ήταν επιθυμητός, θα ήταν άπραγματοποίητος, τουλάχιστον σέ με-γάλη κλίμακα, δηλαδή γιά μεγάλες χώρες ή γιά μεγάλο αριθμό χωρών τής περιφέ-ρειας.

Δέν μάς μένει λοιπόν παρά ό δεύτερος τρόπος, ό τρόπος τής σοσιαλιστικής ανά-πτυξης, αύτός πού ξαναβάζει τo άλογο μπρòς από τo κάρο και τόν κόσμο στά πόδια του. Ό τρόπος μέσα στόν όποιο ό άνθρωπος φτιάχνει πρώτα τά εργαλεία ό τo όποιο θα φτιάξει τή μηχανή με τήν όποια θα φτιάξει σέ δέκα ή σέ είκοσι χρό-νια τo κατανλωτικό αγαθό. Κλασικό παράδειγμα αύτου τού τρόπου ανάπτυ-ξης τά πρώτα πεντάχρονα πλάνα τής Σο-βιετικής Ένωσης.

Νομίζω ότι κάτω από τίς σημερινές συνθήκες, δηλαδή τής άβύσσου πού χω-

ρίζει τά κατανλωτικά έπίπεδα κέντρου και περιφέρειας, ή κοινωνικοποίηση τής οίκονομίας, όχι μόνο είναι ό μόνος δρό-μος ανάπτυξης πού άπομένει στήν περι-φέρεια, αλλά και στό τέλος τέλος είναι και ό ταχύτερος, διότι ή ολοκληρωτική κινητοποίηση των εγγώριων πόρων πού συνεπάγεται, τo νοικοκύρεμα τής οίκο-νομίας και ή άποφυγή τού κοινωνικού κόστους τής άναρχικής παραγωγής πού βαρύνει τo καθεστώς τής έλευθερης επι-χείρησης προσκομίζουσιν στόν παραγω-γικό έξοπλισμό περισσότερα από όσα, στήν καλύτερη περίπτωση, μπορεί νά προσκομίσει ή έξωτερική χρηματοδό-τηση.

Είναι, βέβαια, και ό μόνος τρόπος πού λύνει ταυτόχρονα και τά δυό προβλή-ματα, δηλαδή όχι μόνο τήν ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων αλλά και τήν οικ-κειοποίηση τους από τo λαό.

Αυτό όμως δέν σημαίνει, υπό τo πρό-σχημα ότι ή μόνη σωτηρία από τήν ύπα-νάπτυξη είναι ή κατάργηση τής εκμετάλ-λευσης τού ανθρώπου από τόν άνθρωπο μέσα στά έθνικά πλαίσια, ότι είναι άνώ-φελος κάθε αγώνας ένάντια στήν εκμε-τάλλευση μιās χώρας από μιάν άλλη χώρα. ΄Η συνένωση των Άραβικών χω-

ρών και η ύψωση της τιμής του πετρελαίου κλονίζει τον ιμπεριαλισμό και, σε παγκόσμια κλίμακα, μάς πλησιάζει προς την κατάργηση της έκμεταλλευσης του ανθρώπου από τον άνθρωπο περισσότερο από ό,τι θα μάς έπλησίαζε μια κοινωνική επανάσταση στη μία ή την άλλη μεμονωμένη Άραβική χώρα.

Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει τις μελλοντικές εξελίξεις. Άς υποθέσουμε ότι αύριο το ίδιο πράγμα το καταφέρνουν ταυτόχρονα οι υπανάπτυχτες χώρες που εξάγουν την πρώτη πεντάδα ή την πρώτη δεκάδα των πιο ζωτικών πρώτων υλών. Άν λάβουμε υπ' όψη μας τόνες γνωστούς πολλαπλασιαστικούς μηχανισμούς κρίσης που θα εξαπολύσει ένας τέτοιος συγχρονισμός, τίποτε δεν αποκλείει μια ριζική μετατροπή των συνθηκών και μια καλλάξουσα ωρίμανση των δρών της κοινωνικής επανάστασης μέσα στα ίδια τα αναπτυγμένα κράτη του κέντρου, όποτε πολλά από τα προβλήματα που μάς φαίνονται σήμερα άλυτα, θα βρουν, όπως καταλαβαίνετε, μόνα τη λύση τους.

VIII. Κε Έμμανουήλ, πώς θα προσδιορίζατε τις θεμελιώδεις αντιφάσεις μέσα στη δυναμική εξέλιξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής;

Υποθέσατε μια πρωτόγονη φυλή ψαράδων. Μοναδικός κλάδος ή άλμεια, μοναδικό αγαθό το ψάρι. Μία μέρα ή φυλή ανακαλύπτει ότι αν διέθετε μερικές πιρόγες θα μπορούσε να αυξήσει σημαντικά την παραγωγή της. Τί κάνει; Άποσπάει έναν όρισμένο αριθμό ανθρώπων από το ψάρεμα και τούς βάζει να φτιάξουν τις πιρόγες. Άμεσο αποτέλεσμα: ελάττωση της κατανάλωσης, αύξηση της επένδυσης.

Μετά λίγο καιρό διαπιστώνεται ότι ή ελάττωση της κατανάλωσης ξεπέρασε τα άνεκτα όρια. Ένα μέρος από αυτούς που πήγαν να φτιάξουν τις πιρόγες ξαναγυρίζει στο ψάρεμα: Έλάττωση της επένδυσης, αύξηση της κατανάλωσης. Και ούτω καθ' εξής. Η φυλή χειρίζεται την επένδυση και την κατανάλωση σαν δυο αντιστρόφως ανάλογα μεγέθη. Όπως και είναι από τη φύση τους. Μ' αυτόν τον τρόπο ή οικονομία της βρίσκεται σε αδιάρρηκτη ισορροπία.

Υποθέσατε τώρα ότι ξένοι κατακτητές εισβάλλουν και μετατρέπουν τα πάντα σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Είναι φανερό ότι κανένας ιδιωτικός επιχειρηματίας δεν θα πάει να αυξήσει την παραγωγή των ψαρόβαρκων τη στιγμή άκριβώς που ελαττώνεται ή κατανάλωση του ψαριού ή να την ελαττώσει τη στιγμή άκριβώς που ή κατανάλωση του ψαριού άνεβαίνει. Στις υποκινήσεις αυτών που παίρνουν τώρα τις οικονομικές αποφάσεις ή επένδυση είναι εύθωξ ανάλογη προς την κατανάλωση. Και ή πρωτινή ισορροπία σπάει ανεπανόρθωτα. Γιατί είναι υλικώς αδύνατον επένδυση και κατανάλωση να αυξομειώνονται παράλληλα, δεδομένου ότι αποτελούν τα δύο συστατικά μεγέθη ενός δοσμένου συνολικού παραγωγικού δυναμικού.

Κατά κάποια έννοια, ό καπιταλιστής χορεύει κοντρα-τέμπο. Αυξάνει τις επεν-

δύσεις του όταν, λόγω αύξησης της κατανάλωσης, το διαθέσιμο για την επένδυση πλεόνασμα αρχίζει να σπανίζει. Έλαττώνει τις επενδύσεις του όταν, λόγω πτώσης της κατανάλωσης, τα μέσα επενδύσεως υπεραφθονούν.

Αυτή είναι, άπλοποιημένη, ή συγκεκριμένη μορφή που παίρνει κατά τη λειτουργία του συστήματος, ή δομική του αντίφαση μεταξύ κοινωνικής παραγωγής και ατομικής ιδιοποίησης.

Σε όλα τα άλλα συστήματα, οι άνθρωποι παράγουν πρώτα μέσα στα όρια των τεχνικών δυνατοτήτων τους. Καταναλώνουν ύστερα τα διαθέσιμα σύμφωνα με έναν όρισμένο κανόνα διανομής. Στο καπιταλιστικό σύστημα, οι άνθρωποι δεν μπορούν να παράγουν παρά σε συνάρτηση της καμπύλης των πωλήσεων, δηλαδή μιας πρωτινής κατανάλωσης. Το σύστημα της ελεύθερης επιχείρησης είναι το κατ' έξοχήν σύστημα που άντλνει από την κατανάλωση όλο τον δυναμισμό του. Είναι ταυτόχρονα και το σύστημα που, περισσότερο από όλα, τείνει να ελαχιστοποιήσει την κατανάλωση των μαζών. Ό καπιταλισμός προιόνζει συνεχώς το κλαδι πάνω στο όποιο είναι καθισμένος.

IX. Έάν υποθέσουμε ότι στίς υπανάπτυχτες χώρες τα 80% της άξίας του προϊόντος των μυών και του ιδρώτα του προλεταριάτου άπομυζάται από τούς κεφαλαιοκράτες με τη μορφή της υπεραξίας, ενώ στίς ανεπτυγμένες το ίδιο ποσοστό κατέρχεται στο 10% ή και άκόμα ότι το έργατικό προλεταριάτο όρισμένων χωρών έχει να λαμβάνει υπεραξία από τις υπό έξάρτηση χώρες, πώς βλέπετε τις σχέσεις μέσα στην παγκόσμια έργατική τάξη;

Η πώση του ποσοστού της υπεραξίας από 80% σε 10% είναι ένα πράγμα, ή πώση του από συν 10% σε μείον 10% είναι τελώς διαφορετικό πράγμα. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε διαφοροποίηση των θέσεων των διαφόρων τμημάτων του διεθνούς προλεταριάτου άπέναντι στον κοινό έχθρό. Στη δεύτερη, έχουμε πέρασμα ενός τμήματος του διεθνούς προλεταριάτου στη διεθνή έργατική άριστοκρατία, δηλαδή μετατροπή του άρνητη σε κατεστημένο, του άνταγωνιστή σε συνέταιρο. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε ένα υποκειμενικό αδυνάτισμα του προλεταριακού διεθνισμού· στη δεύτερη, την έξαφάνιση της ίδιας της αντικειμενικής του βάσης.

X. Πρόσφατα σε όμιλία σας χαρακτηρίσατε την Γιουγκοσλαβία σαν καπιταλιστική χώρα. Θα θέλατε να θεμελιώσετε τον ισχυρισμό σας αυτόν;

Η γνώμη ότι ή Γιουγκοσλαβία είναι καπιταλιστική χώρα δεν μου άνήκει προσωπικά. Είναι ή γνώμη μιας όλόκληρης

παράταξης Μαρξιστών. Άν είναι πάντα συζητήσιμη, έπαισε από καιρό να είναι κάτι το πρωτότυπο ή το ριζοσπαστικό. Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί, στην συνάντηση της Α.Σ.Ο.Ε.Ε. προκάλεσε τόσο ενδιαφέρον. Έκείνο που είναι κάπως πιο τολμηρό και του όποίου ίσως μπορώ να διεκδικήσω την πατρότητα, διότι το εξέφρασα το 1962 στην Ε.Ρ.Η.Ε. στο Παρίσι, είναι ό ισχυρισμός ότι το Γιουγκοσλαβικό σύστημα δεν είναι, όπως λένε συνήθως, καπιταλισμός χωρίς καπιταλιστές, αλλά καπιταλισμός με καπιταλιστές. Έν παρενθέσει, καπιταλισμός χωρίς καπιταλιστές δεν θα πει τίποτε. Όπως λέγει ό Μάρξ, ό καπιταλιστής δεν είναι τίποτε άλλο παρά ό λειτουργός του κεφαλαίου. Λοιπόν, ή έχουμε κεφάλαιο (σαν κοινωνική σχέση), ή δεν έχουμε. Άν έχουμε κεφάλαιο, έχουμε αναγκαστικά και τούς λειτουργούς του, και αυτοί, κάτω από όποιοδήποτε μανδύα, είναι ουσιαστικά καπιταλιστές.

Συνήθως αυτοί που άρνοούνται τον χαρακτήρισμό του Γιουγκοσλαβικού καθεστώτος σαν καπιταλιστικού στηρίζονται στο ότι δεν υπάρχει ατομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής. Στη σελίδα 1247 του κατά έπάγγελμα τηλεφωνικού καταλόγου του Παρισιού υπάρχει ή πιο έξυπνη διαφημιστική φορμούλα που έχω ποτέ συναντήσει. Προέρχεται από μια έταιρία «leasing», από αυτές που νοικιάζουν στίς παραγωγικές επιχειρήσεις παντός είδους μηχανήματα και έν γένει κεφαλαιονυχικά αγαθά. Η ρεκλάμα αυτή είναι έτσι διατυπωμένη: «C'est l'usage d'un bien qui est generateur de profit et non sa propriéte», δηλαδή: «το κέρδος το γεννάει ή χρήση ενός πράγματος και όχι ή ιδιοκτησία του».

Όταν οι Μαρξιστές καταπιάνονται με την κριτική της πολιτικής οικονομίας βάζουν σαν πρόγραμμα να προχωρήσουν πέρα από το φαινόμενο και να ξεσκεπάσουν την άόρατη πλευρά της πραγματικότητας. Νομίζω ότι ό συντάκτης αυτής της ρεκλάμας βλέπει το κρυμμένο υπόβαθρο των φαινομένων πιο καθαρά από πολλούς Μαρξιστές. Τί άλλο ουσιαστικό περιεχόμενο μπορεί να έχει ή ιδιοκτησία παρά έναν όρισμένο αριθμό δικαιωμάτων και τί άλλο δικαίωμα μπορεί να άποκτήσει κανείς πάνω σε κάτι που δεν καταναλώνεται, δηλ. πάνω σε ένα μέσο παραγωγής, από το δικαίωμά της χρήσης και διαχείρισης; Τί διαφορά κάνει λοιπόν άν αυτό το δικαίωμά διαχείρισης μου το δίνει μια μεταγραφή στο ύποθηκοφυλακείο, ή ένα χαρτί που όνομάζεται μετοχή, ή άν μου το δίνει ένα συμφωνητικό ένοικίασης, όπως μάς το προτείνει ή έν λόγω διαφήμιση, ή άν μου το δίνει ή θέση μου σαν διευθυντικό μιάς «κρατικοποιημένης» επιχείρησης, ή ή ιδιότητά μου σαν μέλους του έργατικού συμβουλίου της;

Η αυτοδιαχείριση του Γιουγκοσλαβικού συστήματος είναι στην ουσία ιδιοποίηση των παραγωγικών δυναμικών, ή όποια, στην καλύτερη περίπτωση, (δηλαδή όταν τα έργατικά συμβούλια έπεμβαίνουν στίς καθαυτό οικονομικές αποφάσεις της επιχείρησης, πράγμα που είναι μάλλον σπάνιο), είναι ιδιοποίηση από μια ομάδα ανθρώπων, και στη χειρότερη

περίπτωση, (δηλαδή όταν τα εργατικά συμβούλια ασχολούνται μόνο με την καντίνα και τα άποδυτήρια του εργοστασίου, πράγμα που είναι το πιο συνηθισμένο), είναι ιδιοποίηση από έναν άνθρωπο, τον διευθυντή. Βρισκόμαστε στους αντίποδες του σοσιαλιστικού συστήματος, μέσα στο οποίο οι παραγωγικές δυνάμεις έχουν περιέλθει στη διάθεση ολόκληρης της κοινωνίας.

XI. Νομίζω ότι αυτό το οποίο παίζει καθοριστικό ρόλο για τον χαρακτήρα του γιουγκοσλαβικού οικονομικού συστήματος είναι το ότι η αυτοδιαχείριση όπως την καταλαβαίνουν οι Γιουγκοσλάβοι είναι δεμένη με την αυτονομία της επιχείρησης και η αυτόνομη επιχείρηση ανακαλύπτει γρήγορα τα συμφέροντά της, τα οποία συχνά είναι αντίθετα από τα συμφέροντα των άλλων επιχειρήσεων. Άρα λοιπόν έχουμε πλέον μεγέθυνση του ρόλου του ανεξαρτήτου παραγωγού εις βάρος του ρόλου της σχεδιοποίησης. Κε Έμμανουήλ, πώς προσδιορίζετε τη σχέση αυτή ανάμεσα στα κέντρα λήψεως αποφάσεων του καπιταλιστικού συστήματος κατά τη διάρκεια των μεταβατικών σταδίων προς το σοσιαλισμό σε σχέση με την κεντρική σχεδιοποίηση ή οποία άσκειται από την πολιτική έξουσία κατά το μεταβατικό στάδιο προς τον σοσιαλισμό;

Πολύ σωστά βάζετε τις συγκεκριμένες συνέπειες της αυτοδιαχείρισης. Μια επιχείρηση μπορεί να κερδίζει είτε με καλύτερη οργάνωση της παραγωγής είτε με καλύτερη οργάνωση της κυκλοφορίας. Δηλαδή, είτε ελαχιστοποιώντας την ποσότητα των μέσων παραγωγής που καταναλώνει κατά μονάδα προϊόντος, είτε αγοράζοντας φθηνότερα τα μέσα παραγωγής της και πουλώντας ακριβότερα το προϊόν της. Στην πρώτη περίπτωση, το κέρδος είναι και κέρδος της κοινωνίας, στη δεύτερη, το κέρδος της είναι, σε κοινωνική κλίμακα, μεταβίβαση αξίας από τη μία τσέπη στην άλλη.

Αλλά δεν είναι μόνον αυτό. Η δυνατότητα άλλοτρωτικού κέρδους μιάς επιχείρησης εις βάρος των άλλων δεν είναι απλώς κάτι το αδιάφορο, το μη θετικό για την κοινωνία. Είναι κάτι το αρνητικό. Πρώτον, διότι ένα μέρος των παραγωγικών συντελεστών που διαθέτει ή κοινωνία, αντί να χρησιμοποιούνται για να παραγάγουν αγαθά, χρησιμοποιούνται για να παραγάγουν πωλήσεις, και έτσι η συνολική ποσότητα των παραγομένων αγαθών είναι μικρότερη από το παραγωγικό δυναμικό. Δεύτερον, διαστρεβλώνονται οι όροι της επιλογής. Η επιχείρηση που έτυχε να διαθέτει τους πιο καπάζους αγοραστές και τους πιο καπάζους πωλητές επιζεί, ενώ τίποτε δεν μάς εγγυάται ότι διαθέτει επίσης τους καλύ-

τερους μηχανικούς και την καλύτερη τεχνική οργάνωση. Η καπιταλιστική λογιστική ρυθμίζει την κοινωνία. Οι πιο αποδοτικές μονάδες εκνικούν τις πιο παραγωγικές.

Η πρώτη συνέπεια αυτής της λογιστικής είναι βέβαια η κακή χρησιμοποίηση των συντελεστών, που, μεταξύ άλλων, οδηγεί στην εξόγκωση του τριτογενούς τομέα και ειδικότερα του πιο παρασιτικού κομματιού του, διαφημίσεις, μεσιτείες κ.λπ. Αλλά υπάρχει κάτι ακόμη χειρότερο, γιατί είναι συσσωρευτικό, και αυτό είναι η μη χρησιμοποίηση, δηλαδή η υποαπασχόληση των συντελεστών. Το κεντρικό πλάνο στη σοσιαλιστική οικονομία παίζει, κατά κάποια έννοια, τον ρόλο του προκαταβολικού αγοραστή. Οι παραγωγικές μονάδες δουλεύουν, κατά κάποιο τρόπο, επί παραγγελία. Αυτό σημαίνει ότι το ρίσκο των παραγωγικών λαθών (που είναι αναπόφευκτο σε οποιοδήποτε σύστημα) το παίρνει η κοινωνία. Ο παραγωγός δεν έχει έτσι κανένα λόγο να μην παραγάγει στο μέγιστο των τεχνικών δυνατοτήτων του. Η εργασία είναι άμεσα κοινωνική.

Ευθύς ως ανεξαρτητοποιηθούν οι παραγωγοί, δηλαδή ευθύς ως οι παραγωγικές μονάδες μετατραπούν σε επιχειρήσεις, ή δυναμική αντιστρέφεται. Η εργασία δεν μπορεί να αναγνωρισθεί ως κοινωνική παρά μέσω της αγοράς. Στην έμπορευματική λογιστική δεν υπάρχει κέρδος πριν από την πραγματοποίηση του προϊόντος. Έτσι κανείς δεν μπορεί να επενδύσει πριν πουλήσει, πράγμα που σημαίνει ότι κανείς δεν μπορεί να αγοράσει πριν πουλήσει. Αν όμως κανείς δεν αγοράζει πριν πουλήσει, έρχεται μία στιγμή που κανείς δεν μπορεί να πουλήσει. Και έτσι, πολύ απλοποιημένα βέβαια, βλέπουμε την διαδικασία της έندογενους τάσης της έμπορευματικής οικονομίας προς την υποαπασχόληση και την κρίση, και εξηγούμε το φαινόμενο των εκατοντάδων χιλιάδων Γιουγκοσλάβων που δεν βρίσκουν δουλειά στη χώρα τους και μεταναστεύουν στη δυτική Ευρώπη.

XII. Δεν θα ήταν δυνατό να τα θεωρήσουμε όλα αυτά σαν τις αναπόφευκτες δυσκολίες της μεταβατικής περιόδου;

Δεν δέχομαι το άλλοθι του «μεταβατικού σταδίου προς τον σοσιαλισμό». Βέβαια όρισμένα από τα εν λόγω φαινόμενα είναι αναπόφευκτα σ' αυτό το μεταβατικό στάδιο, αφού σ' αυτήν την περίοδο εξακολουθεί κατά κάποιο μέτρο να λειτουργεί η αγορά και ο νόμος της αξίας. Αλλά από όσα ξέρω ή γιουγκοσλαβική κατάσταση δεν εμφανίζεται, από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές της, σαν μεταβατική περίοδος αλλά σαν ολοκληρωμένο και διαρκώς τελειοποιούμενο ιδιότυπο σοσιαλιστικό σύστημα με ιδιαίτερους νόμους και ιδιαίτερη λογική. Ο μεταβατικός χαρακτήρας των κοινωνικών σχέσεων πρέπει να περιέχεται ρητά και συστατικά μέσα στις ίδιες τις προοπτικές τους. Για να είναι μεταβατικός, ένας κανόνας πρέπει να αρχίζει να καταργείται (να «μεταβιβάζεται») από την πρώτη μέρα που γεννήθηκε. Αλλιώς τότε τείνει φυσιολογικά να μετατραπεί σε θεσμό. Θα μου πείτε ότι και οι θεσμοί δεν είναι αιώνιοι. Ασφαλώς. Ούτε και θεωρώ το γιουγκοσλαβικό σύστημα σαν αιώνιο. Η διαφορά όμως ενός συνόλου μεταβατικών κανόνων από ένα σύνολο θεσμών είναι ότι οι πρώτοι καταργούνται από τα μέσα, ενώ οι δεύτεροι δεν μπορούν να ανατραπούν παρά μόνο από τα έξω, δηλαδή από μία καινούργια κοινωνική επανάσταση. Γιατί πολύ γρήγορα αυτοί που έχουν συμφέρον στη διατήρηση του status quo οργανώνονται σε κοινωνική τάξη που κάνει ό,τι χρειάζεται για τη θεσμοποίηση του. Το μεταβατικό στάδιο μετατρέπεται σε κοινωνικό καθεστώς.

XIII. Συνοπτικά, ποιά είναι τα τελικά οικονομικά αποτελέσματα, οι κοινωνικές συνέπειες και οι πολιτικές αντανάκλασεις αυτής της κατάστασης;

Στον οικονομικό τομέα το σύστημα της λεγόμενης αυτοδιαχείρισης έχει μία αποδοτικότητα ελαττωμένη όχι μόνο σχετικά με τη σχεδιασμένη οικονομία προς την οποία υποτίθεται ότι μεταβαίνει, αλλά και σχετικά με το σύστημα της ελεύθερης επιχείρησης από το οποίο υποτίθεται ότι απομακρύνεται.

Κατά το μέτρο που προσπαθεί να συμβιβάσει τα άσυμβίβαστα, το σύστημα γίνεται ένα μίγμα από τα μειονεκτήματα των δύο κόσμων χωρίς κανένα από τα αντίστοιχα πλεονεκτήματά τους.

Στον πολιτικο-κοινωνικό τομέα, το σύστημα αφήνει ανέπαφη την άλλοτρίωση του ανθρώπου. Η έμπορευματική κοινωνία άλλοτρωώνει τον άνθρωπο μερικά, μετατρέποντας το προϊόν της εργασίας του σε έμπορευμα. Η κεφαλαιοκρατική κοινωνία, ειδικότερα, τον άλλοτρωώνει εξ ολοκλήρου, μετατρέποντας και την εργατική του δύναμη, δηλαδή αυτόν τον ίδιο, σε έμπορευμα.

Δὲν ἀρκεῖ, λέγει ὁ Μάρξ, νὰ ἀλλάξει τὸ ὕψος τοῦ μισθοῦ, πρέπει νὰ καταργηθεῖ τὸ ἴδιο τὸ μισθοδοτικὸ σύστημα. Στὶς ἀνατολικὰς χώρες, τὸ μισθοδοτικὸ σύστημα, ὄχι μόνον δὲν καταργήθηκε-ἡ δὲν φαίνεται νὰ πηγαίνει πρὸς κατάργηση, ἀλλὰ σὲ ὁρισμένους ἀπ' αὐτὰς ἐνισχύεται. Στὴν κίνηση αὕτη γιὰ περαιτέρω ἀνάπτυξη τῶν «ὕλικων κινήτρων τῆς ἐργασίας» προπορεύεται ἡ Γιουγκοσλαβία.

Μέσα στὸ μισθοδοτικὸ καθεστὼς -εἴτε ἀνατολικὸ εἴτε δυτικὸ- ὁ ἄνθρωπος χάνει τὸν ἑαυτό του. Γίνεται ὁμοιογενὲς εἰσοροή, ἄνώνυμος συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς. Τὸν ἐξετάζουν, τὸν πασπατεύουν στὴν ἀγορὰ ὅπως τὸ ἄλογο. Καὶ βγαίνει ἡ ἀπόφασις: τόσα φράγκα ἢ τόσα δηνάρια. Ἡ ἀποτίμησις εἶναι ἀκριβοδίκαιη ὅπως ὅλες οἱ ἀποτιμήσεις τῆς ἀγορᾶς. Ὅσο πιὸ ἀκριβοδίκαιη καὶ ἀντικειμενικὴ, τόσο πιὸ ἄλλοτρωτικὴ, γιατί τόσο πιὸ πολὺ ὁ ἄνθρωπος μετατρέπεται ἀπὸ ὑποκείμενο σὲ ἀντικείμενο. Καὶ τόσο πιὸ διασπαστικὴ τῆς κοινωνίας καὶ γενέτειρα ἀνταγωνιστικῶν σχέσεων. Ἀπὸ παραγωγοὶ πὺν πολεμοῦνε ὅλοι μαζὶ ἐνάντια στὴ φύση, οἱ ἄνθρωποι γίνονται πωλητὲς στὸ παζάρι -προϊόντος ἢ ἐργατικῆς δύναμης- πού, ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, βρίζονται σὲ ἀντιδικία ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο.

Στὸ Βελιγράδι ἢ στὴν Ἀθήνα, ὁ ἄνθρωπος δὲν συναντᾷ τὸν συνάνθρωπό του σὰν Πέτρος ἢ Παῦλος, ἀλλὰ σὰν ἐργοδότης ἢ μισθωτός, σὰν διευθυντὴς ἢ κλητῆρας, σὰν χειρῶνακτας ἢ μηχανικὸς, σὰν ἀγοραστὴς ἢ πωλητὴς.

Ὁ ἄνθρωπος ξαναβρίσκει τὸν ἑαυτό του ὅταν ἐξαφανίζεται κάθε συσχετισμὸς ἀνάμεσα σ' αὐτὸ πὺν δίνει καὶ σ' αὐτὸ πὺν παίρνει. Ὅταν ἡ δουλειὰ του παύει νὰ εἶναι ἀφηρημένη ποσότητα καὶ ξαναγίνεται ποιότητα συγκεκριμένη καὶ ἀπροσμέτρητη, ὅπως ἦταν στὴν πρωτόγονη κοινοκτημοσύνη. Ὅταν ἀπὸ τὸν καθένα παίρνουμε ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητές του καὶ σὸν καθένα δίνουμε ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες του.

Ἡ μεταβατικὴ περίοδος ἢ εἶναι σύντομη, ρευστὴ καὶ αὐτο-διαλυόμενη, ἢ εἶναι καμουφλαρισμένη παλινόρθωσις. Δὲν ὑπάρχουν τοπικὲς συνθήκες καὶ ἰδιομορφίες. Ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι σύστημα ἀπλό, φυσιολογικό. Σὰν τέτοιο, δὲν ἐπιδέχεται παραλλαγές. Ἀντιθέτως ὑπάρχουν ἀπειροὶ τρόποι ἐκμετάλλευσης καὶ ἀπειρες μορφές καπιταλιστικῶν σχηματισμῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ «ἰδιομορφία τῶν τοπικῶν συνθηκῶν», ὅταν ἀπὸ τακτικὴ γίνεται στρατηγικὴ, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ ἄλλοθι τῆς παλινόρθωσης. Φοβοῦμαι ὅτι σὲ ὁρισμένους ἀπὸ τὶς ἀνατολικὰς χώρες ἡ παλινόρθωσις ἔχει προχωρήσει πέρα ἀπὸ τὸ κρίσιμο σημεῖο. Στὴ Γιουγκοσλαβία ὅλα δείχνουν ὅτι ἔχει συμπληρωθεῖ.

Ἀργύρης Ἐμμανουήλ

Σκίτσα τοῦ Ἀλ. Κυριτσόπουλου

κυκλοφορεῖ

ΟΙ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΟΚΤΩΒΡΙΑΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῆς Κ.Ε.
τοῦ Κόμματος τῶν Μπολσεβίκων
(Αὐγούστος 1917 - Φεβρουάριος 1918)

Εἰσαγωγὴ καὶ σημειώσεις : GIUSEPPE BOFFA

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΝΤΑΣ

κυκλοφορεῖ

"Ὅπου ζεῖς δὲν πατρίζεις...

Οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ πρόσφυγες στὶς
σοσιαλιστικὲς χώρες.

Εἰσαγωγὴ: Μάριος Πλωρίτης
Ρεπορτάζ: Δημήτρης Γουσίδης
Φωτογραφίες: Γιάννης Κυριακίδης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΝΤΑΣ

Μὲ προοπτικὴ
τὴν προσεχὴ «ἀλλαγὴ»

ΟΙ ΙΣΠΑΝΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΚΙΝΟΥΝΤΑΙ ΑΛΛΑ...

Τοῦ Ἄρη Φακίνου

Ὅσοι βιάστηκαν ν'
ἀναγγείλουν μιὰν «ἐπικείμενη
ἀλλαγὴ» στὴν Ἰσπανία – ὅπου
μὲ τὴ λέξη «ἀλλαγὴ»
ὑπονοεῖται ἡ ὀριστικὴ
ἀπομάκρυνση τοῦ φασιστικοῦ
μηχανισμοῦ ἀπὸ τὶς δομὲς τοῦ
ἐνδεχόμενου νέου καθεστῶτος
– ἀναγκάστηκαν νὰ
παραδεχθῶν, ἰδιαίτερα
ὕστερα ἀπὸ τὶς δυὸ πρόσφατες
καταδίκες σὲ θάνατο τῶν
Βάσκων ἀυτονομιστῶν
πατριωτῶν Γκαρμέντια καὶ
Ὁταέγκουι, πὼς ὁ

φρανκισμὸς, ἐντείνοντας τὴν
καταπίεση σὲ ὅλους τοὺς
τομεῖς, κατάφερε νὰ κερδίσει
λίγο χρόνο (μπορεῖ ἐβδομάδες,
ἀλλὰ μπορεῖ καὶ μῆνες), ὥστε
νὰ ἐπιδοθεῖ μὲ μεγαλύτερη
ἄνεση στὸ παιχνίδι τῆς
διαδοχῆς, νὰ σφηνομετρήσει
τὶς παραδοσιακὲς πολιτικὲς
δυνάμεις – ἰδιαίτερα τὴ μὴ
ἐπαναστατικὴ ἀριστερά, τὴν
«προοδευτικὴ» νεοδεξιὰ καὶ
τὴν πανίσχυρη ἐκκλησία – γιὰ
τὸ ἐνδεχόμενο σύναψης μιᾶς
«συμφωνίας κυρίων».

Κύριοι ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τῆς συμ-
φωνίας αὐτῆς εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τῶν πορ-
τογαλικῶν τύπου δονήσεων, τὸ προκατα-
βολικὸ «μάντρωμα» κομμουνιστῶν καὶ
σοσιαλιστῶν στὴ στάνη τῆς νομιμότητος
ποῦ θὰ ἐπιβληθεῖ μὲ βάση τοὺς ὅρους ποὺ
ἔχουν ἤδη θέσει οἱ δυτικοευρωπαϊκὲς κυ-
βερνήσεις – ἰδιαίτερα ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ δυ-
τικογερμανικὴ – μέσα στὸ πλαίσιο τῆς
ΕΟΚ καί, φυσικά, ἡ ἀπαραίτητη Οὐά-
σιγκτον. Ὅλα αὐτὰ τεκταίνονται ὄχι μο-
νάχα μὲ τὴν ἀνοχὴ τοῦ ἰσπανικοῦ στρα-
τοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐσιαστικὴ συμμετοχὴ
στὶς διάφορες ζυμώσεις ἀνώτερων καὶ
ἀνώτατων ἀξιωματικῶν τοῦ στρατεύμα-
τος. Αὐτὸ τὸ γεγονός ἐδῶσε τὸ δικαίωμα
σὲ μερικοὺς παρατηρητὲς νὰ μιλήσουν
γιὰ «πορτογαλοποίησιν» τοῦ στρατοῦ.
Μιὰ προσεχτικὴ ἀνάλυση τῶν γεγονότων
ἀποδείχνει πὼς ἡ πραγματικότητα εἶναι
τελείως διαφορετικὴ.

Ἡ Στρατιωτικὴ Δημοκρατικὴ
Ἑνωσις (UMD) καὶ οἱ «ἄλλοι»

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ τὰ εἰδησεογραφικὰ
πρακτορεῖα ἀνέφεραν (30/7/75) τὴ σύλ-
ληψη ἐννέα Ἰσπανῶν ἀξιωματικῶν, ἔγινε
πολύς λόγος στὸ δυτικὸ τύπο γιὰ κάποιον
«πορτογαλικὸ πυρετὸ» ποὺ ἔχει ἀρχίσει
νὰ προσβάλλει μιὰ μερίδα τοῦ σώματος
τῶν ἀνώτερων καὶ ἀνώτατων στελεχῶν
τοῦ στρατεύματος. Θὰ πρέπει πρὶν ἀπ'

ὅλα νὰ σημειώσουμε ὅτι οἱ συλλήψεις ποὺ
ἔγιναν ἦταν πολὺ περισσότερες. Σύμ-
φωνα μὲ πληροφορίες ποὺ μᾶς ἔδωσε
Ἰσπανὸς ἀντισυνταγματάρχης ποὺ κα-
τόρθωσε νὰ καταφύγει στὴ Γαλλία, οἱ
συλλήψεις ξεπέρασαν κατὰ πολὺ τὶς εἰ-
κοσι καὶ λέγεται, μάλιστα, ὅτι τὶς μέρες
αὐτὲς ἔχουν πάρει τὴ μορφὴ κύματος «εἰ-
δικῶν ἀνακρίσεων» καὶ ἐρευνας γιὰ νὰ
διαπιστωθοῦν οἱ σχέσεις τῶν ἀξιωματι-
κῶν μὲ ἄλλους συναδέλφους τῶν ποὺ εἶ-
χαν ἐκφράσει καὶ παλιότερα τὴ δυσἀρε-
σκεία τους γιὰ τὴν πορεία τοῦ φρανκικοῦ
καθεστώτος, καθὼς καὶ μὲ ἡγέτες πολιτι-
κῶν κομμάτων καὶ σχηματισμῶν.

Πρὶν μιλήσει ὅμως κανεὶς γιὰ «πορτο-
γαλικὸ πυρετὸ», θὰ ἔπρεπε νὰ διαβάσει
ἕνα πολὺ χαρακτηριστικὸ βιβλίο, γραμ-
μένο ἀπὸ τὸ λοχαγὸ Χούλιο Μπούσκετς
(1967, ἐκδόσεις Ἀριέλ, Μπαρσελόνα)
ποῦ, ὅπως φαίνεται, προηγήθηκε κατὰ
πολὺ τοῦ Πορτογάλου συνδέλφου του
Σπίνολα, ἀν' ὅχι στὴ διακήρυξιν τῆς ἀνάγ-
κης ἀνατροπῆς τοῦ φασιστικοῦ καθεστώ-
τος τῆς χώρας του, τουλάχιστο στὴ λε-
πτομερὴ καταγραφὴ τῶν διαφορῶν ἰδε-
ολογικῶν τάσεων τοῦ ἰσπανικοῦ στρατοῦ
καί, κυρίως, στὴν παρουσίαν τῶν «πιὸ
ἐπείγουσάν ἀναγκῶν», ὅπως γράφει,
«γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ἰσπανικὸς στρατὸς ν'
ἀποτελέσει ὁργανικὸ κομμάτι τοῦ ἔθνους
καὶ ὄχι μιὰ παρεμειλημένη ἀπόφυσή του». Τὸ βιβλίο αὐτό, τοῦ ὁποῦ οἱ συγγρα-

φῆας, ἄς σημειωθεῖ, συνελήφθη πέρασι τὸν
Ἰανουάριον καὶ τέθηκε σὲ αὐστηρὸ περι-
ορισμό, μᾶς μαθαίνει πολλὰ καὶ ενδιαφέ-
ροντα πράγματα γύρω ἀπὸ διάφορες
«συζητήσεις» ποὺ ἔχουν γίνει κατὰ και-
ροὺς σὲ κύκλους ἀξιωματικῶν, καθὼς καὶ
τοὺς προβληματισμοὺς τῶν ἀνθρώπων
αὐτῶν, ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὸ ἐνδεχό-
μενο τῆς πτώσης τοῦ Φράνκο ἀπὸ τὴ
σκοπιά, κυρίως, τοῦ ἐπαγγελματία στρα-
τιωτικοῦ.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀξιωματι-
κοὺς ποὺ σήμερα «ἀνησυχοῦν» καὶ κι-
νοῦνται ἀντιπολιτευτικὰ σὲ πολλὰ στρα-
τόπεδα τῆς Ἰσπανίας, ἀλλὰ κυρίως ἐκεῖ-
νοι ποὺ σχημάτισαν τὴ λεγόμενη Στρατι-
ωτικὴ Δημοκρατικὴ Ἑνωσις (UMD), δὲν
εἶχαν καλὰ-καλὰ γεννηθεῖ ὅταν ἀρχισε ὁ
ἐμφύλιος πόλεμος. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ
πίστις τους στὸ φρανκισμὸ δὲν ἔχει περά-
σει ἀπὸ λουτρὸ αἵματος, ὅπως ἐκείνη τῶν
παλιῶν καραβανῶν τῆς Φάλαγγας.
Αὐτὸ, βέβαια, δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς ὠθή-
σει πρὸς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ἰδεολο-
γικὰ ἀνακλαστικὰ τῶν ἀξιωματικῶν αὐ-
τῶν ἔχουν καμιά ἐντονὴ δημοκρατικὴ
χρoιά· ἄς μὴν ξεχνᾶμε πόσο ἀκριβὰ ἔχει
πληρώσει ὁ δικὸς μας τόπος ἀνάλογες
αὐταπάτες. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερίδα, τὰ μι-
σθολογικὰ χάλια τῶν Ἰσπανῶν ἀξιωμα-
τικῶν, μὲ ἐξαίρεση τοὺς καλοβλεπόμενους
τῶν διαφορῶν ἐπιτελείων, εἶναι ἀπερί-
γραπτα. Τὸ βιβλίο τοῦ Χούλιο Μπού-
σκετς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι γιὰ νὰ τὰ
«βγάλει πέρα» ἕνας κοινὸς ταγματάρχης,
εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀσχεῖ καὶ ἕνα δεύ-
τερο ἐπάγγελμα, ποὺ τὶς περισσότερες
φορὲς ἀναζητεῖ στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέα,
σὲ κρατικὲς σχολὲς, ἀκόμα καὶ Πανεπι-
στήμια. Στὸ μεταξὺ, ἐκατοντάδες Ἰσπα-
νοὶ ἀξιωματικοὶ ξημεροβραδιάζονται
στοὺς προθάλαμους τῶν «μεγάλων κεφα-
λιῶν», τῶν «ἄλλων», ὅπως τοὺς ὀνομά-
ζουν, ζητιανεύοντας ἄλλοτε καμιά ὑπεύ-
θυνη θέσιν ποὺ θὰ τοὺς βγάλει ἀπὸ τὸ
ἐπαγγελματικὸ «θάψιμο» καὶ θὰ τοὺς
ἐπιτρέψει ν' ἀξιοποιήσουν τὶς γνώσεις
τους, καὶ ἄλλοτε μιὰ μετάθεση ποὺ θὰ
τοὺς δώσει τὴ δυνατότητα νὰ προχωρή-
σουν μερικὲς σελίδες στὴν Ἐπετερίδα.
Ὅλο αὐτὸ τὸ «ἀλίσιβερίσι» δίνει ἀναπό-
φευχτα στοὺς ἀξιωματικούς αὐτοὺς τὴν
εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσουν τὰ σημερινὰ κα-
θημερινὰ προβλήματα τοῦ ἰσπανικοῦ
λαοῦ καὶ νὰ διαπιστώσουν πόσο ἡ ἐπαγ-
γελματικὴ τους ἀποκατάστασις ἐξαρτιέ-
ται ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ ἀπομάκρυνση τῶν
«ἄλλων», τῶν καραβανῶν τοῦ φρανκι-
σμοῦ.

Μιὰ πολιτικοποίησις
ὄχι σὰν τὶς ἄλλες...

Ὅταν ἰδρῦθηκε ἡ UMD, δὲν εἶχε
παραπάνω ἀπὸ τριάντα μέλη. Σήμερα,
περισσότεροι ἀπὸ χίλιοι ἀξιωματικοὶ
εἶναι ἐπίσημα ἐνταγμένοι στὴν Ἑνωσις
αὐτή, ποὺ κατάφερε μάλιστα, στὶ 12 Αὐ-
γούστου – καὶ ἐνῶ σ' ὁλόκληρὴ τὴ χώρα
εἶχε ἐξαπολυθεῖ ἕνα τρομερὸ κύμα κατα-
πίεσις μὲ κύριον στόχον τὶς διάφορες ἀντι-
στασιακὲς ὁργανώσεις, καὶ ἰδιαίτερα τὸ
FRAP (Λαϊκὸ Ἀντιφασιστικὸ Μέτωπο),
καθὼς καὶ τοὺς πυρῆνες τῶν παράνομων
ἐργατικῶν συνδικάτων – νὰ κυκλοφορή-

σει σὲ πολλά στρατοπεδα ἓνα κείμενο πού ἀνησύχησε ιδιαίτερα τοὺς ἐπιτελικοὺς τοῦ φρανκισμού. Τὰ μέλη τῆς UMD ὑπογραμμίζουν κατ' ἀρχὴν τὴν «καταστροφικὴ ἐπίδραση πού ἀσκεῖ ἡ ἀνώτατη ἱεραρχία πάνω στὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικών», μὰ προχωροῦν πολὺ περισσότερο, τονίζοντας ὅτι ὁ ἰσπανικὸς στρατὸς πρέπει «νὰ πάψει νὰ ἀποτελεῖ δύναμη καταπίεσης τοῦ ἀοπλου ἰσπανικοῦ λαοῦ». Τὸ κείμενο τῆς UMD ἀναφέρει ἐπίσης τὴν ἀνάγκη ὑπαρξῆς μιᾶς «πραγματικῆς διαδοχῆς τοῦ Φράνκο» καὶ τὴ δυνατότητα «διοργάνωσης ἐλεύθερων ἐκλογῶν».

Βέβαια, στὴ συνέχεια, οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἀξιωματικοὶ βάζουνε λίγο φρένο στοὺς μεταρρυθμιστικοὺς ἐνθουσιασμοὺς τῶν, διευκρινίζοντας ὅτι τὰ «ἐσωτερικὰ ἰσπανικὰ προβλήματα, ὅπως καὶ κεῖνα τοῦ στρατοῦ, θὰ ἀπαιτήσουν τελείως ιδιαίτερες λύσεις» καὶ ὅτι «κατὰ κανένα τρόπο δὲν πρέπει νὰ γίνουν παραλληλισμοὶ μὲ ἄλλα στρατιωτικὰ κινήματα». Ἡ προειδοποίηση πρὸς ὅσους κάνουν «πορτογαλικά ὄνειρα» εἶναι ὁλοφάνερη.

Πραγματικά, ἡ ἐξέλιξη τῆς κατάστασης στὴν Πορτογαλία, ἔχει ἐπιδράσει κατασταλτικὰ πάνω στὶς ἐπιθυμίες τῶν ἰσπανῶν στρατιωτικῶν ν' ἀναλάβουν ἀνάλογες πρωτοβουλίες, τουλάχιστον πρὶν ἀποσπάσουν ὁρισμένες ὑποσχέσεις ὑπακόης ἢ «καλῆς συμπεριφορᾶς». Ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῆς παραδοσιακῆς Ἀριστερᾶς. Γιὰ τὴν Ἄκρα Ἀριστερὰ δὲν μπορεῖ, φυσικά, νὰ γίνεταί λόγος. Εἶναι δύσκολη ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνει κανεὶς, γιὰ τοὺς «προοδευτικοὺς» Ἰσπανοὺς στρατιωτικούς, ἡ ἀναζήτηση μιᾶς πλατφόρμας συμβιβασμῶν μὲ μιὰν ἐπαναστατικὴ ὁργάνωση ὅπως τὸ FRAP πού ἔχει στὸ ἐνεργητικὸ τῆς ἀκόμα καὶ ἐκτελέσεις ὄχι μόνον ἰσπανῶν ἀλλὰ καὶ Ἀμερικανῶν στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν... Οἱ σύμμαχοι, γιὰ μιὰ μετάβαση σὲ ἐλεγχόμενες δημοκρατικὲς διαδικασίες χωρὶς ἀπρόβλεπτα καὶ χωρὶς νὰ κινδυνεύει τὸ «εὐρωπαϊκὸ μέλλον» τῆς Ἰσπανίας τοῦ Κασουντίλιο, ἀναζητοῦνται ἄλλου. Βιαιστικά ἀλλὰ μεθοδικά.

Ἡ «Δημοκρατικὴ Χούντα» καὶ τὰ «ἐνωτικά» τῆς παιχνίδια

Κάθε φορὰ πού κάποια ξένη πολιτικὴ προσωπικότητα φθάνει στὴ Μαδρίτη, τὸ πρωτόκολλο πού ἀκολουθεῖται εἶναι πάντα τὸ ἴδιο, ἀπλὸ ἀλλὰ χαρακτηριστικό. Ἡ ὅποια ξένη προσωπικότητα – μὲ τὴν προϋπόθεση, βέβαια, πὼς ἐνδέχεται νὰ παίξει κάποιο ρόλο σὲ ἐνδεχόμενες ἐξελίξεις – θὰ ἐρθεῖ πρῶτα σ' ἐπαφὴ μὲ τὶς ἐπίσημες φασιστικὲς ἀρχές, καί, στὴ συνέχεια, φανερά καὶ μέρη μεσημέρι, θὰ συναντήσει τοὺς ἡγέτες καὶ τὰ σημαίνοντα στελέχη τῆς συντηρητικῆς ἀντιπολίτευσης. Αὐτὸ ἔγινε ἀρκετὰ πρόσφατα, ὅταν δυτικογερμανοὶ σοσιαλδημοκράτες βουλευτὲς ἐπισκέφθηκαν τὴ Μαδρίτη. Τὸ πλαίσιο, φυσικά, ἦταν ἐκεῖνο τῶν γνωστῶν «ἐνημερωτικῶν ἐπαφῶν».

Ἀλλὰ ἡ «ἀλλαγὴ» στὴν Ἰσπανία δὲν πρέπει νὰ νομισθεῖ ὅτι ἀποτελεῖ ἀποκλειστικὸ «χόμπυ» τῆς δυτικογερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, πού δὲν δείχνει ἄλλωστε μονάχα ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πατρίδα

Μαδρίτη. Διαδήλωση φοιτητῶν

τοῦ Φράνκο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν Ἰταλία, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Πορτογαλία καὶ τὴ Γαλλία ἀκόμα. Μετὰ τὴ δημιουργία τῆς λεγόμενης «Δημοκρατικῆς Χούντας» – πού περιλαμβάνει στοὺς κόλπους τῆς «προοδευτικῆς» στρατιωτικῆς, πολλὰ δεξιὰ ἢ συντηρητικὰ στελέχη πού ἔχουν συνεργασθεῖ ἐπανελημμένα μὲ τὴν ἄκρα Δεξιὰ τοῦ φρανκισμού καὶ πού παρατάσσονται τώρα ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ «προοδευτικοῦ» χριστιανοφασίστα Ραφαὲλ Κάλβο Σοτέρ, τό... Κομμουνιστικὸ κόμμα καὶ τοὺς συμμάχους του (μὲ ἐξαιρέση τὸ Σοσιαλιστικὸ Ἑργατικὸ Κόμμα Ἰσπανίας, PSOE, πού δὲν ἔγινε δεκτὸ ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὲς στὸ ὠραῖο αὐτὸ σαλόνι τῆς ἐνότητος) – ἡ προπαρασκευὴ τῆς «ἀλλαγῆς» πῆρε ἐξαιρετικὰ ἐντονο ρυθμό. Ὅταν μάλιστα οἱ σχετικὲς συζητήσεις καὶ διαβουλεύσεις φθάνουν σὲ κρίσιμο σημείο, συνεχίζονται σὲ «οὐδέτερο» ἔδαφος. Δὲν πάει πολὺς καιρὸς πού ἡ γαλλικὴ κυβέρνηση ἔδωσε τὴν ἀδεία τῆς γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ σὲ γαλλικὸ ἔδαφος συνάντηση μεταξὺ τοῦ Ἰσπανοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν, μελῶν τῆς «Δημοκρατικῆς χούντας» καὶ στελεχῶν τοῦ Ὀπου Ντέι. Τ' ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς συνάντησης δὲν εἶναι γνωστά, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀνέλαβε νὰ τὰ ἀνακοινώσει στὸ γνωστὸ μας Χουάν Κάρλος ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, Ζισκάρ ντ' Εσταίν, κατὰ τὴ διάκριση κυνηγιοῦ ἀγριογούρουνων...

Ἀνάλογες διαβουλεύσεις καὶ ἐπαφές γίνονται καὶ σὲ ἄλλα, ἀνώτερα ἢ διαφορετικὰ ἐπίπεδα. Ἀρκετὰ πρόσφατα, ὁ ἡγέτης τοῦ Ἰσπανικοῦ ΚΚ, Σαντιάγο Καρίγιο, δὲν δίστασε νὰ δηλώσει ὅτι τὸ 1973 εἶχε ἐρθεῖ σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν ἀνηψιὸ τοῦ Φράνκο, Νικόλα Φράνκο, πού εἶναι ἀπὸ τοὺς γνωστότερους χαμαιλέοντες τοῦ καθεστώτος καὶ πού ἔχει κερδίσει ἀμύθητα

ποσά, ὅπως λέγεται, μὲ διάφορες μεγάλες καὶ τολμηρὲς λωβιτοῦρες. Ἐξ ἄλλου, ἡ «Δημοκρατικὴ χούντα» καί, φυσικά, τὸ ΚΚΙ καὶ οἱ σύμμαχοί του, ἔστειλε τὸν Κάλβο Σοτέρ (πού ἔχει πάρει, ὅπως φαίνεται, καὶ τὸ χρίσμα τοῦ πανίσχυρου Ὀπου Ντέι) νὰ ἐξηγήσει σὲ μέλη τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κογκρέσσου καὶ στὰ ἀνώτατα ὄργανα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐνωτικοῦ αὐτοῦ συγκροτήματος καὶ νὰ δώσει τὶς ἀναγκαῖες διαβεβαιώσεις γιὰ τὴν ἀκολουθητέα πολιτικὴ σὲ περίπτωσι πού... Ἀς σημειωθεῖ ἀκόμα πὼς οἱ δυτικοὶ παρατηρητὲς δὲν παρέλειψαν νὰ υπογραμμίσουν μὲ ἐνδιαφέρον τὸ γεγονός ὅτι τὸ Ἰσπανικὸ ΚΚ ἔχει τηρήσει μέχρι σήμερα πολὺ μετριοπαθεῖ στάση σὲ περιπτώσεις συλλήψεων καὶ καταδίκης σὲ θάνατο μελῶν, π.χ., τοῦ FRAP, ἀλλὰ καὶ στὸ θέμα τῶν Βάσκων αὐτονομιστῶν, ἐνῶ ἀντίθετα ἔχει καταγγεῖλει μὲ δραμτικότητα τὶς συλλήψεις τῶν μελῶν τοῦ UMD, ἔχει ἐπικρίνει τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἀλβάρου Κουνιάλ κι ἔχει ἐκφράσει τὴν ἀλληλεγγύη του μὲ τοὺς σοσιαλιστὲς τοῦ Μάριο Σοάρες στὴν Πορτογαλία.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι μὲ τὸ νέο κύμα καταπίεσης πού σαρώνει αὐτὲς τὶς μέρες τὴν Ἰσπανία, ὁ φρανκισμὸς ἐπιδιώκει ν' ἀνακόψει τὴν ἀνοδο τοῦ λαικοῦ κινήματος καὶ νὰ προκαλέσει μὲ τὴν τρομοκρατία ἓνα ἔστω καὶ προσωρινὸ «κενὸ», ὥστε νὰ μπορέσει νὰ ἐπιδοθεῖ μὲ μεγαλύτερη ἀνεση στὸ παιχνίδι τῆς προετοιμασίας τῆς «ἀλλαγῆς». Ἀλλὰ ἡ ἐπιτυχία τοῦ ὅλου σχεδίου δὲν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ ἰσπανικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἐξελίξεις στὴ Λισαβόνα. Ἴσως στὴν πρωτεύουσα αὐτὴ νὰ παίζεται τὸ μέλλον ὄχι μόνο τοῦ πορτογαλικοῦ λαοῦ.

Ἄρης Φακίνος

ὥσαννὰ στὴ διεθνή τῶν δοσίλογων

Τοῦ Παντελῆ Τρωγάδη

● νεώτερα ἀπὸ τὴ μαντὰμ Κουάνγκ

Μιὰ διευκρίνιση στοὺς ἀναγνώστες τοῦ «Ἀντί». Τὸ ρεπορτάζ γιὰ τοὺς ἀρχιδοσίλογους τοῦ Βιετνάμ, ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ περασμένο τεῦχος, ἦταν γραμμένο στὰ τέλη Ἰουλίου στὸ Μοντρεάλ. Δὲν ἔχει καμιὰ σημασία ποὺ δημοσιεύτηκε δυὸ μῆνες ἀργότερα, ἀλλὰ ἦταν παράφωτος πλέον ὁ ἐνεστώτας τοῦ κειμένου. Στὸ μεταξὺ συνέβησαν μερικὲς ἐξελίξεις στὴν ὑπόθεση, ποὺ ἀπασχόλησαν τὸν καναδικὸ καὶ ἀμερικανικὸ τύπο.

1. Ὑστερα ἀπὸ πολύωρη σύσκεψη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τοῦ Καναδά, ὁ ἀρμόδιος ὑπουργὸς Μεταναστεύσεως, Ρόμπερτ Ἀντρας, ἀνακοίνωσε ὅτι ἐπιδόθηκε στὸ στρατηγὸ Ντάνγκ Βάν Κουάνγκ ἡ ἐπίσημη εἰδοποίηση ἀπελάσεώς του ἀπὸ τὴ χώρα. Ἡ ἀνακοίνωση χαιρετίστηκε ἀπ' ὅλες τὶς πτέρυγες τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων καὶ ἀπὸ ὅλο τὸν τύπο. Ὁ ὑπουργὸς ἐτόνισε ὅτι οἱ καναδικὲς ἀρχὲς ἐξακρίβωσαν τὴν ἀλήθεια τῶν καταγγελθεισῶν ἀπὸ τὸν τύπο ἀξιοποιῶν δραστηριοτήτων τοῦ Κουάνγκ, διευκρινίζοντας ὅτι ἡ ἔρευνα ἀφοροῦσε «τὰ ποινικὰ καὶ ὄχι τὰ πολιτικὰ ἀδικήματα τοῦ στρατηγοῦ». Μὲ ἄλλα λόγια, διαπιστώθηκε ἐπίσημα ἡ δραστηριότητα τοῦ Κουάνγκ στὸ λαθρεμπόριο ἡρωίνης, τὶς καταχορήξεις, τὴν προαγωγή, τὴν ποικίλη μαύρη ἀγορὰ κλπ. Ἡ συνενοχή του σὲ χιλιάδες ἐκτελέσεις πατριωτῶν, δολοφονίες, βασανιστήρια καὶ ἄλλες θηριωδίες ποὺ διέπραξε στὰ πλαίσια τῶν ἐκκαθαριστικῶν προγραμμάτων τῆς CIA δὲν «μέτρησαν» στὴν ἀπόφαση τῆς καναδικῆς κυβέρνησης ἐπειδὴ ὑπάγονται στὴν κατηγορία τῶν «πολιτικῶν ἀδικημάτων». Συνακόλουθα δὲν κινδυνεύει ἡ παραμονὴ στὸν Καναδὰ τοῦ στρατηγοῦ Κάο Χάο Χόν, βοηθοῦ ἐπίσης τοῦ Κόλμπυ τῆς CIA στὰ προγράμματα «Φοίνιξ» καὶ «Στρατηγικὰ Χωριὰ» μὲ δεκάδες χιλιάδες ἐκτελεσθέντες νοτιοβιετναμέζους «συμπαθοῦντες χωρικούς». Πάντως ὁ Καναδὸς ὑπουργὸς πρόσθεσε ὅτι θὰ ἐρευνηθοῦν οἱ περιπτώσεις τοῦ τραπεζίτη-καταχραστῆ Νγκυὲν Τὰν Ντοῖ καὶ τῆς μαντὰμ Κουάνγκ, ἡ ὁποία ὅμως δημιουργεῖ – εἶπε – νομικὰ προβλήματα δυσεπίλυτα, ἐπειδὴ εἶναι ἤδη μόνιμος κάτοικος Καναδά. Ὁ Κουάνγκ, γιὰ πρώτη φορὰ

ἔλυσε τὴ σιωπὴ του. Δέχτηκε καὶ μίλησε, χωρὶς μαγνητόφωνο, σ' ἓνα Μοντρεαλινὸ δημοσιογράφο. Χωρὶς νὰ διαψεύσει τὶς πολλὲς καὶ συγκεκριμένες κατηγορίες μίλησε γιὰ «συκοφαντία τῶν ἐχθρῶν του» – τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ! – καὶ ἐπικαλέστηκε τὴν «φιλοξενία τοῦ Καναδά». Ὑπέβαλε ἔφεση ἡ ὁποία ἀπερρίφθη ὡς «ἐκπροθέσμως ὑποβληθεῖσα». Ἀμέσως ἄρχισαν οἱ παρασκηνιακὲς – ἀλλὰ ἐπιβεβαιούμενες ἀπὸ ἐπίσημα χεῖλια – διαπραγματεύσεις ἀνάμεσα στὶς καναδικὲς καὶ ἀμερικανικὲς ὑπηρεσίες γιὰ τὴν τύχη τοῦ Κουάνγκ. Οἱ Καναδοὶ παραπονέθηκαν ὅτι ἐξαπατήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀμερικανικὲς ὑπηρεσίες – δηλονότι τὴ CIA – οἱ ὁποῖες ἀρνοῦνται τώρα νὰ ξαναπάρουν τὸ φορτίο Κουάνγκ στὶς ΗΠΑ. Ἡ διαμάχη ἔφθασε σὲ ἐπίπεδο ὑπουργείων Ἐξωτερικῶν καὶ τὸ Στέιτ Ντηπάρτμεντ, μὲ ἐπίσημη ἀνακοίνωση στὰ μέσα Αὐγούστου, ἐτόνισε ὅτι οἱ ΗΠΑ δὲν ἔχουν καμιὰ ὑποχρέωση νὰ ξαναφέρουν στὸ ἀμερικανικὸ ἔδαφος τὸν Κουάνγκ, ποὺ ἀνήκει πλέον στὸν Καναδὰ. Πάντως, προσθέτει ἡ ἀνακοίνωση τοῦ Στέιτ Ντηπάρτμεντ, ὁ στρατηγὸς Κουάνγκ, ὅπως ὁποιοδήποτε ἄτομο ὅπου γῆς, δικαιούται νὰ ὑποβάλει «αἴτηση μεταναστεύσεως στὶς ΗΠΑ μέσω τῶν Ἀμερικανικῶν Προξενικῶν Ἀρχῶν, διὰ νὰ ἀκολουθηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπόμενη διαδικασία». Αὐτὸ ἐρμηνεύτηκε ὀρθὰ σὰν ἄλλος ἓνας κόλαφος τῶν Ἀμερικανῶν στοὺς ἀφελεῖς – ἡ ὑπηρετὲς – Καναδοὺς.

2. Πράγματι ὁ Κουάνγκ πῆγε στὸν Ἀμερικανὸ πρόξενο στὸ Μόντρεαλ καὶ ὑπέβαλε σχετικὴ αἴτηση. Γιὰ νὰ ἀκολουθήσει τὴν «νόμιμον διαδικασίαν». Δηλονότι εἰς τὰς ἀμερικανικὰς καλένδας. Συναμα ὅμως ἔσκασε ἄλλη μιὰ βόμβα στὴν Οὐάσιγκτον. Δυὸ Ἀμερικανοί, ὁ Σάμ Τζιάφφου, μεγαλοβιομήχανος σιδηρικῶν, ἀπὸ τὸ Λὸς Ἀντζελες, καὶ κάποιος Τεοντόρ Μπάρκερ, μεγαλοασφαλιστὴς ἀπὸ τὴν Οὐάσιγκτον, ἐδήλωσαν ὅτι «ἐγγυῶνται» – μὲ τὴν μεταναστευτικὴ νομικὴ ὁρολογία – γιὰ τὸν στρατηγὸ Κουάνγκ, ἂν τὸ Στέιτ Ντηπάρτμεντ τοῦ ἐπιτρέψει τὴν εἴσοδο στὴ χώρα. Ὁ Τζιάφφου διευκρίνισε ὅτι, πέρα ἀπ' τ' ἄλλα, μπορεῖ νὰ ὁργανώσει ἀμέσως μιὰ σειρὰ διαλέξεων τοῦ Κουάνγκ στὶς ΗΠΑ κι ἓνα γερὸ συμβόλαιο μ' ἐκδοτικὸ οἶκο γιὰ τὰ ἀπομνημονεύματά του. Ἀλλὰ τὰ δημοσιογραφικὰ λαγωνικὰ ὁσμίστηκαν κάτι ξινὸ στὸ οὐμανιστικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ σιδηροβιομήχανου. Καὶ δὲν ἄργησαν νὰ βροῦν τὴν καταπακτὴ ἄλλου

ένος «συμμαχικού» πακτωλού, με την επιβεβαίωση του ίδιου του Τζιάφφου. Κατά τη διάρκεια του «βρώμικου πολέμου», στην αποτομημένη γη του Βιετνάμ κείτονταν αναρίθμητοι τόννοι παλιοσίδερα, πολεμικού υλικού των βιομηχανιών που ενδιαφέρονταν κυρίως για τον πόλεμο – τάνκς, αεροπλάνα, αυτοκίνητα, κάλυκες κ.λπ. που τυπικά ανήκαν στην κυβέρνηση της Σαϊγκόν, ή όποια, με αυστηρό νόμο, απαγόρευε το εμπόριό τους, με την πιθανή προοπτική να τα πάρει ο δικαιοϋχος: οί ΗΠΑ. Έντούτοις, αποκαλύπτεται τώρα – και το επιβεβαιώνει ο ίδιος – ότι τα παλιοσίδερα εκείνα, αξίας δεκάδων εκατομμυρίων δολλαρίων, τα εμπορεύτηκε αυτός ο Μποδοσάκης του Λός Άντζελες, ο Σάμ Τζιάφφου! Πώς; Με «νόμιμη άδεια εξαγωγής» από την κυβέρνηση της Σαϊγκόν. Ο Τζιάφφου διευκρινίζει ότι την άδεια του την χορήγησε ο Κουάνγκ – ο υπ' αριθ. 2 μετά τον Θιέου. Μάλιστα, για περισσότερη σιγουριά, ή κυβερνητική άδεια εξαγωγής είχε εκδοθεί επ' ονόματι της μαντάμ Κουάνγκ!

3. Στους καταυλισμούς «ύποδοχής» των χιλιάδων προσφύγων στις ΗΠΑ – δοσιλογική μαρίδα – ή δυσφορία πήρε έκρηκτικές διαστάσεις, λόγω της συμπεριφοράς των Αμερικανών που τους θεωρούν παρίες – «αυτό είναι το αντίτιμο για τις υπηρεσίες μας;». Μάλιστα, παρά τις εύνοητες αναξοότητες, συγκροτήθηκαν «έπιτροπές έπαναπατρισμού» με επώνυμους ήγέτες. Με δημόσιες δηλώσεις τους ζητάνε να έπαναπατριστούν αν ή λαϊκή κυβέρνηση της Σαϊγκόν τους δώσει άμνηστία. Παράλληλα, οί περισσότεροι από τους φοιτητές που αντιμάχονταν τους Βιετκόγκ στον Καναδά και στις ΗΠΑ, τώρα συντάσσονται με τους συναδέλφους και συμπατριώτες τους που, διωκόμενοι άγρια όλα αυτά τα χρόνια, ύποστηριζαν τους Βιετκόγκ στο έξωτερικό.

4. Οί άρπαγμένοι θησαυροί του μουσείου του Νότιου Βιετνάμ. Λέγεται ότι τα πολύτιμα κασόνια έφτασαν στο Μόντρεαλ και τον Άγιο Φραγκίσκο, και οί άφανείς εταιρίες δοσιλόγων και διπλωματών διαπραγματεύονται την τμηματική πώλησή τους κυρίως σε ιδιώτες συλλέκτες της βόρειας Αμερικής και της Δυτικής Εύρώπης έναντι δεκάδων εκατομμυρίων δολλαρίων.

5. Η καναδική κυβέρνηση διαπραγματεύεται μυστικά με τις κυβερνήσεις της Φορμόζας, της Νότιας Κορέας και της Γαλλίας, να δεχτούν τον Κουάνγκ, για να μειωθεί ο δημόσιος σάλος στον Καναδά. Νεώτερη δήλωση εκπροσώπου του Στέιτ Ντηπάρτμεντ αποκλείει, σχεδόν κατηγορηματικά, πιθανό-

τητα έπανεισόδου του Κουάνγκ στις ΗΠΑ, έπειδή, πέρα από την πλατιά δημοσιότητα, ή ύπόθεση έφτασε στη Γερουσία, όπου δημιουργήθηκαν ισχυρές αντιδράσεις. Δυο πειστικά παραδείγματα. Ο ύπερδεξιός γερουσιαστής, και πρώην ύποψήφιος πρόεδρος, Μάρρυ Γκολντγουάτερ – που άλλοτε ύποστηριζε ότι ή «ύπόθεση» του Βιετνάμ πρέπει να τελειώσει άμέσως με μια σειρά άτομικές βόμβες που «ν' άφανίσουν τις περιοχές των Βιετκόγκ μαζί με δαύτους» – έδήλωσε για τον Κουάνγκ: «Διάβολε! Τί να τους κάνουμε αυτούς στη χώρα μας; Δεν μās φτάνουν τα χιλιάδες έγχώρια έγκληματικά ύποκείμενα;». Ο έπίσης γερουσιαστής και πρώην αντιπρόεδρος της χώρας, Χιούμπερτ Χάμφρεϋ, – τότε θερμός ύποστηρικτής του βρώμικου πολέμου «διά την διάσωση της συμμαχικής κυβερνήσεως της Σαϊγκόν και της έλευθερίας εις την Άσίαν» –, τρέμοντας έδήλωσε μπρός στην τηλεοπτική μηχανή: «Κουάνγκ; Για τ' όνομα του Θεού, όχι στη χώρα μας. Δεν ξέρω ποιός θα πληρώσει το είσητήριο, αλλά πρέπει να σταλεί πίσω στη Σαϊγκόν, να λογοδοτήσει εκεί για τα έργα του». Φυσικά, όπως γράψαμε, ή μόνη που δέχνει διάθεση για τους άρχιδοσιλόγους, ούτε να τους δικάσει, είναι ή λαϊκή κυβέρνηση της Σαϊγκόν. Ούτε τους μνημονεύει καν. Τους χάρισε, για ζωντανό δείγμα, στον «Έλεύθερο Κόσμο».

6. Ο καταχραστής τραπεζίτης-βουλευτής Νυκνυέν Τάν Ντόϊ και οί «πενήντα μπίζνεσμεν» της Σαϊγκόν, που φρόντισε να εισάγει ταχυδακτυλουργικά στο Μόντρεαλ ο αντιπρόεδρος της Έθνοσυνελεύσεως του Κεμπέκ, συμμετέχουν στο «χόμπυ» του Ντόϊ, αλλά με «όλυμπιακόν πνεύμα» τώρα. Από το 1969 ο Ντόϊ είχε φροντίσει να επενδύει εκατομμύρια δολάρια, κλεμμένα, στο Μόντρεαλ, σε ακίνητα και μοτέλ – στα δεύτερα, λέγεται, συνεταιριστικά με τη διεθνή μαφία που είναι μανούλα στα «τουριστικά». Τώρα που το Μόντρεαλ βρίσκεται σε οίκοδομικό όργανο για τους όλυμπιακούς αγώνες του έρχόμενου καλοκαιριού, οί δοσίλογοι μπίζνεσμεν της Σαϊγκόν, έκμεταλλευόμενοι το «πνεύμα» – οί φουκαράδες «οί άρχαίοι ήμών» – και τις λογίς «διευκολύνσεις» των άρμόδιων άρχών, επενδύουν σε ξενοδοχεία, έστιατόρια, ακίνητα και άλλες έπιχειρήσεις που θ' άνθίσουν για τους όλυμπιακούς και μετά από αυτούς. Οί «διευκολύνσεις», βέβαια, γίνονται εις βάρος των Καναδών φορολογουμένων, που θα πληρώσουν τελικά, όπως πληρώνουν τα παρόμοια «έργα» οί άπανταχοϋ «έλεύθεροι» φορολογούμενοι.

Ἀσκητική ἀπελευθέρωση

Ὁ Θίασος «LA MAMA» καὶ ἡ ἀρχαία τραγωδία

τοῦ Δ.Ν. Μαρωνίτη

Τὸ θέατρο LA MAMA, μὲ τὶς παραστάσεις ἀρχαίας τραγωδίας ποὺ ἔδωσε στὸ λόφο τοῦ Λυκαβηττοῦ στὶς 21, 22 καὶ 23 Αὐγούστου, δοκίμασε καὶ σκανδάλισε στὸ ἐπαρκὲς τὴ νοημοσύνη καὶ τὰ γούστα τῆς ἐγγύως θεατρικῆς κριτικῆς. Καὶ δικαίως!

Γιατὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Andrei Serban ἔθετε, μὲ τὴν «Ἠλέκτρα» τοῦ Σοφοκλῆ, τὶς «Τρωάδες» τοῦ Εὐριπίδη καὶ τὴ δίδυμη «Μήδεια» τοῦ Εὐριπίδη καὶ Σενέκα, ἀλλεπάλληλα ἐρωτήματα: τί εἶναι θεατρικὴ γλώσσα; πῶς λειτουργεῖ ὁ θεατρικὸς μῦθος; πῶς κατεβαίνει τὸ θεατρικὸ εἶδος στὶς ἀρχέτυπες ρίζες του; πῶς ἀνασταίνεται πάλι σὲ θεατρικὸ γεγονός; τί εἶναι σήμερα καὶ τί ἦταν ἄλλοτε ὁ σκηνηκὸς χώρος καὶ τὰ ἐξαρτήματά του; τί θὰ ὀνομάσουμε στὶς μέρες μας θεατρικὸ κοινόν; ποιοὶ τὸ συνθέτουν; πῶς ἀντιδρᾷ; πότε δὲν ἀντιδρᾷ; Κτλ.

Τόσα καὶ τόσο κρίσιμα ἐρωτήματα, γιὰ νὰ τεθοῦν μὲ ἐνάργεια, χρειάζονται στέρεη θεατρικὴ ἀφορμὴ. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, λοιπόν, ἡ ἐκλογή τῆς ἀρχαιοελληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς τραγωδίας καὶ νόμιμη ἦταν καὶ σχεδὸν ἀναπόφευκτη. Οἱ δικοὶ μας ὡστόσο παράγοντες, οἱ περισσότεροι, ἀνταποκρίθηκαν στὸ πείραμα μὲ ἐθνικὴ σοβαροφάνεια καὶ σωφρονιστικὲς συστάσεις. Ὑποτίθεται ὅτι ὁ τόπος ἔχει χρὸς νὰ ὑπερασπίζεται τὰ κειμήλια τῆς ἀρχαίας του κληρονομίας ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ τῶν βαρβάρων. Οἱ ντόπιες ἐξάλλου διδασκαλίες μεταφρασμένης ἀρχαίας τραγωδίας ἐπιβεβαιώνουν κατὰ κανόνα αὐτὸ τὸ πλῆγμα ἐνοχλῆς μας ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες γεννήτορες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ θεάτρου: οἱ Ἀτρεΐδες καὶ οἱ Λαβδακίδες χρησιμοποιοῦνται, σὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων θεάτρων μας, ὡς ἄλλοθι τῆς πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς μας ὑποτέλειας. Ρητορεύουμε συνήθως τὴν πλήξη τῆς ἀρχαιοπληξίας μας.

Ἀποτελεσμα: τὰ διεγερτικὰ ἐρωτήματα τοῦ Serban πῆγαν στὸν βρόντο, ἐνῶ ὑπῆρξαν γερὴ βάση γιὰ θεατρικὴ πράξη. Θὰ προσπαθῶ παρακάτω – ὄψιμα ἔστω καὶ πολὺ προσωπικά – νὰ ἀνασύρω ἕνα ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα αὐτά, ὅπως ἔφτασε τότε σὰ δικὰ μου αὐτιά: ἐκεῖνο τὸ λαμπρὸ ἀπόγευμα ποὺ μὲ τὸ ἐξαγνιστικὸ του φῶς βόηθησε τὴν ἐκδίξηση τοῦ Ὁρέστη· καὶ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο πανσέληνο βράδυ ποὺ μαγικά συνέντρεξε στὸ ἀσίγαστο πάθος τῆς Μήδειας, ὕστερα ἀπὸ τὴ γόνιμη ἀπελπισία τῶν σκοτεινῶν Τρωάδων.

Τὸ μεγαλύτερο ἴσως κατόρθωμα τοῦ πολυεθνικοῦ κοινοβίου LA MAMA (μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ ὁποίου ὁ ξανθός, ἔφηβος σχεδόν, σκηνοθέτης συνουσίασε τὶς τρεῖς τραγωδίες, ἐνῶ ἡ ψυχὴ τοῦ μυστικοῦ θιάσου περιφερόταν στὸν ὅρο τῆς παράστασης μὲ τὸ νέγρικο κορμί της καὶ τὰ τεράστια της μάτια) εἶναι τοῦτο τὸ παράδοξο: πραγματοποίησε καὶ μετέδωσε τὴν ἀπελευθέρωση μὲ τοὺς ὅρους τῆς πλὴν αὐστηρῆς ἀσκήσεως.

Ἡ σκηνοθεσία τοῦ Serban καὶ στὶς τρεῖς τραγωδίες προϋποθέτει θαρραλέα ἀναμέτρηση μὲ τὸ ἀρχαῖο κείμενο. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ φήμη τῶν ἔργων δὲν παραλύουν τὴ σκηνοθετικὴ φαντασία· τὴν ἐξάπτουν καὶ τὴ γονιμοποιούν. Μὲ τέτοιο τρόπο μάλιστα, ὥστε ἡ διδασκαλία τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ δράματος νὰ ἀποτελεῖ καταβύθιση στὴν ἀρχικὴ μήτρα τοῦ θεάτρου (στὸ μυθικὸ του, τελετουργικὸ ὑπόστροφμα) καὶ ταυτόχρονα ἔξοδο στὸ κατῳφλι, ποὺ πάτησαν ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Εὐρώπη ἐπιλέγοντας κάποτε τὸν

δικὸν τους ἱστορικὸ χρόνον καὶ τὸν δικὸν τους τύπον θεάτρου.

Αὐτὸς ὁ παράτολμος, παλίνδρομος διάλογος συνεπάγεται στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι ἐκλυσι ἀνυποψίαστων δυνάμεων. Τὸ πρωτότυπο ἀρχαιοελληνικὸ καὶ τὸ πρωτότυπο ρωμαϊκὸ κείμενο τῶν τραγωδιῶν ἀντιμετωπίζονται μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἄλλοτε νὰ ἀναδεικνύονται οἱ κοινὲς ἀνθρωπολογικὲς ρίζες τοῦ θεάτρου καὶ ἄλλοτε νὰ ἀνιχνεύονται ἐντελεῖς καὶ ὠριμοὶ καρποὶ ἐνὸς ἀπὸ τὰ πιὸ θαλερὰ του δέντρα. Ἡ διπλὴ αὐτὴ διάστασι ὑπῆρχε σ' ὅλο τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος τῆς διδασκαλίας.

Στὸν τομέα λ.χ. τῆς θεατρικῆς γλώσσας προσφέρεται ἡ ἐμπειρία ἀπὸ τὴ διαδρομὴ μιᾶς δολοκλήρης κλίμακας, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἀναρροή κραυγῆ καὶ φτάνοντας στὸ πιὸ ὠριμὸ, φωνητικὸ καὶ μουσικὸ σύστημα. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὴν κίνηση τοῦ ἀνθρώπινου κορμιοῦ, ποὺ ἀποτύπωνε ὅλο τὸ συγγενὲς τῆς φάσμα: ἀπὸ τὴ ζωϊκὴ παρόρμηση ὡς τὴν πολιτικὰ ἐλεγχόμενη, σκόπιμη συμπεριφορά. Ἀπὸ κοντὰ πάνε ἡ ὁρχησι καὶ ἡ μουσική. Κι ὅσο γιὰ τὸν σκηνηκὸν ὅρο, αὐτὸς ἀνοιγόκλεινε ἀνάλογα μὲ τὴν ἐμβέλεια (σὲ ἔκτασι καὶ βάθος) τῶν δυνάμεων ποὺ ἐκλύονταν αὐτὴν τὴν ὥρα τῆς «ἀτομικῆς» διάσπασις τῆς θεατρικῆς ὕλης.

Εἶναι φανερό ὅτι μιὰ τόσο φιλόδοξη περιπλάνηση στὴν ἱστορία τοῦ θεάτρου καὶ στὸ τελετουργικὸ του ὑπέδαφος θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγήσει τὴν παράστασι τῶν τραγωδιῶν σὲ πραγματικὸ χάος, ἂν ὅλοι οἱ ὅροι τῆς διδασκαλίας δὲν ὑπάκουαν στὴν πιὸ συλλογισμένη ἀσκησι – ἕνα εἶδος ἀσκητικοῦ στοχασμοῦ καὶ ἀσκημένης αὐτοσυγκέντρωσις ποὺ ἐπέτρεπαν τὴ διεΐσδυσι στὸν πυρῆνα τοῦ ἔργου, χωρὶς νὰ τὸ διαρρηγνύουν. Ἐτοί οἱ λειτουργικὲς κινήσεις γιόγκα λ.χ. τῆς Ἠλέκτρας στὴν ἀρχὴ τῆς τραγωδίας δὲν μαρτυροῦσαν, βέβαια, ἐπίδειξι ἐξωτικῆς φολκλόρ· ὑπῆρξαν ὁ ἀναγκαῖος δίαυλος, γιὰ νὰ περάσει τὸ βουβὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ἔντασι τῆς σιωπῆς στὴ δράσι τοῦ λόγου, ἀπὸ τὴ συσσωρευμένη θλίψι καὶ ἀγανάκτησι στὴ λεκτικὴ τους ἐκρηξι. Αὐτὴ ἡ ἀσκητικὴ ἐπάρκεια χαρακτήριζε ὅλους σχεδόν τοὺς ἡθοποιούς. Ξαφνικά αἰσθανόσουν ὑπερήφανος γιὰ τὸ ἀνθρώπινον κορμί: τὸ ἐβλεπε νὰ ἐλευθερώνεται, ἐλέγχοντας τὴν ἐντέλεια τὰ κόκκαλά του, τὸ κράας του, τὸ ρούχο του, τὴν κίνησιν του, τὴ φωνή του, τὴν ἀκτινοβολία του.

Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἀποκάλυψι – ποὺ δὲν τρομοκρατεῖ τοὺς θεατῆς ἀλλὰ τοὺς ἐνθαρρύνει νὰ τὴ μιμηθοῦν – ὅλες οἱ ἄλλες ἐνστάσεις γιὰ τὸν ἀρχαῖον λόγο καὶ τὸν ὀφειλόμενο σεβασμὸ στὴν ἀκεραιότητα τῶν ἑλληνικῶν δράματων καὶ τῆς ρωμαϊκῆς τους συνέχειας παραμερίζονται.

Στὸ κάτω κάτω, ἂν ἡ ἀρχαία τραγωδία ἐπιβιώνει στὶς μέρες μας, δὲν τὸ ὀφείλει βέβαια στὴ σπαραξικάρδια ἀπαγγελία τῶν μεταφρασμένων στίχων της, ἀλλὰ στὶς ὑποδόριες ἀπελευθερωτικὲς τῆς δυνάμει: στὴν προσφερόμενη κἀθαρσι μέσα ἀπὸ τὸν ἔλεον καὶ τὸν φόβον – δυὸ στοιχειακὰ κινήματα τῆς ἀνθρώπινις ψυχῆς ποὺ ἡ διδασκαλία τοῦ Serban καὶ οἱ ἡθοποιοὶ τοῦ LA MAMA τὰ ἐβγαζαν στὸ φῶς, τὰ βύθιζαν ξανά στὸ σκοτάδι, καὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ψάχνοντας γιὰ τὸ τέλος.

Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἀρχίζει κανεὶς νὰ ἀπορεῖ· ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα.

Δ.Ν. Μαρωνίτης

•ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ•

Τὸ Φεστιβάλ καὶ ὁ Νέος Ἑλληνικὸς Κινηματογράφος

Τοῦ Χρίστου Ντόκα

Ἀρχίζει σὲ λίγες μέρες τὸ 16ο φεστιβάλ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κινηματογράφου στὴ Θεο/νίκη. Εἶναι, οὐσιαστικά, τὸ πρῶτο ποὺ γίνεται μεταδιεθνιστικά, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι οἱ ταινίες ποὺ θὰ παρουσιαστοῦν σ' αὐτὸ ἔχουν «γυριστεῖ» ἢ ὁλοκληρωθεῖ στὸ χρόνο ποὺ πέρασε. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὴν τυπικὰ πολιτικὴ θεματολογία τῶν περισσοτέρων ταινιών. Καί, ἀκόμη, τὴν προσπάθεια διερεύνησης τῆς ἀπώτερης ἀλλὰ καὶ τῆς πρόσφατης ἱστορίας τῆς χώρας σὰν ἀποτελέσμα καὶ τῆς πρόσθετης ἐνθάρρυνσης ποὺ παρέχουν οἱ ἐπίσημες διακηρύξεις τῆς Γενικῆς Γραμματείας Τύπου καὶ Πληροφοριῶν γιὰ κατάργηση τῆς λογοκρισίας μὲ πολιτικὰ κριτήρια.

Εἶναι, ἀκόμη, τὸ πρῶτο ἀπὸ σύστασής του στὸ ὁποῖο δὲν μετέχουν ταινίες τῆς παραδοσιακῆς ἐμπορικῆς παραγωγῆς. Οἱ 67 ταινίες - 17 μεγάλου μήκους καὶ 50 μικροῦ - ποὺ ἔχουν δηλώσει συμμετοχή, ἔχουν χρηματοδοτηθεῖ ἀπὸ ἀνεξάρτητους παραγωγοὺς ἢ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κινηματογραφιστές.

Κυριαρχεῖ, ἔτσι, καὶ ποσοτικὰ ὁ Νέος Ἑλληνικὸς Κινηματογράφος, ποὺ ξεκινᾷ δέκα χρόνια πρὶν - 1965 - ἀπ' τὸν ἴδιο αὐτὸ χώρο, μὲ ταινίες μικρῆς διάρκειας. Γεννῶνται ἐλπίδες καὶ ἐρωτήματα γιὰ τὸ μέλλον του. Ἀλλὰ καὶ τὴν πεποίθησή πὺς ἂν ἦταν νὰ βγεῖ ὁ Ἑλληνικὸς κινηματογράφος ἀπὸ τὸ τέλμα τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ ἐπαχθισμοῦ ὅπου βρισκόταν, ἡ λύση θὰ ῥχόταν ἀπὸ κείνους τοὺς - ὅπως ὀνομάστηκαν - «ἀκροβάτες-σκηνοθέτες».

«Ἡ λύση», ἔλεγε τότε ὁ σκηνοθέτης Παντελῆς Βουλγαρης, «θὰ ῥθει στὴν κατάλληλη ἱστορικὴ στιγμή. Μέχρι τότε θὰ βρεθοῦν οἱ ἄνθρωποι ποὺ θὰ τὴ συνοδεύουν. Γιατί ὡς τώρα, ἀπ' ὅτι ξέρω, δὲν ἐμφανίστηκε ποτὲ μόνη της. Κάποιοι τὴ συνόδευαν».

Στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν φτάνουμε προοδευτικά μέσα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ καθίζηση τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ τὴ σύγχρονη ποιητικὴ ἄνοδο τοῦ ἀνεξάρτητου κινηματογράφου, στὴν παραγωγικὴ κυριαρχία τοῦ δευτέρου.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, οἱ κινηματογραφιστές - παραγωγοὶ τοῦ 1975 παραμένουν, οἰκονομικά, οἱ «σκηνοθέτες - ἀκροβάτες» τοῦ 1965. Ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ Νέος Ἑλληνικὸς Κινηματογράφος, σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἐκμετάλλευση - διανομή τῶν ταινιών του, βραβεύεται σὺν προ-βιοτεχνικῷ στάδιῳ τοῦ ἐμπορικοῦ. Ὑπάρχει, οὐσιαστικά, ἀπουσία τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ.

Εἶναι γεγονός πὺς οἱ ταινίες τῶν τελευταίων χρόνων, παρὰ τὸ χαμηλὸ κόστος παραγωγῆς τους,

σπάνια καταφέρνουν νὰ καλύψουν τὰ ἐξοδα τους. Καὶ αὕτη ἡ κάλυψη δὲν εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ χρηματικὴ ἀμοιβή τῶν βραβείων ποὺ δίνει τὸ φεστιβάλ.

Οἱ ταινίες

Ἀπὸ τίς παρουσιαζόμενες ταινίες οἱ ἑπτὰ πρῶτες ἀποτελοῦν πρώτη σκηνοθετικὴ παρουσία τοῦ δημιουργοῦ της.

ΤΟ ΚΕΛΙ: Μὲ βάση τὸ βιβλίο τοῦ Α. Μήνη «111 μέρες στὴν ΕΣΑ», ὁ Γιάννης Σμαραγδῆς σὲ τοῦτη τὴν πρώτη του ταινία μεγάλου μήκους, ἐπιχειρεῖ μιὰ διερεύνηση τῶν - τυχόν - ἰδεολογικῶν διαφοροποιήσεων τόσο στὸ χώρο τῆς δεξιᾶς ὅσο καὶ τῆς ἀριστερᾶς στὴ διάρκεια τῆς ἐφταετίας. Συνεργάτες του: Νίκος Κανάκης, μοντάζ. Λουκιανὸς Κηλαηδόνης, μουσικὴ, καὶ Νίκος Σμαραγδῆς, φωτογραφία.

23 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974: Ἀποτίμηση τοῦ χρόνου ποὺ πέρασε ἀπὸ τοὺς εκπροσώπους τῶν νεολαίων ὅλων τῶν κομμάτων σὲ μιὰ κοινὴ συζήτηση. Ὁ Λευτέρης Χαρωνίτης ὁργάνωσε τὴ συζήτηση καὶ τὸ κινηματογραφημένο υλικὸ ποὺ προέκυψε ἀπ' αὐτήν.

MARTYRIΕΣ: Ὁ διευθυντὴς φωτογραφίας Νίκος Καβουκίδης κατέγραψε μὲ τὴ μηχανή του τίς πολιτικὲς ἐκδηλώσεις ποὺ ἀκολούθησαν τὴ μεταπολίτευση. Καὶ τίς τοποθετεῖ, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, ἀπέναντι «στὶς πικρὲς ἐμπειρίες τοῦ λαοῦ μας στὰ τελευταῖα χρόνια».

ΑΓΩΝΑΣ: Ταινία τῆς ὁμάδας τῶν : Δ. Γιαννικόπουλου, Η. Ζαφειρόπουλου, Γ. Θανάσουλα, Θ. Μαραγκοῦ, Φ. Οἰκονομίδη, Κ. Παπανικολάου. Γιὰ τὴν ταινία αὕτη, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ἐπόμενη, γράψαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ «ANTI».

ΝΕΟΣ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ (Μακρονήσι - Γιούρα): Ταινία τῆς ὁμάδας τῶν 4: Σπ. Ζάχος, Θ. Σκουμπέλος, Κ. Χρονόπουλος καὶ Γ. Χρυσοβιτιάνος.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Παραστάσεις, συνεντεύξεις καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα συνθέτουν τὴν ταινία τῆς Ἑλένης Βουδοῦρη. Ἡ φωτογραφία εἶναι τοῦ Βαγγέλη Ἡλιόπουλου.

ΕΥΡΥΔΙΚΗ Β.Α. 2037: Κατάδειξη τῶν καταπιεστικῶν συνθηκῶν ἐνὸς δικτατορικοῦ καθεστώτος μέσα ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ μιᾶς γυναίκας. Σκηνοθέτης ὁ Νίκος Νικολαΐδης.

Ο ΘΙΑΣΟΣ: Ἐπος χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος ὁ σκηνοθέτης τὴ νέα του ταινία διάρκειας τεσσαρεσθμισ ὡρῶν. Ἐνα ταξίδι στὴν ἱστορία καὶ τὸν ἑλληνικὸ χώρο μέσα ἀπὸ ἕνα θίασο ποὺ γυρίζει τὴν Ἑλλάδα προσπαθώντας νὰ παρουσιάσει τὴν Γκόλφω. Ἀπὸ τὸ 1939 - δικτατορία Μεταξᾶ - μέχρι τὸ 1952 - ἐκλογικὴ νίκη τοῦ Παπάγου. Ἡ ταινία ἔχει ἤδη βραβευτεῖ σὲ διεθνὴ φεστιβάλ καὶ ἀπέσπασε διθυραμβικὰς κρίσεις. Σκηνοθεσία: Θ. Ἀγγελόπουλος. Φωτογραφία Γιώργος Ἀρβανίτης. Μουσικὴ, Λουκιανὸς Κηλαηδόνης.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ: Συνθέτοντας φωτογραφίες, εἰκόνες καὶ ντοκουμέντα τῶν ἀρχῶν τοῦ αἵωνα, ὁ Κώστας Σφήκας, ἐπιχειρεῖ τὴ σκιαγράφηση τοῦ ἱμπερια-

λισμοῦ καὶ τοῦ καπιταλισμοῦ στὴ γέννησή του.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Μιὰ διαφορετικὴ προσέγγιση τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου : μέσα ἀπὸ τὴ Θιβητιανὴ Βίβλο τῶν Νεκρῶν. Διαστάρωση τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης καὶ τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Στὴν ἀναπαράσταση τῆς τραγωδίας ποὺ γίνεται ἀπὸ ἐφηβους, παρεμβαίνει ὁ σχολιαστής γιὰ νὰ ὑπενθυμίσει στὸ θεατὴ πὺς ὅτι παρακολουθεῖ ἀποτελεῖ τὴ φιλικὴ πραγματικότητα. Εἶναι ἡ δευτέρη ταινία τοῦ Κώστα Φέρη.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ: Ἐπιστροφή - ἀπὸ πενταετὴ ἀπουσία - τοῦ Τάκη Κανελλόπουλου - στὸν κινηματογράφο. Καὶ ἐπιστροφή του στὸ γινώριμο θέμα του: μνήμη χαμένης εὐτυχίας. Στὴ συγκεκριμένη, σπονδυλωτὴ ταινία, μνήμη μιᾶς Κυριακάτικης μέρας.

ΒΙΟ-ΓΡΑΦΙΑ: Σύνθεση πάνω σὲ χιλιάδες γραβοῦρες ποὺ καλύπτουν τὴν περίοδο 1840-1920, ποὺ εἶχε συγκεντρώσει ὁ Ἰσπανὸς Τισοῦμι Γκομέζ. Σκηνοθέτης ὁ Θανάσης Ρετζῆς.

ΑΛΔΕΒΑΡΑΝ: Πραγματεύεται τὸ γήινο καὶ διαστρικό(;) ἀνθρώπινο ἄγχος μέσα ἀπὸ τίς καθημερινὲς ἀντιδράσεις πέντε νέων μπροστὰ στὸν ἐπικείμενο θάνατο ἐνὸς φίλου τους. Σκηνοθέτης ὁ Ἀνδρέας Θωμόπουλος.

Η ΜΑΝΗ: Μιούζικαλ ἐποχῆς θέλουν οἱ φήμες τὴ δευτέρη μεγάλου μήκους ταινία τοῦ Σάκη Μανιάτη. Στὸν ἴδιο ἀνήκουν ἐπίσης: ἡ χορογραφία, ἡ μουσικὴ ἐπιλογή, ἡ φωτογραφία καὶ τὸ μοντάζ. Δὲν κάνει δηλώσεις οὔτε δίνει πληροφορίες στὸν τύπο γιὰ λόγους ἀρχῆς - βλέπε ἐπιστολὴ τοῦ «ANTI» τεῦχος 10, σελ. 52.

Χρ. Ντόκας

Κάθε Σάββατο κυκλοφορεῖ ἡ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

- Μὲ σχολιογραφικὴ παρουσίαση τῶν σημαντικῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων τῆς Βδομάδας, στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ.
- Ἀναλύσεις καὶ ρεπορτάζ ἀπ' τοὺς ἀγῶνες τῶν ἐργαζομένων, ἀπ' τὴν πορεία τοῦ φοιτητικοῦ κινήματος.

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ
ὄργανο Σοσιαλιστικοῦ ἀγῶνα καὶ προβληματισμοῦ

Φτιάξτε μαζί μας τὸ

αντι

Οἱ ἀναγνώστες μας ἔκαμαν τὸν κόπο νὰ ἀπαντήσουν στὸ ἐρωτηματολόγιο ποὺ εἶχαμε στὰ τεύχη 25 καὶ 26-27 καὶ γι' αὐτὸ τοὺς εὐχαριστοῦμε. Οἱ παρατηρήσεις, οἱ προτάσεις κι οἱ ὑποδείξεις τους εἶναι γεγονὸς ὅτι θὰ ἐπιτρέψουν στὸ ANTI νὰ καλλιεργεῖται καὶ ν' ἀνταποκριθεῖ πληρέστερα στὴν ἀποστολὴ του.

Καθὼς πολλοὶ ἀναγνώστες συνόδεψαν τὸ ἐρωτηματολόγιο μὲ ἐπιστολὲς μὲ ἐκτενὴ σχόλια, σκεφθήκαμε νὰ διατηρήσουμε αὐτὴ τὴ σελίδα, γιὰ ὅσο χρόνο χρειαστεῖ, προκειμένου ἐκεῖνοι ποὺ δὲν θέλουν νὰ ἀκολουθήσουν τὰ στενὰ ὅρια ἑνὸς ἐρωτηματολογίου, νὰ ἐκθέσουν τὶς ἀπόψεις τους ἐκτενέστερα.

Ὡστόσο, πάντα μὲ βάση τὸ ἐρωτηματολόγιο τοῦ ANTI, θὰ θέλαμε –πρὶν ἀπ' ὅλα– νὰ κουβεντιάσουμε πιδὲ ἀναλυτικὰ τὴν παρατήρηση τεσσάρων-πέντε φίλων ἀναγνωστῶν, ὅτι τὸ περιοδικὸ δὲν πρέπει νὰ καταχωρεῖ διαφημίσεις.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραβλέπουμε ὅτι ἓνα πολιτικὸ περιοδικὸ ποὺ βασίζεται στὰ δικά του οἰκονομικὰ μέσα καὶ ποὺ ἐξ αἰτίας τῶν περιορισμένων οἰκονομικῶν του ἐμποδίζεται στὴ δραστηριότητά του, ἔχει ἀνάγκη νὰ καλύψει τὰ κενὰ τῶν οἰκονομικῶν του μὲ τρόπο ἀνώδυνο, δηλαδὴ χωρὶς οὐσιαστικὴ δέσμευση.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, ἡ διαφήμιση γιὰ «καταναλωτικὰ ἀγαθὰ» ἀποτελοῦσε τὸ προσφορότερο μέσο γιὰ τὴν ἀλλοτρί-

ωση τοῦ ἀνθρώπου. Σήμερα ὅμως, ἡ γνώση τῆς μεθοδολογίας τοῦ συστήματος μᾶς κάνει ν' ἀντικρῦζουμε τὴ διαφήμιση γιὰ τὰ «καταναλωτικὰ ἀγαθὰ» μὲ περίσκεψη καὶ κριτικὸ μάτι.

Ἕνα πολιτικὸ περιοδικὸ εἶναι, κατὰ τρόπο ἀποσπασματικὸ, τὸ διαφημιστικὸ μέσο γιὰ τὰ «καταναλωτικὰ ἀγαθὰ». Ἐπομένως, ἐνῶ ἡ διαφήμιση δίνει πόρους στὸ περιοδικὸ, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ παίξει τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο ποὺ παίξει μὲσω τῶν περιοδικῶν πλατιᾶς κυκλοφορίας.

Ἡ διαφήμιση ποὺ τὸ περιοδικὸ ἐπιθυμεῖ νὰ καταχωρεῖται, εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀφορᾷ βιβλία, δίσκους, θέατρο κ.λ.π. Γι' αὐτὴ τὴ διαφήμιση, οἱ ἀναγνώστες μας δὲν ἔχουν ἀντίρρηση, ἀντίθετα μάλιστα τὴ θεωροῦν ἀναγκαῖα. Τὸ πολιτικὸ περιοδικὸ συνεπῶς, βοηθούμενο ἀπὸ τὴ διαφήμιση, εἶναι σὲ θέση ἐκ τῶν πραγμάτων ν' αὐξήσῃ τὴ διαφήμιση ποὺ πρέπει καὶ νὰ περιορίσει τὴ διαφήμιση ποὺ δὲν πρέπει.

Αὐτὸ εἶναι κι ἐκεῖνο ποὺ κάνουμε μέχρι τώρα. Θέλουμε μάλιστα νὰ τονίσουμε ὅτι μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία καὶ γιὰ «καταναλωτικὰ ἀγαθὰ», ποὺ διαλαλοῦν τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητας, θὰ ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ κάνουμε κριτικὴ, πράγμα ποὺ τελικὰ εἶναι σὲ ὄφελος τοῦ κοινοῦ, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἀντίστοιχες ἐνέργειες σὲ πολιτικὰ περιοδικὰ στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ.

«ANTI»

•θέατρο•

ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ '75

Της Άννης Θ.
Κολτσιδοπούλου

Μέσα σέ άφθονες δημοκρατικές χειραψίες και άσπασμούς —πουν ξαναθύμισαν περασμένες δεκαετίες— άρχισαν και τέλειωσαν τὰ φεστιβάλ της Έπιδάυρου και της Άθήνας. Τώρα πουν τὸ άργολικό θέατρο εϊρήνεψε πάλι, τώρα πουν μπροστά στις «παρόδους» του δέν σταματούν τὰ δειλινά ύπουργικές λιμουζίνες για νὰ μεταφέρουν τούς έκλεκτούς του «προεδρείου» κι οί τουριστικές όρδές δέν κατακλύζουν με άρχαιοπρεπή σανδάλια, ούμανιστικές άπόψεις κι έρασμακά παπαγαλιτά τις κερχίδες του, τώρα τὸ κοίλον της Έπιδάουρου μπορεί νὰ κάνει τὸν άπολογισμό του καλοκαιριοῦ.

Ο λόγος του Σοφοκλή και του Εὐριπίδη, άκούστηκε φέτος σέ χαμηλούς τόνους, δίχως έξάρσεις και θρηνητικά κρεσσέντα, δίχως καμπανιστά φωνήεντα και τραβηγμένη άρθρωση. Η έξωτερική «γραμμή» των Έπιδανών — κυρίως του Έθνικοῦ — ήταν φέτος «γραμμή σουρτίνας». Έτσι, άλλου μετριάστηκε ὁ στόμφος και ἡ φωνητική άκαμψία κι άλλου —δπου ἡ απλότητα αὐτή του λόγου πέρασε και στην κίνηση— (σύντομη, μικρή, φυσική κι όχι ἐτέλειωτη, περιγραφική, «μεγαλόδομη»), πέτυχε ἡ παράσταση μιάν άμεσότητα. Η γραμμὴ όμως αὐτή —της σουρτίνας— πουν ὅπωςδήποτε εἶναι ἕνα βήμα μπρός, δέν εἶχε ν' αντιπαραθέσει στις περισσότερες περιπτώσεις τὴν έσωτερική δόνηση της σιωπῆς και των χαμηλών τόνων, τὴν ανθρωπιά πουν βγαίνει από μιάν απλότητα, πουν δέν εἶναι διδαχή μὰ άποτέλεσμα ώρίμανσης.

«Μέτρα λιτότητας» λοιπόν και σὸ κοίλον της Έπιδάουρου. Έπόμενο ήταν νὰ φανούν κάποιες άπ' τις παραστάσεις ύποτονικές, «λίγες», τεχνητά συγκρατημένες.

Τὸ ἔμπυχο ὕλικό μ' ὅλες του τις φιλότιμες προσπάθειες δέν μπόρεσε ν' άφομοιώσει ξαφνικά τὴν οὐσία της καινούργιας γραμμῆς. Όταν μάλιστα τὸ μεγαλύτερο μέρος του εἶχε νὰ βγάλει πέρα δύο και τρεῖς ρόλους στή διάρκεια των φεστιβάλ και κάτω άπ' τὴ μπακέττα άλλου σκηνοθέτη κάθε φορά. Υπήρχαν στιγμές πουν ξεφευγε άπ' τὴ διδασκα-

παράγοντων της. Κι αὐτά, ἐν καιρῷ δημοκρατίας.

Οί σκηνογράφοι κι ἐνδυματολόγοι γενικά, ἔδειξαν φέτος μιάν άγάπη στὰ άγάλματα —όμοιώματα των θεών, πουν άλλου δέσποζαν και τάραζαν με τις διαστάσεις τους τὴν άρμονία του φυσικοῦ χώρου (Τρωάδες), άλλου όμως με τὸν τρόπο πουν χρησιμοποιήθηκαν, άποτέλεσαν τμήμα οργανικό της σκηνοθετικῆς άποψης: (Βάκες, Ηλέκτρα). Στην Ηλέκτρα, πρέπει νὰ σημειωθεί γενικότερα ἡ συμβολὴ του προοπτικοῦ σκηνοῦ (Γ. Καλατζόπουλος) και των περίφημων κοστουμιών ιδίως του χοροῦ (Δ. Φωτόπουλος). Όπου ἐπιδιώχτηκαν φωτιστικά ἡ ἡχητικά ἔφφε (ἡ αἰσθησι τῆς φωτιᾶς στις Τρωάδες κι οί άστραποβροντές στὸν Οιδίποδα) εἶχαν σάν άποτέλεσμα ἕνα άνταρξίασμα παραφωνίας. Μπορεί κι οί άρχαίοι ἡμῶν «μηχανοποιοί» νὰ χρησιμοποιούσαν τις μηχανές τους για άστραπές, βροντές, σεισμούς και καταποντισμούς (μάλιστα άπ' τὸν Αἰσχύλο ἤδη), όμως πάντα ήταν φανερό ἡ ανθρώπινη ἐπέμβαση κι όχι βέβαια ἡ μεσολάβηση της ΔΕΗ.

Λίγες σκάρπιες παρατηρήσεις πουν άφορούν κυρίως τις νέες φετινές διδασκαλίες: Οί «Τρωάδες» του Σολομοῦ, κινήθηκαν στὰ «μέτρα λιτότητας» πουν άναφέραμε πὺδ πρίν. Ο σκηνοθέτης, θέλοντας νὰ δαμάσει αὐτὸ τὸ ἔργο πουν ναι μιά άλυσίδα από θρήνο, κατάρα, φρίκη, ἔξανδραποδι-

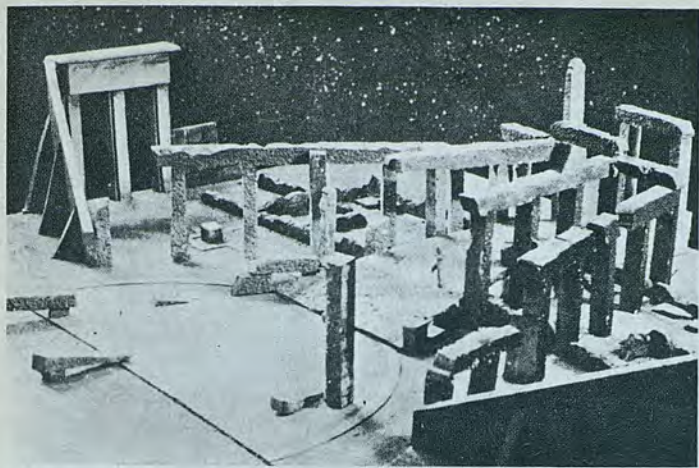
σμό και βία και θέλοντας ν' άποφύγει τὸ γλιόστημα ἐνὸς «δεδομένου» ἔμπυχου ὕλικου σ' έξωτερικά πληθωρικά ξεσπάσματα, «έσβησε» τὴ φωτιά του. Στην οὐδετερότητα και στατικότητα του χοροῦ και στους συμμετρικούς σχεδὸν σχηματισμούς του, ἔψαχνε μάταια νὰ βρεῖ ὁ θεατῆς τις κυνήγιμένες και ταπεινωμένες Τρωαδίτισσες σκλάβες, τὴν άλλοφροσύνη και τὸν ὀδυρμό τους στήν κλιμάκωση της συμφορᾶς και της βίας. Ο ἦχος άπ' τὰ κρόταλα και τὰ σείστρα πουν χρησιμοποιούσε ὁ χορὸς δέν ἔμοιαζε οὔτε γι' άνάκρουσμα της μοῖρας οὔτε για κατάρα, μὰ συνοδευμένος από άνέκφραστα πρόσωπα, ήταν σάν στάση μοιρολατρίας, πράγμα πουν δέν μοιάζει καθόλου εὐριπίδειος στόχος. Οί πρωταγωνιστές, κινήθηκαν κι αὐτοί στις γκάμες μιᾶς λιτῆς ἔρμηνείας (Έκάβη-Χατζηαργύρη - Άνδρομάχη - Κ. Παναγιώτου - Έλένη - Μ. Ζαφειροπούλου), χωρίς τὸ λιτὸ νὰ σημαίνει ὅπωςδήποτε και συνταραχτικό. Υπάρχουν σὸ θέατρο τέτοιες κλιμακώσεις τραγικῆς σιωπῆς, βουβαμάρας κι έσωτερικοῦ κοπετοῦ, πουν θὰ ήταν βέβηλο νὰ καθιερωθεῖ ἡ σιωπὴ ἡ ἡ συγκρατημένη ἔρμηνεία σάν ἔννοιες ταυτόσημες της «μεγάλῆς ἔρμηνείας». (Στὸ σημείο αὐτὸ ἔρχεται σὸ νοῦ μου ἡ «βουβαμάρα» της Πάξινοῦ στή Μάνα Κουράγιο μπροστά σὸ νεκρὸ κορμὶ τὸν άγαπῆμένο της Αἴλιφ. Καὶ θυμάμαι ἕνα ταυτόχρονο τρέξιμο στὰ καθίσματα, σὰ νὰ διαπέρασε τὸ κοινὸ ἡλεκτρικὸ ρεύμα).

Η Α. Βαλάου (Κασσάνδρα) παρεξήγησε και τὴν άποψη του Σολομοῦ και και τὴν Κασσάνδρα του Εὐριπίδη. Ο Τελθίβιος (Α. Καλλέργης) δέν άποφάσισε σ' ὅλη τὴν παράσταση άν θὰ εἶναι συμπονενικό έκτελεστικό όργανο ἡ ενεργὸς συνεργὸς με άστραπιαίες συνειδησιακές κρίσεις.

Ο καινούργιος άνεμος στήν Έπιδανρο φύσηξε ὅπωςδήποτε από κει πουν τὸν περιμέναμε. Άπ' τὸν Βολανάκη, τὸν Εὐαγγελάτο και τὸν Κοῦν (παρ' ὅλο πουν ἡ παρουσίαση των Όρνίθων ήταν ἐπανάληψη). Η νόμιμη και δικαιοματική «παραβίαση» των ἐπιδανών αδύτων του Έθνικοῦ άπ' τὸ Κ.Θ.Β.Ε. και τὸ Θ.Τ. εἶχε ἤδη οὐσιαστικά άποτελέσματα. Οί «Όρνιθες» του Κοῦν, αὐτὸ τὸ παγκόσμια πιά άναγνώρισμένο κορύφωμα της άριστοφάνειας ἔρμηνείας, βρήκε στήν Έπιδανρο τὸν

Ο Μινωτής, Οιδίποδες ἐπὶ Κολωνῶν στή διδασκαλία του 1958.

Μακέτα σκηνικού του ΠΩΡΓΟΥ ΚΑΛΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ από την 'Ηλέκτρα του Κ.Θ.Β.Ε. (Σκηνοθεσία Μ. Βολανάκης).

χώρο του και το πραγματικό μέτρο της σύλληψής του. Ξεδιπλώθηκε σ' όλες του τις διαστάσεις και παρέσυρε το κοινό σε σπάνιες έκδηλώσεις συμμετοχής. Έτσι όπως σήμανε μάλιστα και τη λήξη των φετινών 'Επιδαυρίων, ήταν σαν σύμβολο κι ευχή αναγέννησης, αναφερώματος κι αποτίναξης της μουσειακής, παραδοσιακής φόρμας που με πολύ λίγες φωτεινές εξαιρέσεις, βάραινε μέχρι σήμερα την έρμηνεία του αρχαίου δράματος.

Η 'Ηλέκτρα του Βολανάκη, ήταν η μοναδική νέα διδασκαλία με ξεκαθαρισμένη σκηνοθετική άποψη και γραμμή. Κι αν κάποιες στιγμές φάνηκε κάπως αντιφατική, αυτό οφείλεται στην άμχανία του σκηνοθέτη μπρος σ' ένα ώριμο σκηνοθετικό οικόδομημα, ένα ανώριμο γενικά «πλήθος» στον χορό κι ένα άνισο πρωταγωνιστικό ύλικό.

Η πεμπτουσία της σκηνοθετικής θεώρησης του έργου, ως μία τραγωδία του απομονωμένου αυτοαπελευθερωμένου ατόμου, διατηρήθηκε γλαφυρή μέχρι τέλους χάρη στην Άννα Συνοδινού. Όπου ο χορός έσμιξε, κινήθηκε και λειτουργήσε σαν μάζα, ήταν συγκλονιστικός. Σαν δράμα μένει στη μνήμη, ένα σμάρι μαύρων ίσκιων, που 'χε γραπωθεί σαν τόν κι σσδ πάνω στον τοίχο όπου ακουμπάει η 'Ηλέκτρα, ένα άλλο κουβάρι, χωνεμένο στο μαύρο ρούχο και στην οδύνη.

Μερικές σκηνές του χορού φάνηκαν έντεχνες και «προμελετημένες» αποκαλύπτοντας έκτος από κινητική άδεξιότητα κι αδυναμία, κάποιες προθέσεις κι «υπολογισμούς» του σκηνοθέτη, που σίγουρα πρώτος αυτός θα ήθελε να

παρουσιαστούν σαν αποτέλεσμα ολόκληρης διαδικασίας επί σκηνής κι όχι σαν έγκεφαλικοί προγραμματισμοί.

Η 'Ηλέκτρα της Συνοδινού, μ' όλο της το ωρίμασμα και τη φανερή σκηνοθετική καθοδήγηση, έχω τη γνώμη, πως ύστερούσε από την έρμηνεία της του 1972. Μία υπερκινητικότητα των χειρών και του κορμού, «σκόρπισε» στιγμές-στιγμές την πυκνότητα της έρμηνείας. Η στιγμή της αναγνώρισης, ξοδεύτηκε κάπως κι αυτή, μέσα στο άκαιρο κι αντιθεατρικό χειροκρότημα μιάς ανώριμης μερίδας κοινού και στην κάπως αφύσικη αντίδραση της 'Ηλέκτρας ως προς την κλιμάκωση της συγκίνησης (πρώτο ύψωμα των χειρών, ύστερα τρέξιμο προς τον χορό και τελευταίο το αγάλιασμα του 'Ορέστη). Αυτόματα ήρθε στον νου η έρμηνεία του 72. Εκείνη η κραυγή με το ράγισμα που είχαν οι δυο λέξεις «φωνούλα μου» μέσα τους. Κείνο τό ράγισμα, που ήταν διήγηση δεινών, ανέλπστη ευτυχία κι ήταν μαζί και τ' όριο στην άντοχη της ανθρώπινης συγκίνησης.

Δίπλα σε μίαν όπωσδήποτε μεγάλη 'Ηλέκτρα και δίπλα σε μίαν άξέχαστη Κλυταιμνήστρα (Νέλλη 'Αγγελίδου), που πήρε πάνω της ολόκληρο το βάρος της βολανάκειας αποψης για τον κόσμο των τυράνων (με την αλλοιώτικη σκευή, την αλλοιώτικη γλώσσα και σκέψη) και που στάθηκε ύστατο μητριορχικό σύμβολο με μία φωνή φορτισμένη μ' όλο το μίσος και την ύστερία του τυράννου που συντρίβεται, δίπλα σ' αυτές τις δυο ύψηλες έρμηνείες, πως δέχτηκε ο Βολανάκης να καταποντίσει μία Χρυσόθεμι, δί-
νοντας τον ρόλο της σε μίαν

ήθοποιό, που σ' όλη την παράσταση πάσχιζε να βρεί τον τόνο και τον ρυθμό της Βαλάκου (φαίνεται είναι το ίνδαλμά της) και που σ' αυτή την προσπάθεια θυσίασε τα πάντα. Από την άρθρωση της μέχρι την προσπάθεια σωτηρίας κάποιας προσωπικότητας.

Η παράσταση ήταν γεμάτη σκηνοθετικά «γεγονότα», χωρίς όμως αυτά να είναι ούτε αυτοσκοπός ούτε στόχος του σκηνοθέτη. Ο Μ. Βολανάκης, έχει αναμφισβήτητα βρεί μία κεντρική άσπρη που οδηγεί ίσια στην καρδιά του αρχαίου δράματος. Οι απόψεις του έχουν σάρκα και όστα, έχουν αίμα ανθρώπινο κι όχι τα γνωστά συντηρητικά του 'Εθνικού θεάτρου.

Οι «Βάκχες» του Εὐαγγελάτου, αποτελούν μία ειδική περίπτωση παρουσίας στο Φεστιβάλ της 'Επιδάου. Μ' όλο που δεν υπήρχαν καινούργιες αποκραυσταλλωμένες σκηνοθετικές απόψεις, υπήρχε ωστόσο παντού η γραμμή κι η σφραγίδα του σκηνοθέτη, το όραμα ενός έρευντη, πειραματιστή που «τόλμησε» να σπάσει τα ταμπόν της αναζήτησης στους κόλπους του 'Εθνικού Θεάτρου. Είναι ένας συντηρητικός μ' επίμονος επαναστάτης, που χωρίς να σοκάρει τον αρτηριοσκληρωμένο κρατικό μηχανισμό, ανοίγει σιγά-σιγά υπόγειες σήραγγες προς μία κατεύθυνση διαφορετικής θεώρησης της θεατρικής ούσίας, προς μία κατεύθυνση

δημιουργικής έρευνας κι αναθεώρησης. Οι «Βάκχες» του είχαν το ενδιαφέρον μιάς καινούργιας, άπατης γής.

Στον «Οιδίποδα επί Κολωνών» (έπανάληψη παλιάς διδασκαλίας) δεν θα σταματήσω ούτε στη μεγαλειώδη προσωπική έρμηνεία του Μινοτή ούτε και στην αντίθετα απαράδεκτη παράσταση - αποτέλεσμα προσωπικής του σκηνοθετικής δουλειάς. Θα σταματήσω μόνο στην έμπειρία του 'Ηρώδειου. Όταν με διπλοπουλημένα εισιτήρια (ευθύνη της οργανωτικής επιτροπής του Φεστιβάλ), με πίστη, πείσμα και φανατισμό, δρασκελώντας κλειστές πύλες και μαντρωμένα βράχια εξασφαλίζει ένα ολόκληρο πλήθος λίγα εκατοστά χώρου για να παρακολουθήσει όρθιο μιά παράσταση, τότε μπορούμε να μιλάμε όχι για κοινό μ' αλλά για λαϊκό προσκύνημα. Κι αναρωτιέμαι ποιά θα ήταν η ευθύνη που ένοιωσε ο πρωταγωνιστής - σκηνοθέτης - διευθυντής απέναντι σ' ένα τέτοιο συγκλονιστικό θέαμα; Ποιά η οδύνη του, όταν από το ύψιστο αξίωμα του κρατικού γενικού διευθυντή δεν πρόσφερε τίποτε άλλο στο 'Εθνικό εκτός από ένα έρεβος, όμοιο μ' εκείνο των ματιών του Οιδίποδα. Να ελπίσουμε μήπως ότι η «ιδιοσυγκρασιακή ταύτισή του» με τον σοφόκλειο ήρωα θα οδηγήσει τελικά και τον ίδιο στη σοφία του γήρατος και στον εξαγνισμό; Στο Θέατρο, πολλά τα θαύματα και πολλοί οι μύθοι...

Άννυ Θ. Κολτσιδοπούλου

ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΑΤΙΡΑΣ
(Τρικόρφων και Γ' Σεπτεμβρίου)

ΤΟ ΑΝΟΙΧΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ
ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Γ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Η ΜΑΧΗ
ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ
(Δεκέμβρης 1944)

•ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ•

μνήμη

ΑΛΕΚΟΥ
ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
(1905 - 1975)

Όταν φεύγει ένας άξιος καλλιτέχνης που είναι και ένας τίμιος άνθρωπος, ή ζημιά για τον τόπο είναι διπλή. Κι ο Άλέκος Κοντόπουλος ήταν και τα δυο μαζί. Ή καλλιτεχνική του προσφορά έχει κι όλας αξιολογηθεί κι είναι γνωστή. Λιγότερο γνωστές είναι ή «ἀρετή και ή τόλμη» του,

που μιὰ μόνο πτυχή τους στάθηκε ή ενεργή συμμετοχή του στον αγώνα του Λαού μας τον καιρό της Κατοχής, όταν έδινε απ' τον παράνομο αντιστασιακό τύπο, μαχητικά σχέδια και σκίτσα. Αργότερα, σε παραστατικά έργα αποτύπωσε μερικώς απ' τις πτυχές των θυσιών του Λαού που αγωνιζότανε για την Έλευθερία του.

Σχέδιο του Ά. Κοντόπουλου (1945)

Το περιοδικό μας δεν ασχολείται σήμερα με τον καλλιτέχνη Κοντόπουλο. Άλλά θέλει να θυμίσει με τη σελίδα ετούτη και την πιο πρόσφατη τίμια πράξη του, όταν, τον καιρό της 7χρονης τυραννίας, με δημοσία δήλωσή του, άρνήθηκε το χρηματικό έπαθλο που θέλησε να του χορηγήσει ή Χούντα, δίνοντας έτσι τη μόνη άπάν-

τηση που μπορεί να δώσει ένας πνευματικός άνθρωπος στους τυράννους, την άρνησή του δηλαδή να παίξει το παιχνίδι τους, χαστουκίζοντάς τους δημοσία. Ή έπιστολή του Κοντόπουλου για την άρνηση του έπάθλου δημοσιεύτηκε άκριβώς πριν ένα χρόνο στο ΑΝΤΙ, στο τεύχος 2 της Β' περιόδου του (21 Σεπτεμβρίου 1974).

“ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ”

Στην Γκαλερί ΩΡΑ άνοίγει απ' τις 25 του μήνα ή έκθεση “ΚΑΤΟΧΗ και ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ”, που είναι και ή πρώτη προσπάθεια για την καταξίωση, άναγνώριση και προβολή του ώραιου αγώνα του Λαού μας για τη Λευτεριά του τον καιρό της τετράχρονης σκλαβιάς (1941-1944).

Το ΑΝΤΙ αυμετέχει στην έκθεση με δική του αίθουσα, όπου θά παρουσιάσει ένα μέρος από το υλικό του άρχείου του της εποχής εκείνης: παράνομο αντιστασιακό τύπο (έφημερίδες, προκηρύξεις, αφίσες κ.λπ.) και άλλα αντιστασιακά ντοκουμέντα.

ή έκθεση ΜΑΤΤΑ

Άπό τις 22 Σεπτεμβρίου, σε έκθεση στη Γκαλερί ΙΟΛΑ—ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ (συγχρόνως με τη Ν. Υόρκη και το Παρίσι), το αθηναϊκό κοινό θά μπορεί για πρώτη φορά στον τόπο μας, να δει τη δουλειά του περίφημου για Χιλιανού ζωγράφου Σεμπασιάν Μάττα.

Ό Μάττα γεννήθηκε το 1911 στη Χιλή. Σπούδασε αρχιτεκτονική και δούλεψε πλάι στον Λέ Κορμπυζιέ. Το 1936 γνώρισε στη Μαδρίτη τον Λόρκα, τον Νταλί και μετά τον Άντρέ Μπρετόν. Το 1938 συμμετέχει στη Διεθνή Έκθεση Ύπερεαλισμού στο Παρίσι και παραμένει στην ομάδα των ύπερεαλιστών ως το 1948, για να επανεταχθεί το 1959. Έχει εκθέσει στη Χιλή, στη Σουηδία, στην Κούβα, στην Ίταλία στην Αυστρία, στην Όλλανδία, στη Γερμανία και άλλου, ένω στη Γαλλία και στις Η.Π.Α. εκθέτει από πολυ παλιά και με μεγάλη συχνότητα.

Το 1974 οργανώνει στη Μπολώνια, Ραβέννα, Φερράρα, Λιβόρνο, Φλωρεντία και Στοκχόλμη έκθεση άλληλεγγύης προς το λαό της Χιλής. Άκολουθεί το 1975 περιοδεύουσα έκθεσή του στη Μαδρίτη, Μεϊκό, Μπόγκοτά, Κάρakas και Κούβα.

προσανατολισμοί

μηνιαία επιθεώρηση
του δημοκρατικού
ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Επιμέλεια βιβλιοπαρουσίασης: Άντεια Φραντζή

ΤΟ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, ΣΥΛΛΟΓΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ
Έκδόσεις: Μνήμη, Αθήνα 1975

Από τις εκδόσεις Μνήμη κυκλοφόρησε ολοκληρωμένη συλλογή με 215 αντιστασιακά τραγούδια, και πρόλογο του Πέτρου Πεντελικού. Τα τραγούδια είναι χωρισμένα σε 12 κατηγορίες.

Α) Τραγούδια που τραγουδήθηκαν σ' όλη τη χώρα. Β) Της Κρήτης και των νησιών. Γ) Του Μορηά. Δ) Της Ρούμελης. Ε) Της Θεσσαλίας. ΣΤ) Της Μακεδονίας-Θράκης. Ζ) Της Ηπείρου. Η) Της Αθήνας. Θ) Μετά την απελευθέρωση. Ι) Της φυλακής. ΙΑ) Του εμφύλιου πολέμου. ΙΒ) Ξένα αντιστασιακά.

Πολλά από τα αντιστασιακά τραγούδια αυτής της συλλογής δημοσιεύονται για πρώτη φορά και όρισμένα συνοδεύονται από διαφωτιστικές υποσημειώσεις.

Η συλλογή και γραφική επιμέλεια του βιβλίου έγινε από την Εύτυχια Κυριαζή.

ΤΑ ΑΝΤΑΡΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(της Κατοχής, της Απελευθέρωσης, του Εμφυλίου)
Έκδόσεις: Τετράδιο, Αθήνα 1975

Η συλλογή αυτή παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί, εκτός από τους στίχους 111 αντάρτικων τραγουδιών, περιέχει άρθρα και απόψεις πνευματικών ανθρώπων, που βοηθούν στην καλύτερη κατατόπιση του κοινού.

Αναλυτικά περιλαμβάνει:

1. Ανάγκη να διασώσουμε το έθνος της Αντίστασης, του Φώντα Λάδη.
2. Το αντάρτικο τραγούδι, της Βούλας Δαμιανάκου.
3. Τα τραγούδια της Μέσης Ανατολής, του Αντρέα Νενεδάκη.
4. Πώς γράφτηκε ο ύμνος του ΕΛΑΣ, της Έλλης Αλεξίου και της Σοφίας Μαυροειδή-Παπαδάκη.
5. Μαρτυρίες τριών ανταρτών: Βαγγέλης Μαχαίρας, Οδυσσέας Τσουκόπουλος, Διονύσης Κωστομητόπουλος.
6. Μία γνώμη του Βάρναλη απ' το 1946.
7. Πέντε προσοδευτικοί διανοούμενοι μιλούν στο «Τετράδιο»: Αλέκος Ξένος, Φοίβος Άνγκεϊανός, Τάκης Αδάμος, Νικηφόρος Βρεττάκος.
8. Τα τραγούδια της Αντίστασης δοθούν και πάλι τις καρδιές, του Νικηφόρου Αντωνόπουλου.

Σημειώνουμε σαν κάτι ιδιαίτερα σημαντικό την παρουσία της

μουσικής 17 τραγουδιών της Αντίστασης, από τα οποία τα δύο είναι τραγούδια απ' την Κατοχή του Μίκη Θεοδωράκη, καθώς και ένα ντοκουμέντο, που είναι ένα τετράδιο από τα χρόνια της Κατοχής και ανήκει στην Αθηνά Ψυχογιού.

Τα στοιχεία γι' αυτό το βιβλίο, μαζεύτηκαν βασικά από τους Νικηφόρο Αντωνόπουλο, Γιώργο Παπαδάκη και Αθηνά Ρατίτου.

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Πέντε Ρώσοι Κλασικοί
ΠΟΥΣΚΙΝ-ΓΚΟΓΚΟΛ - ΜΠΕ-
ΛΙΝΣΚΙ - ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΙ -
ΤΟΛΣΤΟΗ

Έκδόσεις: Σύγχρονη Έποχή,
Αθήνα 1975

Στο ενδιαφέρον αυτό βιβλίο, γίνεται μία προσπάθεια να φωτιστεί το έργο των πέντε κλασικών της ρωσικής λογοτεχνίας, έτσι που και σαν συγγραφείς να τους γνωρίσουμε αλλά και σαν φορείς της ιστορικής τους πραγματικότητας.

Από τον Πούσκιν ως τον Τολστόη, έχουμε μία πολύ σύντομη χρονική περίοδο όπου όμως βλέπουμε πλούσια άτομικά φαινόμενα, όπως άλλωστε σε κάθε περίοδο έντατικής εθνικής ανησυχίας. Αν και άνομοι μεταξύ τους, τους συνέχει το κοινό δημιουργικό ρεύμα της εποχής τους, ο ίδιος ιστορικός μύθος, η πλοκή του και ο ρυθμός του.

Η σύντομη εισαγωγή στην ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας του 19ου αιώνα που περιλαμβάνεται στο βιβλίο, είναι ιδιαίτερα κατατοπιστική και βοηθά τον αναγνώστη να συλλάβει το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έζησαν οι πέντε κλασικοί εντάσσοντάς τους μέσα στο σύνολο της ρωσικής λογοτεχνίας.

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ ΓΕΡΟΣ

Αντι-δημοκρατική εκπαίδευση;
Δοκίμια

Έκδόσεις: Ηράκλειτος, Αθήνα 1975

Στο βιβλίο αυτό παρουσιάζονται δοκίμια για μία δημοκρατική εκπαίδευση που δημοσιεύτηκαν σε έφημερίδες και περιοδικά λίγο μετά την επιστροφή της Δημοκρατίας στον τόπο μας.

Το βιβλίο χωρίζεται σε δύο ενότητες:

Α' Δημοκρατική εκπαίδευση και Β' Αυτοέκφραση.

Στην πρώτη ενότητα, βρίσκουμε τα δοκίμια:

1. Δημοκρατική και Αντι-δημοκρατική εκπαίδευση (Τί γί-

νεται εδώ και τί άλλου).

2. Δημοκρατική και αντι-δημοκρατική παιδεία (Ο φόβος της ελευθερίας στην εκπαίδευση)

3. Δημοτική εκπαίδευση (και ο μύθος της αυτοτέλειάς της)

4. Η αναμόρφωση της βασικής εκπαίδευσης

Στη δεύτερη ενότητα, συνεχίζουμε με τα δοκίμια:

5. Αυτοέκφραση (Ο προφορικός και γραπτός λόγος στους μαθητές του Δημοτικού)

6. Δημιουργική φαντασία και αυτοέκφραση

7. Η ανάληψη της ελευθερίας στην αυτοέκφραση (ο ρόλος του μαθητή της Ιστογραφίας)

Ξεκινώντας από τη βασική σκέψη ότι «χωρίς δημοκρατική πολιτεία δεν πρέπει να περιμένουμε δημοκρατική εκπαίδευση, και με αντιδημοκρατική εκπαίδευση δεν εδραιώνεται, δεν καθίσταται βιώσιμη η δημοκρατική πολιτεία», ο Θεοφράστος Γέρος μάς οδηγεί σε προβληματισμό γύρω από τις δυνατότητες και προοπτικές μιας δημοκρατικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, μιας εκπαίδευσης που θα αποσκοπεί «στην απελευθέρωση των δημιουργικών δυνάμεων του ανθρώπου, με άλλα λόγια, στην ελεύθερη και απρόσκοπτη έκφραση του ανθρώπου».

Α.ΛΕΟΝΤΙΕΦ

Πολιτική Οικονομία
Έκδόσεις: Γή, Αθήνα 1975

Μετ.: Τ. Κωνσταντινίδης
Θεώρηση Μετάφρασης: Φ. Λύρης
και Δ. Πατάζογλου
Β' Έκδοση

Το έργο «Πολιτική Οικονομία» το έγραψε ο σοβιετικός καθηγητής Α. Λεόντιεφ στην περίοδο του μεσοπολέμου. Σκοπός της συγγραφής του ήταν να χρησιμεύσει σε βασικό βοήθημα για όσους ήθελαν να γνωριστούν με τη μαρξιστική οικονομική επιστήμη και γράφτηκε κυρίως για τους ανθρώπους της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο άπλος και διδακτικός τρόπος που μ' αυτόν ο Λεόντιεφ κάνει προσεχτική τη μαρξιστική οικονομική επιστήμη στους πολλούς, στάθηκε και η αιτία της μεγάλης επιτυχίας του βιβλίου σε διεθνή κλίμακα.

Η έκδοση αυτή είναι πιστή ανανέωση της πρώτης έκδοσης του βιβλίου στην Ελλάδα το 1946.

Αν και σήμερα γίνεται πολλές λόγος για την οικονομία, ο πολλός κόσμος εξακολουθεί να αντιμετωπίζει με δέος την Πολιτική Οικονομία, που είναι η επιστήμη που άμεσα ασχολείται με τη ζωή μας, με την πραγματικότητά μας. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, το βιβλίο αυτό εξακολουθεί να έχει τόσο μεγάλο ενδιαφέρον για το αναγνωστικό κοινό.

Το βιβλίο περιέχει 11 κεφάλαια.

Αναλυτικά:

Α' Τι είναι η πολιτική οικονομία και τί μας διδάσκει
Β' Πώς η κοινωνία εξελίχθηκε στον καπιταλισμό;

Γ' Η έμπορευματική παραγωγή
Δ' Η ουσία της κεφαλαιοκρατικής εκμετάλλευσης
Ε' Μεροκάματα και εξαθλίωση της εργατικής τάξης στον καπιταλισμό
ΣΤ' Διανομή της υπεραξίας στους κεφαλαιοκράτες
Ζ' Ο καπιταλισμός στη γεωργία
Η' Αναπαραγωγή και κρίσεις στον καπιταλισμό
Θ' Ιμπεριαλισμός, ή παραμονή της Σοσιαλιστικής Επανάστασης του προλεταριάτου
Ι' Ο πόλεμος και η γενική κρίση του καπιταλισμού
ΙΑ' Η σύγχρονη παγκόσμια κρίση του καπιταλισμού.

Βιβλία που λάβαμε:

1. ΒΑΓΓΕΛΗ ΣΚΥΛΑΚΑΚΗ:
Σκέψεις σαράντα χρόνων πάνω σε σύγχρονα προβλήματα. Μαρξισμός - Φιλοσοφία - Θεωρητική Φυσική.
Έκδόσεις ΙΩΛΚΟΣ, Αθήνα 1975

2. ΘΑΝΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ:
Η φωνητική ορθογραφία είναι μεγάλη οικονομία.
Αθήνα 1974

3. ΚΩΣΤΑ ΖΗΛΕΜΕΝΟΥ:
Σκέψεις στο σχέδιο συντάγματος της Κυβερνήσεως.
Έκδόσεις Καρανάση, Αθήνα 1975

4. ΧΡ. Ι. ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ: Ατομική και Κοινωνική Φιλοσοφία. Η πηγή του κοινωνικού μίσους. Παγκόσμια ιστορική επισκόπηση.
Αθήνα 1973

5. ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΝΟΥΔΑΚΗΣ:
Ψυχογραφία της ελληνικής Λογοτεχνίας.
Κρήτη 1975

6. ΑΛ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ:
Μύθοι και κριτική-κριτική του πνευματικού κατεστημένου.
Λευκωσία 1974

7. ΓΙΑΝΝΗ ΖΕΒΓΟΥ: Η λαϊκή αντίσταση του Δεκέμβρη και το Νεοελληνικό πρόβλημα.
Έκδ. όργαν. «Ο ΡΗΓΑΣ», Ανάτυπο.
Αθήνα 1945

8. ΛΕΥΤΕΡΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ:
Η παρωδία της δίχης των Δοσολογών και η αυτοκαταστροφή της Δεξιάς.
Έκδοτ. όργαν. «Ο ΡΗΓΑΣ», Ανάτυπο.
Αθήνα 1945

•ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ•

Πορτογαλία

Θα ήθελα πάλι να σε απασχολήσω λίγο και αυτή τη φορά με την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στην Πορτογαλία γενικότερα, και με το ζήτημα της εφημερίδας ΡΕΠΟΥΜΠΑΙΚΑ ειδικότερα. Συγκεκριμένα, και από τον ημερήσιο και από τον περιοδικό τύπο της αντιδογματικής 'Αριστεράς υπάρχει έλλειψη ενημέρωσης ως προς τα προβλήματα της Πορτογαλίας, με αποτέλεσμα να αιχμηρεί ασυδοτος ο αστικός και αντιδραστικός τύπος να παρουσιάζει τα πράγματα όπως αυτός θέλει. Νομίζω πως ο αντιδογματικός τύπος της 'Αριστεράς πάσχει από ένα είδος κόμπλεξ απέναντι στην αστική τάξη και θέλει σώνει και καλά σε κάθε περίπτωση να δίνει καλές εξετάσεις για να γίνει πιστευτό ότι έχει αλλάξει σε σχέση με το παρελθόν, διαφορετικά δεν εξηγείται το γεγονός ότι απέφυγε να ενημερώσει τον ελληνικό λαό για τα πραγματικά γεγονότα που όδηγησαν στο προσωρινό κλείσιμο της εφημερίδας ΡΕΠΟΥΜΠΑΙΚΑ, και αυτό τη στιγμή που έχει ξεσηκωθεί ολόκληρη έκστρατεία δυσφήμισης του Κινήματος των 'Ενόπλων Δυνάμεων από τους αντιδραστικούς κάθε είδους συμπεριλαμβανομένους και τους Μασόκους, οι οποίοι κόπτονται για την έλλειψη δημοκρατίας στην Πορτογαλία, ενώ είναι πασιφανές από τη μεθοδολογία τους και το πιστεύω τους ότι αν είχαν αυτοί την κατάσταση στα χέρια τους δεν θα μπορούσε να υπάρξει αντίθετη φωνή στη χώρα.

Το ζήτημα της εφημερίδας ξεκίνησε από τη στιγμή που η διεύθυνση της αποφάσισε να απολύσει ένα μέρος των εργατών επικαλούμενη τη μείωση στην πούληση της εφημερίδας. Πραγματικά τελευταία είχε πέσει πολύ κάτω από τα φύλλα που πούλαγε παλαιότερα. Η απόφαση της διεύθυν-

σης να απολύσει τους εργατές ήταν επόμενο να προκαλέσει την οργανωμένη αντίδραση των εργατών, και για να κρατήσουν τις θέσεις τους για να μην κλείσει τελείως η εφημερίδα, προτείνουν, εκτός των άλλων, και την αλλαγή στο περιεχόμενο και στον προσανατολισμό της εφημερίδας, πράγμα που η διεύθυνση αρνήθηκε. Και όταν το ΚΕΔ επέτρεψε πάλι την έκδοση της εφημερίδας και εκπρόσωπός τους πήγε να παραδώσει τα κλειδιά στον αρχισυντάκτη, αυτός αρνήθηκε να τα πάρει εάν πρώτα δεν απολύονταν ορισμένοι εργατές που είχαν πρωτοστατήσει στα γεγονότα, πράγμα φυσικά απαράδεκτο για ένα κράτος που λέει ότι βαδίζει προς το σοσιαλισμό. Έτσι ο εκπρόσωπος του ΚΕΔ έδωσε τα κλειδιά στο συνδικάτο. Αυτή είναι με λίγα λόγια η ιστορία που έχει ξεσηκώσει αντικομμουνιστική ύστερία στην Ευρώπη. Αυτά τα πληροφόρηθηκα από φυλλάδιο που έχει κυκλοφορήσει σε πολλές γλώσσες από τους εργατές της ΡΕΠΟΥΜΠΑΙΚΑ.

Έχει γίνει της μόδας τώρα ο, τι συμβαίνει στην Πορτογαλία, και ιδίως εις βάρος του Σ. Κ. του Σοάρες, να τα ρίχνουμε όλα στο ΚΚ Πορτογαλίας, και ίσως σπάνια να αναρωτιόμαστε μήπως φταίει και κανένας άλλος εκτός από τον Κουνιάλ. Γιατί εδώ μας παρουσιάζονται οι Σοσιαλδημοκράτες σαν όσιες Μαρίες, ότι πάντα έχουν το δίκιο, ότι θέλουν την ελευθερία, κοινωνική δικαιοσύνη και δεν συμβατεύεται. Δεν πρέπει να ξεχνάμε επίσης ότι αυτοί που πολέμησαν οργανωμένα το Σαλαζάρ ήταν μόνο οι Κομμουνιστές, γι' αυτό και η σχετική επιρροή τους στο ΚΕΔ. Το κόμμα του Σοάρες το φτιάχνανε κάπου στη Βόννη λίγο καιρό πριν την αλλαγή, και αν λάβουμε υπ' όψιν μας το πόσο αγωνίζονται οι σοσιαλδημοκράτες της Δ. Γερμανίας για το σοσιαλισμό, θα βγάλουμε χρήσιμα συμπεράσματα για τον

Σοάρες. Δεν πρέπει ακόμα να μάς διαφεύγει ότι και η δεξιά έχει υπογράψει το γνωστό σύμφωνο με το Κίνημα των 'Ενόπλων Δυνάμεων για την πορεία προς το σοσιαλισμό!...

Φυσικά, για να μπορέσουν την κατάλληλη στιγμή να εκμεταλλευτούν κάποιο στραβοπάτημα του ΚΕΔ και να δημιουργήσουν τέτοιες καταστάσεις που δεν θα είναι ευχάριστες σε κανένα προοδευτικό άνθρωπο. Φυσικά, θα ήταν ευχάριστο, το σύνολο των κοινωνικών δυνάμεων στην Πορτογαλία που αγωνίζονται για το σοσιαλισμό, να ήταν ευρύτερο από αυτό που είναι τώρα, και να υπήρχε ένα πιο ευστροφικό ΚΚ. Πιστεύω, ότι η κατάσταση θα ήταν καλύτερη. Τώρα όμως αυτά δεν υπάρχουν. Πρέπει να παλέψουν με τις δυνάμεις που έχουν. Εμείς από την πλευρά μας (δηλαδή η αντιδογματική αριστερά), πρέπει με όλες τις δυνάμεις να ενισχύσει αυτή την προσπάθεια, βεβαίως κάνοντας και μια καλόπιστη κριτική, όπως έχει κάθε δικαίωμα να το κάνει. Και αυτή η ενίσχυση αυτής της προσπάθειας πέφτει τώρα στον τύπο της 'Αντιδογματικής 'Αριστεράς, όσο και να μην μάς άρεσει ο Κουνιάλ. Όσο και να μην του συγχωρούμε πολλά από το παρελθόν του, όπως το ότι είναι μόνος αυτός μαζί με το ΚΚΕ έξω, από όλα τα κόμματα της Δ. Ευρώπης, που χειροκρότησαν την επέμβαση των αμερικανών μάχης του Συμφώνου της Βαρσοβίας τον Αύγουστο του 68 στην Τσεχοσλοβακία.

Τελειώνω
φιλικότατα,
Βόρτης Χρήστος

Εργάτης, Βερολίνο 27-6-75

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΑ
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ
Δ. ΒΛΑΝΤΑ

«ΑΝΤΙ» μου,

Σαν ένας άπλως αναγνώστης σου που πήρε οι αυτός μέρος στην 'Αντίσταση, θέλω να κάνω τρεις παρατηρήσεις πάνω στο απόσπασμα από τα 'Απομνημονεύματα του Δ. Βλαντά (ΑΝΤΙ τεύχος 24, 2.8.75).

1. Καταπιάνεται στην αρχή να αναφέρει τα συμπεράσματα ενός «ιστορικού» συγγράμματος. Είναι τόσο αφελές και προχειρογραμμένο το βιβλίο! Αγωνίζεται να ανατρέψει τα επιχειρήματά του με τόση έμβριθεία που όσοι ξέρουμε το βιβλίο ή το συγγραφέα γελάμε.

2. Τα σφάλματα της κατοχής κατά την κατοχή και τον Δεκέμβρη τα επισημαίνει ωραία και θα θέλαμε και άλλοι να γράφουμε γύρω απ' αυτό το θέμα. 'Αλλά πόσο Θεοί!!! Όχι πάλι τα αναμασήματα περί πράκτορα. Όλα αυτά τα λασπώματα, τα σπυλώματα για τόσα στελέχη, προκαλούν πια σε μας τους μικρούς αγωνιστές της 'Αντίστασης μια ναυτία (αναγούλα) μετά συγχωρήσεως. Όχι γιατί δεν μπορεί να

υπήρχαν και πράκτορες. 'Αλλά ο Σιάντος π.χ., χρόνια στις φυλακές και στις εξορίες, καταδιωγμένος και παράνομος πάντα, έγινε πράκτορας τότε; Τότε που είχε φουντώσει η 'Αντίσταση, τότε που ήταν στην κορυφή, που θα ήταν, αν νικούσε η 'Αντίσταση, ο ηγέτης της 'Ελλάδας; 'Η, θα μάς πει ο Δ.Β., πως ήταν πράκτορας από παλιά και πέρασε μέσα στις στερήσεις, τους διωγμούς τόσων χρόνων για να εξυπηρετήσει τους 'Αγγλους το Δεκέμβρη!! Και με απολαύει ποιά; Τη φτώχεια του; Ντροπή!! 'Αν τα θεωρεί λάθη, καλά. 'Αλλά και πάλι εθύνεται για τα λάθη αυτά ο Σιάντος; Όλα τα άλλα μέλη της ΚΕ τί έκαναν; Πράκτορες όλοι τους; Και τί έκανε ο Δ. Βλαντάς, τί είπε, τί αντιρρήσεις είχε; (Είχε;) Δυστυχώς οι εθύνες βαρύνουν όλους μας. Και εμάς τους μικρούς και αυτούς τους μεγάλους. Που μάς έρχονταν η «γραμμή» και την παίνομε άκριτα και τη διοχετεύαμε στον κόσμο. Κι αν κανένας διατύπωνε καμιά παρατήρηση, απαντούσαμε (δηλαδή μάς είχαν μάθει ν' απαντούμε): «Ξέρει το Κόμμα». Ξεράδια και να με συμπαθάς, καλό μου περιοδικό. «Ξέρει το Κόμμα», «Ξέρει η ΕΣΣΔ», «Ξέρει ο Στάλιν»!! Και μείς είχαμε σταματήσει τις στροφές του μυαλού μας και για κάθε ζήτημα περιμέναμε τη γραμμή. «Γραμμιτζήδες» μάς χαρακτήριζε ένας παλαβός αντικομμουνιστής λογοτέχνης. Και σωστά.

3. Μας μιλάει ο Δ. Βλαντάς σαν «ιστορικός» και αυτός, και για να δώσει βαρύτητα σε κάποιες απόψεις του κάνει αναφορές στη Γαλλική 'Επανάσταση, όπου μάς λέει τα εξής ωραία: «Ο Ροβεσπιέρος έκοψε το κεφάλι του Δαντών και ο Μαρά έκοψε το κεφάλι του Ροβεσπιέρου». Συχωρέστε με, δεν είμαι ιστορικός. 'Αλλά, όπως είναι γνωστό και από τα σχολικά εγχειρίδια ακόμα, ο καημένος ο Μαρά σκοτώθηκε στο λουτρό του το 1793 και ο δυστυχής Ροβεσπιέρος καρατομήθηκε ένα σχεδόν χρόνο μετά, δηλ. το 1794. Μήπως και οι άλλες ιστορικές του γνώσεις (γιατί και ο Δεκέμβρης είναι ιστορία) έχουν το ίδιο ειδικό βάρος; Ρωτάω.

Με αγάπη
Π. Μωραϊτης

Κυκλοφόρησε

ο Σύγχρονος Κινηματογράφος '75

Τεύχος 6

- Έλληνικός στρατευμένος κινηματογράφος
- Το χρονικό μιάς περίπτωσης ('Ο Θίασος)
- Ντζίγκα Βέρτωφ
- Σ. Μ. 'Αιζενστάιν
- Πιέρ Μπωντρύ
- 'Απεργία
- Καραμπινιέροι
- Έμμανουέλλα
- κριτική - οδηγός ταινιών

Τιμή τεύχους δρχ. 50

ΙΤΑΛΙΚΑ

(ιδιαιτέρα) ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

ΣΕ 25 ημέρες

50 μαθήματα

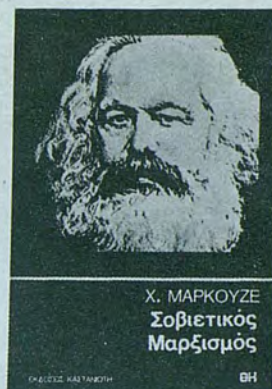
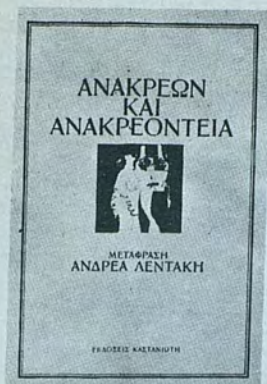
(ειδική μέθοδος)

από άριστο καθηγητή

602.728 - 633.881

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

κυκλοφόρησαν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 39 – ΤΗΛ. 324.6633

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Πανεπιστημίου 44 – Τηλ. 615.783

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

‘Ο Ντοστογιέφσκι
στις αναμνήσεις των συγχρόνων του
Μετάφραση Ζωής Α. Νάσιουτζικ

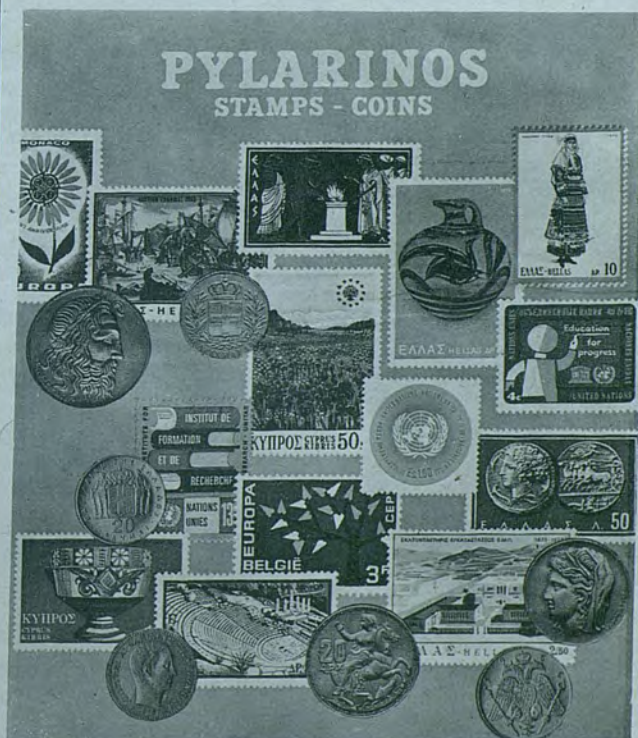
‘Ο Τολστόη
στις αναμνήσεις των συγχρόνων του
Μετάφραση Ζωής Α. Νάσιουτζικ

ΕΜΜΑΝΟΥΕΛ ΡΟΜΠΛΕΣ

Μιά ιταλική άνοιξη

Νουβέλα

Μετάφραση Στρατή Τσίρκα.

ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

ΓΙΑ ΣΟΒΑΡΕΣ

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 7-9
Τηλ. 32 10 384
32 10 577

στις επάλξεις της Δημοκρατίας
ή ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ
ή απογευματινή σου εφημερίδα

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
ΦΕΙΔΙΟΥ 16
ΑΘΗΝΑΙ: ΤΗΛ. 622-496

Άπο τόν
ΙΔΕΑ
στή
ΧΟΥΝΤΑ

"Η πώς φθάσαμε στην 21 'Απριλίου

Γ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Η ΑΥΓΗ

ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

- Ζωντανή ενημέρωση στην
σε όλα τα πολιτικά, οικονομικά
και κοινωνικά προβλήματα
- Τα προβλήματα της ελληνικής
Αριστεράς και του παγκόσμιου
προοδευτικού κινήματος
- Πνευματική και
καλλιτεχνική ζωή
- Οι πιο έγκυρες απόψεις

ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΠΥΡΟΜΑΓΛΟΥ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ-ΕΚΚΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΟΔΩΝΗ» ΑΘΗΝΑΙ